



วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University

ปีที่ 30 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2565

ISSN: 2730-2679 (Print) ISSN: 2730-2016 (Online)



มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ชื่อภาพปก: ช้างน้อย
ความหมาย: ตัวแทนวัยเด็ก วัยที่ไม่เคียดแค้น ชีวิตมีความสุขได้ง่าย ๆ แค่นี้ทำในสิ่งที่ชอบ และมีคนรู้ใจคอยดูแลก็พอแล้ว ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเพราะความใสซื่อบริสุทธิ์ของจิตใจ
เจ้าของผลงาน: รองศาสตราจารย์เทพศักดิ์ ทองนพคุณ

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ปีที่ 30 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2565

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานที่แสดงทักษะทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งในการเผยแพร่ผลงานวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับข้อมูลท้องถิ่นภาคตะวันออก

ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตของบทความวิจัยและบทความวิชาการครอบคลุมเนื้อหาสาขาวิชาต่าง ๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภาษา ภาษาศาสตร์และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา สารสนเทศศาสตร์ และจิตวิทยา

กำหนดออกเผยแพร่

วารสารตีพิมพ์เผยแพร่ราย 4 เดือน (ปีละ 3 ฉบับ) คือ

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - เมษายน

ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม

ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน - ธันวาคม

ทุกบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewed) ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์ดังกล่าวไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ซึ่งทั้งผู้เขียนและผู้ประเมินจะไม่ทราบข้อมูลรายชื่อของกันและกัน (double-blinded review)

ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความต่าง ๆ ในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถือเป็นความเห็นและความรับผิดชอบโดยตรงของผู้เขียน

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

โทรศัพท์: 0-3810-2344 โทรสาร: 0-3839-0355

อ่านและดาวน์โหลดบทความได้ที่

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index>

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่ปรึกษา

ดร.สุชาดา รัตนวานิชย์พันธ์

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ชมพูนุช ปัญญะโพธิ์โรจน์

มหาวิทยาลัยบูรพา

กองบรรณาธิการ

- | | |
|---|-------------------------------|
| 1. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ | มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ |
| 2. ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาษ | มหาวิทยาลัยรังสิต |
| 3. รองศาสตราจารย์ ดร.คนางค์ คันธมธูรพจน์ | มหาวิทยาลัยมหิดล |
| 4. รองศาสตราจารย์ ดร. ม.ล.จรัลวิไล จรุงุโรจน์ | มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ |
| 5. รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ ภิภาวิน | มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช |
| 6. รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ | สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ |
| 7. รองศาสตราจารย์ ดร.บุลย์จีรา ชिरเวทย์ | มหาวิทยาลัยศิลปากร |
| 8. รองศาสตราจารย์ ดร.มรกต ไมยเออร์ | มหาวิทยาลัยมหิดล |
| 9. รองศาสตราจารย์ ดร.สันหัต ทองรินทร์ | มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช |
| 10. รองศาสตราจารย์ ดร.สุนิย์รัตน์ เนียรเจริญสุข | มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ |
| 11. รองศาสตราจารย์ประณต คำฉิม | มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต |
| 12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูมรินทร์ ภิรมย์เลิศอมร | มหาวิทยาลัยบูรพา |
| 13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร สุวรรณละออง | มหาวิทยาลัยบูรพา |
| 14. ดร.อมรฉัตร เสริมชีพ | มหาวิทยาลัยบูรพา |
| 15. อาจารย์กานต์วีร์ เอลอับปิยาด | มหาวิทยาลัยบูรพา |

ฝ่ายพิสูจน์อักษรและประชาสัมพันธ์

- นางสาววรี สกุลนรินทร์
- นางสาวจุฑาทิพย์ คำเจริญกุล
- นางสาวณัฏฐิศา บุญญา
- นางสาวธนทรัพย์ โกก้อง

ฝ่ายประสานงาน

นางสาวสาธิตา อาจริยาภิบาล

ฝ่ายการเงิน

- นางลวาลย์ เรตตะโปะ
- นางนงลักษณ์ วงษ์ทองเหลือ
- นางสาวปริญดา คารมื่น

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ปีที่ 30 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2565)

รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์
รองศาสตราจารย์ ดร.บุลย์จิรา ชีรเวทย์
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์
รองศาสตราจารย์ ดร.สราวุธ อนันตชาติ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวนวล คณานุกูล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โดม ไกรปกรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปารเมศ วรเศยานนท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีัญญา ประสพชิงชนะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศรี ชัยวนิชยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนีตา โฆษิตชัยวัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารตี อยุทธคร
ดร.ปาจารย์ กิจกาญจนกุล
ดร.ปิยณัฐ สร้อยคำ
ดร.ศิรดา เขมานิภูฐาไท
ดร.อมรณัฐ เสริมชีพ
ดร.อรอุษา พิมพ์สวัสดิ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยมหิดล
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา

บทบรรณาธิการ

ใกล้จะถึงช่วงเวลาปีใหม่ วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ก็เดินทางอยู่ในโค้งสุดท้ายของปี 2565 แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม เนื้อหาสาระในวารสารฯ ยังคงเข้มข้นเหมือนเดิม ในฉบับนี้มีหลายบทความที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีอำนาจที่ส่งผลกระทบต่อเมือง วัฒนธรรมชุมชน และผู้คนของอีกประเทศตั้งแต่ระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ จะเห็นได้ในบทความ เรื่อง *อิทธิพลของระบอบอาณานิคมในมณฑลพายัพระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20* ที่แสดงถึงลัทธิอาณานิคมที่ส่งผลกระทบต่อปกรณัมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย และบทความ เรื่อง *A rising soft power: India and the advantage of India-Vietnam educational cooperation from 2014 to 2021* ที่แสดงถึงพลังอำนาจละมุนของอินเดียที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนในประเทศเวียดนาม และบทความ เรื่อง *Towards the phonology of Thai English* ที่ผู้เขียนชาวไทยได้แบ่งปันองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษาอังกฤษแบบชาวไทย

ยังมีบทความที่น่าสนใจการเปลี่ยนแปลงในชุมชนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในแง่มุมต่าง ๆ ได้แก่ บทความ เรื่อง *การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจภาคตะวันออก พ.ศ. 2525-2560: จาก ESB มุ่งสู่ EEC* ที่นำเสนอการใช้อำนาจของรัฐในการพัฒนาประเทศท่ามกลางกระแสทุนนิยมโลก บทความ เรื่อง *การสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่นของตำบลหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา* ที่นำเสนอการสร้างสรรคอาหารท้องถิ่นเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชน และบทความ เรื่อง *การประยุกต์แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์* ที่พยายามนำเสนอการนำความรู้ด้านธรรมะเข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกออนไลน์

นอกจากนี้ วารสารคณะฯ ยังได้รับเกียรติจากนักวิชาการจากต่างประเทศที่ร่วมแบ่งปันองค์ความรู้เกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกซื้อเสื้อผ้าของผู้บริโภคชาวอเมริกัน ได้แก่ บทความ เรื่อง *Investigating consumers' apparel retail format choice: The roles of decision-making styles and retail attributes*

กองบรรณาธิการหวังว่าบทความทั้ง 7 เรื่องนี้จะทำให้ผู้อ่านได้รับบรรณรศทางวิชาการ ในช่วงเวลาสั้นปี และขอขอบพระคุณผู้เขียนและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ร่วมสร้างสรรค์ผลงานวิชาการดี ๆ ออกมาสู่สังคมไทย ขอขอบคุณทีมงานวารสารฯ ทุกท่านที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจร่วมกันดำเนินงานวารสารให้ผ่านพ้นมาด้วยดีตลอดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา เนื่องในศุภวารดิถีขึ้นปีใหม่ กองบรรณาธิการขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลกโปรดดลบันดาลให้ทุกท่านและครอบครัว ประสบแต่ความสุข ความเจริญ ด้วยจตุรพิธพรชัยและสัมฤทธิ์ผล ในสิ่งอันพึงปรารถนาทุกประการใน พ.ศ. 2566 ที่กำลังจะมาถึง

บทความวิจัย

การสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่นของตำบลหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ณปภา สุวรรณรงค์..... 1-21

การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจภาคตะวันออก พ.ศ. 2525-2560: จาก ESB มุ่งสู่ EEC

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์..... 22-45

Investigating Consumers' Apparel Retail Format Choice: The Roles of Decision-making Styles and Retail Attributes

Phillip Frank

Kittichai Watchravesringkan..... 46-63

Towards the Phonology of Thai English

Suthinee Peerachachayane..... 64-92

A Rising Soft Power: India and the Advantage of India-Vietnam Educational Cooperation from 2014 to 2021

Trieu Huy Ha..... 93-114

บทความวิชาการ

การประยุกต์แนวคิดภูเขาแห่งวิถียุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์

ฉัตรชัย เนืองพิมพ์

ธีรติม์ แสงแก้ว

ธเนศ ปานหัวไผ่..... 115-133

อิทธิพลของระบอบอาณานิคมในมณฑลพายัพ ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ..... 134-158

การสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่น ของตำบลหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา Communicating the Meanings of Local Thai Cuisines in Nonglom Sub-district, Dok Kham Tai District, Phayao Province

ณปภา สุวรรณรงค์ (Napapa Suwannarong)¹

Received: September 19, 2022

Revised: December 10, 2022

Accepted: December 14, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา และศึกษาความหมายของอาหารพื้นถิ่นที่ถูกประกอบสร้างจากชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา เครื่องมือที่ใช้คือการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่ม โดยใช้แนวคิดความรู้เกี่ยวกับมิติที่หลากหลายของอาหาร และทฤษฎีสัญวิทยาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า อาหารพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ถูกสื่อสารด้านความรู้เกี่ยวกับอาหาร 7 มิติ โดยเป็นมิติการเกษตรและมิติภูมิปัญญามากที่สุด รองลงมาในระดับเดียวกัน ได้แก่ มิติเคล็ดลับในการทำอาหาร มิติวิถีชีวิต มิติวัฒนธรรม มิติทางภาษา และมิติทางประวัติศาสตร์ ส่วน “ชุดความหมายที่แสดงถึงความเป็นพื้นถิ่น” ประกอบด้วย 1) ความหมายสัญลักษณ์ของความเป็นอาหารพื้นถิ่นที่จริงแท้ ประกอบด้วยรูปสัญลักษณ์ คือ วัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหาร แบ่งเป็นวัตถุดิบประเภทข้าว แบ่งข้าว ผักและผลไม้ เครื่องปรุงและวัตถุดิบอื่น ๆ และเนื้อสัตว์ ส่วนกรรมวิธีในการประกอบอาหารแบ่งเป็น การใช้ความร้อนจากไอน้ำ

¹ หลักสูตรการสื่อสารสื่อใหม่ คณะบริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

New Media Communication Program, School of Business and Communication Arts,
University of Phayao

การผัด ทอด คั่ว การใช้เปลวไฟ และลักษณะเฉพาะของไทย 2) ความหมายสัญลักษณ์ความรู้ความเชี่ยวชาญ ประกอบด้วยรูปสัญลักษณ์ ได้แก่ การอนุรักษ์และการสร้างใหม่ โดยพบการอนุรักษ์ใน 4 เมนูพื้นถิ่น และการสร้างใหม่ใน 3 เมนูพื้นถิ่น

คำสำคัญ: การสื่อสารความหมาย, อาหารพื้นถิ่น, จังหวัดพะเยา

Abstract

This qualitative research aimed at studying the communication and construction of meanings behind local Thai cuisines in the Nonglom community, Dok Kham Tai District, Phayao Province. The research instrument for data collection included a focus group discussion, participant observation, and group interview. The concept of multidimensional knowledge about food and the semiotic theory were employed as the frameworks for data analyses.

The research findings showed that local Thai cuisines from the Nonglom community, Dok Kham Tai District, Phayao Province, represented seven dimensions of knowledge about food, of which agricultural and local wisdom dimensions were found the most dominant. The other five dimensions, which were communicated to the same extent, included cooking tips, ways of life, culture, language and history. Also, the “set of signs representing local Thai cuisines” included 1) the meaning of the sign of authentic local Thai cuisines. This consists of index signs, such as rice, rice flour, vegetables and fruits, cooking ingredients and meat, and the cooking process, such as using heat from water vapor, frying, deep frying, stir frying, flaming, as well as other unique Thai cooking methods. The other set of signs was 2) the meaning of the signs of expertise, with the index signs that were conserved and re-created. Finally, the research result found four menus showing signs of conservation and three representing the re-creation of local Thai cuisines.

Keywords: Communication of Meaning, Local Thai Cuisines, Phayao Province

บทนำ

วัฒนธรรมอาหารแต่ละพื้นที่ล้วนมีลักษณะและเอกลักษณ์เฉพาะ เกิดจากความสามารถของคนในชุมชนที่ปรับตัวและดัดแปลงธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวจนเกิดการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการเข้าถึงวัตถุดิบและทรัพยากรอาหาร ภูมิปัญญาการผลิต ทั้งหมดเป็นกระบวนการเชื่อมโยงกันซึ่งบ่งบอกถึงความชาญฉลาดของมนุษย์ทั้งเชิงความคิดสร้างสรรค์ การประยุกต์ และปรับใช้ เป็นประสบการณ์ของชุมชนผ่านการขัดเกลา สัมผัสสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นวัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่น สะท้อนบ่งบอกถึงการดำเนินชีวิต บริบทสังคม ภูมิปัญญา ปรากฏให้เห็นเป็นเรื่องราวการกินอยู่ ความเชื่อเรื่องอาหาร พฤติกรรม การบริโภค ตลอดจนสุขภาพของคนในชุมชน (Hall, Shaples, Mitchell, Macionis, & Cambroume, 2003 อ้างถึงใน ปวิธ ต้นสกุล, 2563) นอกจากนี้อาหารไทยได้รับการยกย่องเป็นอาหารที่มีความโดดเด่น เนื่องจากประเทศไทยเป็นแหล่งอาหารที่มีความสมบูรณ์มีทรัพยากรทางการเกษตรที่ใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการประกอบอาหารได้หลากหลายชนิด อาทิ ข้าว สมุนไพรไทย และเครื่องเทศ นอกจากนี้อาหารไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะในด้านของรสชาติ กรรมวิธีการประกอบอาหารที่หลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค จึงทำให้อาหารไทยเป็นอาหารที่มีเอกลักษณ์ชัดเจนแตกต่างไปจากอาหารของชาติอื่น ๆ (Richards, 2012 อ้างถึงใน ปวิธ ต้นสกุล, 2563)

ตำบลหนองหล่ม อยู่ที่อำเภอดอกคำใต้ อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดพะเยา ทิศเหนือ ติดกับตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ทิศใต้ ติดกับอำเภองาว จังหวัดลำปาง และอำเภอสอง จังหวัดแพร่ ทิศตะวันออก ติดกับตำบลบ้านสระ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ทิศตะวันตก ติดกับตำบลบ้านปิน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา เดินทางไปตามถนนสายดอกคำใต้ (บ้านปิน-เชียงม่วน) ห่างจากจังหวัดพะเยาประมาณ 36 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอดอกคำใต้ประมาณ 22 กิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลหนองหล่มมีรายได้หลักจากการทำนารองลงมา คือ การทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และรับราชการ ส่วนใหญ่จะปลูกบ้านแบบถาวร อยู่กันเป็นกลุ่ม นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ตำบลหนองหล่มมีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมระหว่างหมู่บ้านภายในตำบล สภาพพื้นที่เป็นภูเขาและที่ราบสูง มีแหล่งน้ำขนาดเล็กเอื้อต่อการทำการเกษตรจำนวน 3 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยสูง อ่างเก็บน้ำร่องช้าง และแหล่งน้ำผุดตงหอนองหล่ม ซึ่งมีคุณลักษณะของน้ำที่ไหลออกมาจากผิวดิน หรือที่เรียกว่า “น้ำออกสู่” ซึ่งจะมีน้ำไหลออกมาตลอดปี ขนาดพื้นที่ของตงหอนองหล่มมีประมาณ 1 ไร่ ทำให้เกษตรกรและประชาชนในตำบลหนองหล่มและตำบลอื่น ๆ ในอำเภอดอกคำใต้ได้ใช้ประโยชน์ อีกทั้งตงหอนองหล่มยังมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งขณะนี้ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและมีวังมัจฉารวมไป

ถึงหินแกะสลักเจ้าพ่อคำปวนซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพนับถือของคนในตำบล จึงนับเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และได้มีการจัดทำโฮมสเตย์จำนวน 60 กว่าหลังคาเรือน (เทศบาลตำบลหนองหล่ม, ม.ป.ป.) ในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562 ชุมชนท่องเที่ยวหนองหล่มได้ส่งเมนูน้ำพริกจิกกุ้งและตั้งชื่อว่า เรไรดินดง เพื่อเข้าร่วมประกวดอาหารพื้นถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวและได้ผ่านการคัดเลือกในระดับภูมิภาคที่จังหวัดแพร่เพื่อเข้าประกวดต่อในระดับประเทศ ส่งผลให้ชุมชนหนองหล่มกลายเป็นชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงอาหารของอำเภอดอกคำใต้อีกด้วย จากการสัมภาษณ์กลุ่มชุมชนหนองหล่ม ในงานของอภิญญาภรณ์ โสภา (2564) พบว่า ชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอาหารพื้นถิ่นที่มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับนักท่องเที่ยวและยังไม่ค่อยมีผู้เข้ามาศึกษาวิจัยมากนัก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความหมายของอาหารพื้นถิ่นว่าได้ถูกสื่อสารในมิติใดบ้างและชุมชนสร้างสรรค์หรือประกอบสร้างความหมายให้กับอาหารพื้นถิ่นอย่างไร เพื่อพัฒนาเรื่องเล่าในอาหารพื้นถิ่นกลายเป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองหล่มต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่นของตำบลหนองหล่ม อำเภอ ดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา โดยมีแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดความรู้เกี่ยวกับมิติที่หลากหลายของอาหาร

กว่าจะมาเป็นอาหารจานหนึ่งได้ต้องเกี่ยวพันกับมิติต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การแบ่งความรู้เกี่ยวกับมิติที่หลากหลายของอาหารของเอ็งงอร์ธิน สายจันทร์ (2561) ที่แบ่งออกเป็น 12 มิติ มาเป็นกรอบในการศึกษาการสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอ ดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ดังนี้ 1) มิติความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับอาหาร เป็นความรู้เกี่ยวกับอาหารชนิดต่าง ๆ เป็นการให้คำจำกัดความของอาหารหรือวัตถุดิบอาหารชนิดนั้น โดยเป็นการบอกถึงลักษณะทางกายภาพ รูปรสกลิ่นรส คุณสมบัติ รสชาติ สรรพคุณทั่ว ๆ ไป อรรถประโยชน์ในการนำไปใช้ในการประกอบอาหาร วิธีที่นำไปใช้ 2) มิติเคล็ดลับการทำอาหาร เป็นเทคนิค วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้การทำอาหารออกมาดีขึ้น อร่อยขึ้น 3) มิติวัฒนธรรม เป็นความรู้ที่บอกถึงวัฒนธรรมการกินของคนไทยซึ่งเป็นพฤติกรรมของกลุ่มหนึ่งที่ปฏิบัติกันมา ยาวนานและได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน กลายเป็นแบบแผนในการกินอาหารที่มีความเฉพาะตัว 4) มิติโภชนาการ เป็นความรู้เรื่องอาหารที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางอาหาร หรือสารอาหารที่ประกอบอยู่ในวัตถุดิบอาหารแต่ละชนิด เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มีการจัด

หมวดหมู่สารอาหารเป็นอาหารหลัก 5 หมู่ 5) มิติสุขภาพ เป็นความรู้ที่บอกว่าอาหารแต่ละอย่าง หรือวัตถุดิบต่าง ๆ นั้น มีสรรพคุณทางยาอย่างไรในการป้องกัน บรรเทา และรักษาโรคต่าง ๆ หรือช่วยบำรุงร่างกาย มีผลต่อสุขภาพร่างกายของเราอย่างไร 6) มิติศาสนา เป็นความรู้เกี่ยวกับ ความเชื่อหรือกฎข้อห้ามเกี่ยวกับอาหาร โดยเฉพาะในแง่ของประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ 7) มิติ ภาษา เป็นคำศัพท์ที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่าง ๆ ที่มีชื่อเรียกที่แตกต่าง 8) มิติการเกษตร เป็น ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตอาหารในวิถีการวัฒนธรรมอาหาร และลักษณะเนื้อหาที่บ่ง บอถึงวัตถุดิบอาหาร 9) มิติวิถีชีวิต เป็นความรู้ในเรื่องราวของอาหารที่สัมพันธ์กับรูปแบบการใช้ ชีวิตและรูปแบบการกิน 10) มิติภูมิปัญญา เป็นการใช้ความรู้ของคนสมัยก่อนที่ค้นพบขึ้นมาเอง ในการนำวัตถุดิบอาหารหรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมาใช้ประโยชน์ 11) มิติประวัติศาสตร์ เป็น ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของอาหารต่าง ๆ โดยบอกถึงแหล่งกำเนิด ช่วงเวลาที่กำเนิด ความสำคัญของอาหารทั้งในอดีตและปัจจุบัน และ 12) มิติอาชีพค้าขายอาหาร เป็นการนำเสนอ เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจอาหารในแง่หลักการประกอบอาชีพ เทคนิควิธีดำเนินการเคล็ดลับ ในการประสบความสำเร็จ ตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์กับผู้ค้าขาย

2. แนวคิดเกี่ยวกับอาหารพื้นถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับอาหารพื้นถิ่น (ชนิตา ประดิษฐ์สถาพร, เอกอรินทร์ ดวงทิพย์, ณิชาริ อิตินันท์, มณฑกานัญญ์ ปิ่นภู และวิไลพร วงศ์คินี, 2560) ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการ วิเคราะห์วัตถุดิบในการทำอาหารพื้นถิ่น โดยวัตถุดิบที่ใช้ประกอบอาหารพื้นถิ่นพะเยา คือ พืชผัก พื้นบ้านในพื้นที่ถิ่นที่มาจากสวนครัว ไร่ นา และป่า ได้แก่ หยวกกล้วย ในเมนูแกงหยวกปางงุ้นไก่ บ้าน มะพร้าวและข้าวเหนียว ในเมนูข้าวต้มมัดใบอ้อย เป็นต้น วัตถุดิบที่ให้สารอาหารประเภท โปรตีนที่มาจากการเลี้ยง ได้แก่ ไก่บ้าน ในเมนูแกงหยวกปางงุ้น เครื่องปรุงหรือเครื่อง佐料ที่ใช้ เป็นหลัก คือ เกลือ พริก หอมแดง กระเทียม ในเมนูน้ำพริกจิกกุง กรรมวิธีการปรุงใช้การแกงเป็น หลัก อาหารหวานหรือขนมของคนพะเยาล้วนเป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากข้าวเป็นหลัก ได้แก่ ข้าวต้ม มัดใบอ้อย หรือการนำข้าวมาตำหรือโม่บดจนกลายเป็นแป้ง ผสมกับน้ำ น้ำตาล น้ำอ้อย ได้แก่ ขนมหน้าไหม้ มีการนำมะพร้าวมาเป็นส่วนผสมน้อยมาก พบแค่เพียงขนมท็อพฟี่โบราณเท่านั้น นอกจากนี้ เนื่องด้วยวัตถุดิบที่หาง่ายในพื้นที่มีเพียง ข้าว น้ำอ้อย หรือมะพร้าว ทำให้เน้นการนำมา ทำกินกันภายในครัวเรือนแบบเรียบง่าย ไม่ประณีตเหมือนขนมไทยในภาคอื่น ๆ

3. ทฤษฎีสัญวิทยา

ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีสัญวิทยาในการทำความเข้าใจความหมายของอาหารพื้นถิ่นที่ถูกประกอบสร้างจากชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดของเฟอร์ดินาน เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส (1857-1913) ที่ให้ความสนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (Signifier) คือ รูปสัญลักษณ์ และตัวหมายถึง (Signified) คือ ความหมายสัญลักษณ์ และเมื่อมีการนำสัญลักษณ์มาใช้ จะให้ความหมายโยงใยไปถึงวัตถุที่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) และได้ใช้โครงสร้างการวิเคราะห์ การสื่อสารความหมายของอาหารของจิตติขวัญ กิจวิสาละ (2559) แบ่งตัวหมายถึง/ความหมายสัญลักษณ์ (Signified) ออกเป็น 1) ชุดความหมายความเป็นอาหารพื้นถิ่น ประกอบด้วยตัวหมาย/รูปสัญลักษณ์ (Signifier) ได้แก่ 1.1) วัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหาร แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ วัตถุดิบประเภท 1.1.1) ข้าว แบ่งข้าว 1.1.2) ผักและผลไม้ 1.1.3) เนื้อสัตว์ 1.1.4) เครื่องเทศ สมุนไพร 1.1.5) เครื่องปรุง และวัตถุดิบอื่น ๆ และ 1.2) กรรมวิธีในการประกอบอาหาร ผู้วิจัยได้ใช้กรรมวิธีการประกอบอาหารของเชฟแบล็ก ภาณุภณ บุลสุวรรณ (The Cloud, 2020) ประกอบด้วย 1.2.1) การย่อยอาหารให้ชิ้นเล็กลงไปจนถึงเนียนเป็นเนื้อเดียวกันทั้งเนื้อสัตว์และผัก (หั่น สับ ซอย ตำ บด) 1.2.2) การใช้ความร้อนจากไอน้ำ การใช้ไอน้ำเป็นตัวนำความร้อน (หุง อุ่น ตุ่น ต้ม นึ่ง) 1.2.3) การผัดทอด คั่ว 1.2.4) การใช้เปลวไฟ (ย่าง ปิ้ง จี่ เผา) 1.2.5) กรรมวิธีที่เป็นลักษณะเฉพาะของไทย เช่น การห่อด้วยใบของต้นไม้ต่าง ๆ และ 2) ชุดความหมายความเป็นผู้เชี่ยวชาญและการยกระดับภูมิปัญญาพื้นถิ่นสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วยตัวหมาย/รูปสัญลักษณ์ 2.1) การอนุรักษ์ เป็นการรักษาสິงที่มีอยู่คงอยู่โดยการสืบทอดกรรมวิธีในการปรุงอาหาร 2.2) การประยุกต์ เป็นการนำสิ่งเดิมมาปรับให้ทันสมัย และ 2.3) การสร้างใหม่ เป็นการนำสิ่งเดิมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์จากการยกระดับภูมิปัญญาพื้นถิ่นสู่ การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ของ เกศณีย์ สัตร์ตันขจร, สนธิยา สุวรรณราช และกาญจนา คูมา (2563)

แนวคิดทั้งหมดได้ถูกนำเสนอเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพ 1

ภาพ 1

กรอบแนวคิดในการวิจัย



หมายเหตุ. โดย ฌปภา สุวรรณรงค์, ออกแบบเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการวิจัย 3 วิธี ดังนี้

1. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับอาหารและการคัดเลือกเมนูเด็ดพื้นถิ่น ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มชุมชนที่ได้จัดตั้งขึ้นโดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองหล่ม” อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จำนวน 15 คน นำเสนอเมนูอาหารพื้นถิ่นแบ่งเป็นอาหารคาวและของหวานในชุมชนที่มีอยู่แล้ว โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) ถามคำถามตามประเด็นการวิจัย เครื่องมือในการวิจัย คือแบบสนทนากลุ่มนี้ได้มีการผ่านผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC: index of item objective congruence) จำนวน 3 ท่าน และให้กลุ่มชาวบ้านแสดงความคิดเห็นในการสนทนากลุ่ม จนได้ผลสรุปเมนูเด็ดอาหารพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ทั้งสิ้น 8 เมนู ในวันที่ 15 มีนาคม 2563 ณ บ้านโฮมสเตย์สายลมจอย ตำบลหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) ในขั้นตอนนี้เป็นการนำอาหารพื้นถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นเมนูเด็ดพื้นถิ่นโดยเชฟในชุมชน โดยผู้วิจัยเป็นคนสังเกตการณ์จากกิจกรรมที่ผู้ดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 Signature เป็นผู้จัด และมีคณะกรรมการมาทำการคัดเลือกเมนูอาหารที่จะนำเสนอเป็น “เมนูเด็ดพื้นถิ่น” ที่มีความน่าดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้มาลิ้มลอง คณะกรรมการประกอบด้วย รองคณบดีฝ่ายบริหารและรองคณบดีฝ่ายวิจัยและนวัตกรรม จากคณะบริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ทีมวิจัยในแผนการวิจัย: นวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารพื้นถิ่น ตำบลหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จำนวน 6 คน และอาจารย์จากคณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 9 คน เกณฑ์ในการตัดสิน 7 ข้อ ประกอบด้วย 1) รสชาติอาหาร 2) สี สัน ความน่ารับประทาน 3) กลิ่นของอาหาร 4) ความสะอาด ถูกหลักโภชนาการ 5) รูปแบบการจัดวางและความสวยงาม 6) ความคิดสร้างสรรค์ และ 7) ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ข้อละ 30 คะแนน คะแนนรวมทั้งหมด 210 คะแนน ในวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2563 ณ วัดศรีล้อม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ผลการคัดเลือกได้เมนูเด็ดพื้นถิ่นทั้งสิ้น 7 เมนู ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1

อันดับเมนูอาหาร "เมนูเด็ดพื้นถิ่น" ของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ภาพเมนูเด็ดพื้นถิ่น	ชื่อเมนูเด็ดพื้นถิ่น/คะแนนที่ได้รับ
	1. เรไรดินดง (204 คะแนน) น้ำพริกจิกกุง อย่างพริกหนุ่ม หอมแดง และกระเทียมให้ สุก จากนั้นนำมาตำรวมกันให้ละเอียด ใส่จิกกุงต้ม คน ให้เข้ากัน เชฟชุมชน: นางอุษณีย์ ไชยสกุล, นางเมื่อยะ การเร็ว, นางสมสิน จำรัส และนางมณฑนา สักออน
	2. ขนมน้ำไหม (189 คะแนน) เป็นขนมที่ทำจากแป้ง น้ำตาล และกะทิ มีรสชาติหวาน หอมและมัน เป็นขนมที่ใช้วัตถุดิบในพื้นที่เป็น ส่วนประกอบ เชฟชุมชน: นางทัศนีย์ เล็กดารา, นางอุษณีย์ ไชยสกุล, นางเมื่อยะ การเร็ว, นางสมสิน จำรัส และนางมณฑนา สักออน
	3. ข้าวต้มมัดใบอ้อย (182 คะแนน) ทำมาจากข้าวเหนียวพันธุ์ กข.6 บ้านหนองหล่ม ส่วนผสม ได้แก่ กะทิ น้ำตาล กล้วย และถั่วดำ จากนั้น นำไปห่อด้วยใบอ้อย และต้มในน้ำที่เดือดจัด เชฟชุมชน: นางบัวผัน พินิจ, นางเถิง ปิงยศ, นางรำไพโร วิคิด, นางขาว พินิจ และนางแสงหล้า เพาตะใจ
	4. จินนุ้ม (180 คะแนน) เนื้อเน่า หมูเน่า คือการนำเนื้อสัตว์ที่ไม่ได้ผ่านการหมัก ใด ๆ ไปเก็บไว้ในอุณหภูมิห้อง โดยต้องห่อเนื้อให้สัมผัส อากาศน้อยที่สุด ทิ้งไว้ราว 2-3 วัน แล้วจึงนำมาต้ม หรือนึ่งพร้อมกับสมุนไพรอย่างข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด เชฟชุมชน: นางทัศนีย์ เล็กดารา, นางธันย์ชนก อัมพุธ, นางสาวมลชิตา เผ่ากันทะ และนางเบญจวรรณ จันติะ

ภาพเมนูเด็ดพื้นถิ่น

ชื่อเมนูเด็ดพื้นถิ่น/คะแนนที่ได้รับ



5. ท็อปปี้โบราณ (180 คะแนน)

เป็นขนมที่ทำมาจากกะทิ และน้ำตาล กวนจนเหนียว ใส่ถั่วลิสง น้ามาปั่น ตัด และห่อด้วยกระดาษว่าวสีสวยงาม

เชฟชุมชน: นางเมื่อยะ การเร็ว, นางสาวรภมล มิ่งขวัญ, นางเจนจิรา เผ่าแสง และนางสุมิตรา เผ่าแสง



6. หมูร้า (175 คะแนน)

วิธีการทำแบบปลา ร้า แต่ใช้หมูแทน

เชฟชุมชน: นางขอด ไชยวงศ์, นางบัวผัน พินิจ, นางดาวยวน การเร็ว และนางสุนทรี อัมพุด



7. แกงหยวกปางจู้บ้าน (174 คะแนน)

แกงหยวกซึ่งเป็นหยวกป่าจากบ้านปางจู้ ต.หนองหล่ม อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา ซึ่งจะมีรสชาติหวานกว่าหยวกบ้านทั่วไป ตั้งกระทะใส่น้ำมัน เอาพริกแกงลงผัดให้หอม นำไ้บ้านลงผัด จากนั้นนำหยวกสับละเอียดลงผัดให้สุก เติมน้ำและปรุงรส

เชฟชุมชน: นางรำไพ วิจิต, นางเลิง ปิงยศ, นางกัลยา เรือแก้ว, นางธันตตา ฟาแลบ, นางเพชรแก้ว พินิจ และนางบัวคำ อินตะนา

หมายเหตุ. โดย ฌปภา สุวรรณรงค์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2563

3. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) หลังจากได้ “เมนูเด็ดพื้นถิ่น” แล้ว ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชฟชุมชนจำนวน 5 คน คัดเลือกจากการเป็นผู้สร้างสรรค์เมนูเด็ดพื้นถิ่นที่เข้ารอบในการคัดเลือกและเป็นกลุ่มคนที่สามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้มากที่สุด การสัมภาษณ์อยู่ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 ในวันสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้อธิบายวัตถุประสงค์

การวิจัย และถ้าผู้ให้ข้อมูลยินดีที่จะให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงขอให้ผู้ให้ข้อมูลลงชื่อในหนังสือแสดงความยินยอม (consent form) โดยงานวิจัยจะไม่มีการระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูล และผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว เช่น ประเภทของพืชที่เพาะปลูก และสัตว์ที่ถูกเลี้ยงในชุมชน วัตถุดิบในพื้นที่ที่ถูกเลือกมาทำเป็นเมนูใดให้นักท่องเที่ยวรับประทานตอนมาพักที่โฮมสเตย์ ที่มาของสูตรอาหารพื้นถิ่น เคล็ดลับในการทำอาหารแต่ละเมนู กรรมวิธีประกอบอาหาร ส่วนผสมและวิธีการปรุงเมนู เรื่องราวความเป็นมา และความหมายของเมนูเด็ดพื้นถิ่น เป็นต้น

เมื่อสัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงเป็นข้อความแล้วจึงสรุปประเด็น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลด้วยหลักการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์กลุ่ม ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบความสอดคล้องของข้อมูล แล้วจึงเขียนสรุปผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 การสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา พบว่า มีการสื่อสารความรู้เกี่ยวกับอาหารใน 7 มิติ โดยเป็นมิติภูมิปัญญาและมิติการเกษตรมากที่สุด ส่วนอีก 5 มิติ พบในระดับเดียวกัน ได้แก่ มิติเคล็ดลับในการทำอาหาร มิติวัฒนธรรม มิติทางภาษา มิติวิถีชีวิต และมิติทางประวัติศาสตร์ สามารถแสดงรายละเอียดได้ ดังนี้

1. มิติภูมิปัญญา พบในเมนู 1.1) ข้าวต้มมัดใบอ้อย โดยใบอ้อยจะให้ทั้งความหอมและความหวานกับข้าวต้มโดยไม่ต้องใช้น้ำตาลในปริมาณมาก และอย่าห่อหลวมเพราะน้ำจะเข้าไปในเนื้อข้าวต้ม ทำให้เละ ไม่น่ารับประทาน 1.2) จิ้นนม (เนื้อเน่า) เป็นภูมิปัญญาในการปรุงเนื้อเน่าหมิ่นเหล่านั่นด้วยสมุนไพรพื้นถิ่นให้สามารถนำมากินได้อีกครั้ง ความเน่าหมิ่นที่ถูกปรุงอย่างชาญฉลาดนั้นกลับกลายเป็นความอร่อยขึ้นมาได้อย่างเหลือเชื่อ 1.3) หมูร่า เป็นภูมิปัญญาในการถนอมอาหารของคนในสมัยก่อนที่มีการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา ไม่ใช่การใช้หมุหมักกับปลาร้า แต่เป็นการทำเหมือนปลาร้าของอีสาน แต่ใช้หมูแทนปลา เนื่องจากเริ่มมีการเลี้ยงหมูเพื่อประกอบอาหาร คนก็จะเน้นบริโภคในส่วนที่เป็นเนื้อ ส่วนที่เป็นมันนั้นก็จะเหลือทิ้ง จึงได้มีความคิดในการนำมาแปรรูปเช่นเดียวกับปลา จึงเกิดเป็นหมูร่าขึ้น

2. มิติการเกษตร พบในเมนู 2.1) ข้าวต้มมัดใบอ้อย ใช้ข้าวเหนียวพันธุ์ กข. 6 และใบอ้อยที่ปลูกในชุมชนหนองหล่ม แสดงให้เห็นถึงการผลิตวัตถุดิบ คือ การปลูกพืช 2.2) ท็อปปี้โบราณ ใช้มะพร้าวซึ่งเป็นวัตถุดิบสามารถหาได้ในพื้นที่นาคันทำนากะทิซึ่งเป็นวัตถุดิบหลัก 2.3) แกงหยวกป่างุ้นไก่บ้าน ใช้หยวกกล้วยป่าจากบ้านป่างุ้น สะท้อนถึงวัตถุดิบในพื้นที่ ได้แก่ กล้วยป่า การเลี้ยงไก่บ้าน และพืชผักสวนครัวอื่น ๆ ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร หาได้ในสวนที่บ้าน สามารถเดินเข้าไปตัดต้นกล้วยเอาหยวก ฆ่าไก่ ก่อไฟ ตำนน้ำพริก แล้วก็แกงได้ทันที

3. มิติเคล็ดลับการทำอาหาร พบในเมนู 3.1) ขนมหน้าไหม้ เป็นมิติเคล็ดลับในระหว่างการทำอาหาร โดยการทำให้ขนมมีความหน้าไหม้คือ นำแผ่นเหล็กหรือแผ่นสังกะสีผาด้านบนเพื่อทำให้เนื้อกะทิสุก ได้กลิ่นหอม หวานมันยิ่งขึ้น อร่อยมากขึ้น 3.2) แกงหยวกป่างุ้นไก่บ้าน เคล็ดลับคือ ใช้หยวกกล้วยป่าจากบ้านป่างุ้น ต.หนองหล่ม อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา ซึ่งหยวกกล้วยที่อร่อยต้องเป็นกล้วยป่า และรองลงมาคือ หยวกกล้วยน้ำว่า ส่วนหยวกกล้วยชนิดอื่นไม่พวบนิยมนำมารับประทาน และหยวกกล้วยนั้นจะต้องนำมาสับเก็บละเอียดและแช่น้ำเกลือด้วยเพื่อป้องกันไม่ให้หยวกกล้วยมีสีดำไม่น่ารับประทาน และหากใช้หยวกกล้วยอ่อนโยหยวกจะไม่เยอะอีกด้วย

4. มิติวัฒนธรรม พบในเมนู 4.1) เรไรดินดง (น้ำพริกจิกกุ้ง) น้ำพริกเป็นอาหารเก่าแก่ดั้งเดิมของไทย เป็นอาหารของชนทุกชั้น ซึ่งรับประทานสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นแบบแผนการกินอาหารที่มีความเฉพาะตัว บอกถึงวัฒนธรรมการกินของคนไทยที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน 4.2) จิ้นนม (เนื้อเน่า) ความพิเศษที่ทำให้จิ้นนมแตกต่างจากเมนูของเน่าอื่น ๆ คือ จิ้นนมเป็นการนำเนื้อสัตว์ที่ไม่ได้ผ่านการหมักใด ๆ ไปเก็บไว้ในอุณหภูมิห้อง โดยต้องห่อเนื้อให้สัมผัสอากาศน้อยที่สุด กลิ่นของจิ้นนมจึงแตกต่างจากเนื้อที่ผ่านการหมักแบบอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นแหนม กะปิ ไตปลา หรือปลาร้า เพราะเป็นการทิ้งไว้ให้ ‘เน่า’ จริง ๆ

5. มิติทางภาษา พบในเมนู 5.1) จิ้นนม (เนื้อเน่า) ‘จิ้น’ ในภาษาถิ่นเหนือหมายถึงเนื้อสัตว์ จิ้นนมหรือจิ้นเน่า บางพื้นที่เรียกว่าจิ้นโอ เป็นชื่อสื่อความหมายอย่างตรงตัว คือเป็นเนื้อที่ถูกพักไว้หลายวันจนมีกลิ่นเน่า 5.2) เรไรดินดง (น้ำพริกจิกกุ้ง) จิกกุ้ง ในภาษาเหนือ หมายถึงจิ้งโกร่งในภาษากลาง ซึ่งในภาคอื่น ๆ ก็มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ภาคอีสานเรียก จี๋ม หรือจี๋โป่ง เป็นต้น

6. มิติวิถีชีวิต พบในเมนูเรไรดินดง (น้ำพริกจิกกุ้ง) จิกกุ้งเป็นสัตว์ที่ออกตามฤดูกาล การขุดหาจิกกุ้งเป็นวิถีหรือขนบของพื้นที่นาคันทางภาคเหนือ ชาวบ้านนิยมขุดกันตอนหลังฝนตก ดินแห้งหมาด ๆ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นโพรงหรือรูของจิกกุ้งได้อย่างชัดเจนและง่ายต่อการขุด ในฤดู

ฝนจึกุ้งจะตัวโตเหมาะสำหรับการนำไปบริโภค แต่ถ้าเป็นช่วงต้นเดือนกันยายนเป็นต้นไป จะเป็นฤดูกาลจับคู่ผสมพันธุ์และวางไข่ของจึกุ้ง ชาวบ้านก็จะไม่จับในช่วงนั้น จึกุ้งที่ได้มาส่วนใหญ่จะนำมาทำอาหาร ที่เหลือจึงจะนำไปขายในชุมชนเพราะได้ราคาดี สามารถเป็นรายได้เสริมให้ครอบครัวได้เป็นอย่างดี

7. มิติประวัติศาสตร์ พบในเมนู จิ้นนม (เนื้อเน่า) ประวัติศาสตร์การกินจิ้นนมที่ถูกเล่าซ้ำมากที่สุด ได้แก่ การเดินทางจากตัวเมืองไปยังอำเภอหางไกลนั้นยากลำบาก วัวควายที่ทำหน้าที่บรรทุกข้าวของจึงมักเกิดอุบัติเหตุขาหักเดินต่อไม่ไหว เมื่อวัวควายไม่สามารถเดินทางต่อได้เจ้าของวัวจึงต้องฆ่าวัวทิ้งเสียที่กลางทาง แล้วเก็บเอาส่วนเนื้อที่สามารถนำกลับบ้านได้ติดตัวมาด้วย แตกกว่าจะเดินทางถึงจุดหมายปลายทาง เนื้อเหล่านั้นก็เน่าเสียไปก่อน อีกตำนานหนึ่งในอดีตที่ยังไม่มีผู้ยืนยันเมื่อล้มวัวล้มควายครั้งหนึ่ง โจทย์หลักที่จะต้องจัดการให้ได้ก็คือจะบริหารจัดการอย่างไรให้สามารถใช้ทุกส่วนได้อย่างคุ้มค่าและเพียงพอกับจำนวนวันที่จัดงาน ส่วนที่เน่าเสียง่ายอย่างเลือดและเครื่องในจะถูกนำไปปรุงอาหารก่อนเป็นอันดับแรก ตามด้วยเนื้อบางส่วนสำหรับลาบ แกงอ่อม และเนื้อส่วนที่เหลือจะต้องนำมาทำจิ้นนม โดยกรรมวิธีนั้นจะใช้เวลาพักเนื้อไว้ราว 2-3 วัน เมื่อเนื้อนั้นเหม็นเน่าได้ที่ก็จะประจบเหมาะกับการงานบุญงานบวชหรืองานศพที่เดินทางมาจนถึงวันสุดท้าย จิ้นนมจึงเหมาะจะเป็นเมนู ‘ล้างผาม’ หรือเมนูสำหรับอาหารมื้อสุดท้ายเพื่อแสดงความขอบคุณแก่เพื่อนบ้านที่คอยลงเงินลงแรง และเลี้ยงส่งแขกเหรื่อที่เดินทางมาร่วมงานจนทุกอย่างแล้วเสร็จนั่นเอง

การสื่อสารมิติที่หลากหลายของเมนูเด็ดพื้นถิ่นทั้งหมด สามารถสรุปดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2

การสื่อสารมิติที่หลากหลายของเมนูเด็ดพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

การสื่อสารมิติที่หลากหลายของอาหาร	เมนูเด็ดพื้นถิ่น
1. มิติภูมิปัญญา	1. ข้าวต้มมัดใบอ้อย 2. จิ้นนม (เนื้อเน่า) 3. หมูร่ำ
2. มิติการเกษตร	1. ข้าวต้มมัดใบอ้อย 2. ท็อฟฟี่โบราณ 3. แกงหยวกป่างรุ่งไถบ้าน
3. มิติเคล็ดลึกลับการทำอาหาร	1. ขนมน้ำไหม 2. แกงหยวกป่างรุ่งไถบ้าน

การสื่อสารมิติที่หลากหลายของอาหาร	เมนูเด็ดพื้นถิ่น
4. มิติวัฒนธรรม	1. เรไรดินดง (น้ำพริกจิกกุ้ง) 2. จิ้นนุ้ม (เนื้อเน่า)
5. มิติทางภาษา	1. จิ้นนุ้ม (เนื้อเน่า) 2. น้ำพริกจิกกุ้ง
6. มิติวิถีชีวิต	1. เรไรดินดง (น้ำพริกจิกกุ้ง)
7. มิติประวัติศาสตร์	1. จิ้นนุ้ม (เนื้อเน่า)

ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ความหมายของอาหารพื้นถิ่นที่ถูกประกอบสร้างจากชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยาเป็น “ชุดความหมายที่แสดงถึงความเป็นพื้นถิ่น” ประกอบด้วย

1. ความหมายสัญลักษณ์ของความเป็นอาหารพื้นถิ่นที่จริงแท้ (Thai Local Authenticity) ประกอบด้วยรูปสัญลักษณ์ (Signifier) ดังนี้

1.1 วัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหาร เป็นวัตถุดิบที่หาได้ภายในพื้นถิ่น สามารถสะท้อนความหมายของความเป็นพื้นถิ่นได้ดีกว่าการอธิบายเรื่องวัตถุดิบหรือกรรมวิธีแบบตรง ๆ เพราะวัตถุดิบบางอย่างผู้รับสารอาจจะไม่รู้จัก เช่น หยวก หรือ จิกกุ้ง จึงแสดงผ่านชุดสัญลักษณ์ของความเป็นอาหารพื้นถิ่นที่จริงแท้ผ่านวัตถุดิบ แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1.1.1 วัตถุดิบประเภทข้าว แบ่งข้าว พบในแกงหยวกปางจุ่นไก่อบ้าน (วันเส้น) ข้าวต้มมัดใบอ้อย (ข้าวเหนียวพันธุ์ กข. 6 บ้านหนองหล่ม) และขนมหน้าไหม้ (แบ่งข้าวจ้าว)

1.1.2 วัตถุดิบประเภทผักและผลไม้ พบในเมนูแกงหยวกปางจุ่นไก่อบ้าน (หยวกของบ้านปางจุ่นซึ่งเป็นหยวกป่าจะมีรสขาคิดหวาน ผักชี ผักชีฝรั่ง ใบมะกรูด) ข้าวต้มมัด ใบอ้อย (กล้วยน้ำว้า มะพร้าวชูด) ท็อฟฟี่โบราณ (มะพร้าวชูด)

1.1.3 วัตถุดิบประเภทเนื้อสัตว์ พบในเมนูจิ้นนุ้ม/เนื้อเน่า (เนื้อหมู เนื้อวัว) แกงหยวกปางจุ่นไก่อบ้าน (เนื้อไก่อบ้าน ปลาร้า) หมูร้า (เนื้อหมูหมักแบบปลาร้า) เรไรดินดง/น้ำพริกจิกกุ้ง (จิ้งโกร่ง)

1.1.4 วัตถุดิบประเภทเครื่องเทศ สมุนไพร พบในเมนูจิ้นนุ้ม/เนื้อเน่า (ตะไคร้ ใบชา ใบขมิ้น) แกงหยวกปางจุ่นไก่อบ้าน (พริก ข่า ตะไคร้ กระเทียม หอมแดง กะปิ เม็ดผักชี มะแขว่น) ข้าวต้มมัดใบอ้อย (ใบอ้อย ถั่วลิสง ถั่วดำ) ฮ้าจิ้นหมู/หมูร้า (ข้าวคั่ว ใบตอง ใบขมิ้น) และ เรไรดินดง/น้ำพริกจิกกุ้ง (กระเทียม หอมแดง พริกชี้ฟ้า มะขง)

1.1.5 วัตถุดิบประเภทเครื่องปรุงและวัตถุดิบอื่น ๆ พบในเมนูจิ้นนม/เนื้อเน่า (เกลือ) แกงหยวกปางจุ่นไก่บ้าน (เกลือ) ท็อฟฟี่โบราณ (กะทิ น้ำตาลปีบ น้ำตาล) ฮ้าจิ้นหมู/หมูร้า (เกลือ) เรไรดินดง/น้ำพริกจิกกุง (น้ำปลา เกลือ) ขนมห่านไหม้ (น้ำตาลปีบ น้ำตาลทราย กะทิ น้ำ)

1.2 กรรมวิธีในการประกอบอาหาร เป็นการประกอบสร้างความหมายความเป็นธรรมชาติ เป็นลักษณะเฉพาะในการบริโภคของไทย แบ่งออกเป็น 5 กรรมวิธี ประกอบด้วย

1.2.1 กรรมวิธีการประกอบอาหารด้วยการย่อยอาหารให้ชิ้นเล็ก (หั่น สับ ซอย ตำ บด) พบในเมนู จิ้นนม/เนื้อเน่า (หั่นเนื้อหมู เนื้อวัว) แกงหยวกปางจุ่นไก่บ้าน (ตำพริก แกง หั่นหยวก) ข้าวต้มมัดใบอ้อย (หั่นกล้วย) หมูร้า (หั่นเนื้อหมู) เรไรดินดง/น้ำพริกจิกกุง (การตำน้ำพริก การสับ (จิกกุง))

1.2.2 กรรมวิธีการประกอบอาหารด้วยการใช้ความร้อนจากไอน้ำ (หุง อุ่น ตุ่น ต้ม นึ่ง) พบในเมนู จิ้นนม/เนื้อเน่า (นึ่งเนื้อหมู เนื้อวัว) แกงหยวกปางจุ่นไก่บ้าน (ต้มไก่บ้าน) ข้าวต้มมัด ใบอ้อย (ต้มข้าวต้มมัดใบอ้อย) ท็อฟฟี่โบราณ (การเคี้ยวส่วนผสมของท็อฟฟี่) เรไรดินดง/น้ำพริกจิกกุง (การต้มจิกกุง)

1.2.3 กรรมวิธีการประกอบอาหารด้วยการผัด ทอด คั่ว พบในเมนู แกงหยวกปางจุ่นไก่บ้าน (การผัดพริกแกง)

1.2.4 กรรมวิธีการประกอบอาหารด้วยการใช้เปลวไฟ (ย่าง ปิ้ง จี่ เผา) พบในเมนู หมูร้า (การนำเนื้อหมูห่อใบตองไปย่าง) ขนมห่านไหม้ (การนำถาดร่อน ๆ มาวางบนหน้าขนมทำให้ขนมไหม้)

1.2.5 กรรมวิธีที่เป็นลักษณะเฉพาะของไทย จิ้นนม/เนื้อเน่า (การห่อเนื้อหมู เนื้อวัวด้วยใบตองให้เนื้อสัมผัสอากาศน้อยที่สุด) พบในเมนูข้าวต้มมัดใบอ้อย (การใช้ใบอ้อยห่อข้าวต้มมัด โดยใบอ้อย 1 ใบสามารถห่อได้ 2 อัน) ท็อฟฟี่โบราณ (การห่อท็อฟฟี่ด้วยกระดาษว่าวและใบตอง) หมูร้า (ห่อเนื้อหมูด้วยใบตอง)

2. ความหมายสัญลักษณ์ความรู้ความเชี่ยวชาญ (Knowledge/Professionalism) ของอาหารพื้นถิ่นที่ทางชุมชนหนองห่มนำเสนอ นั้น ประกอบด้วยรูปสัญลักษณ์ (Signifier) ความเชี่ยวชาญในอาหารพื้นถิ่นและการยกระดับภูมิปัญญาพื้นถิ่นสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ ดังนี้

2.1 รูปสัญลักษณ์การอนุรักษ์ (การสื่อสารถึงที่มาของสูตรอาหารจากชนชั้นสูง/ที่หายาก/หายไปจากอดีต) พบในเมนู จิ้นนม/เนื้อเน่า แกงหยวกปางจุ่นไก่บ้าน ท็อฟฟี่โบราณ เรไรดินดง/น้ำพริกจิกกุง

2.2 รูปสัญลักษณ์การสร้างใหม่ (การสื่อสารถึงที่มาของสูตรอาหารที่หายไปจากอดีต) ในชุมชนไม่ได้มีการรังสรรค์เมนูเหล่านี้แล้ว แต่ชุมชนได้มีความต้องการที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง พบในเมนูข้าวต้มมัดใบอ้อย หมูร้า ขนมห่านไผ่

อภิปรายผล

การสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่สื่อสารใน **มิติการเกษตรและมิติภูมิปัญญาในการทำอาหาร** ในมิติการเกษตร ชุมชนหนองหล่มเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรและยังมีแหล่งน้ำเพียงพอ อาชีพหลักของคนที่นี่จึงทำการเกษตร เพราะมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ชุมชนจึงมีผลผลิตตลอดทั้งปี สอดคล้องกับงานของประกอบศิริ ภักดีพิณี และปานณนาถ ศักดิ์ศิริคุณ (2565) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนในพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก” พบว่า บ้านหนองหล่ม ตำบลหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยาเป็นชุมชนที่มีอาชีพหลักคือการทำนา และพบการรวมกลุ่มเพื่อการปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ ปลอดภัยพิช ซึ่งจะได้เห็นเมนูเด็ดพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม เป็นเมนูที่ใช้ข้าว ข้าวแบ่งหลายเมนู อาทิ ขนมห่านไผ่ ข้าวต้มมัดใบอ้อย เป็นต้น อีกทั้งยังพบการทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ที่ยึดหลักแนวเกษตรพอเพียง พบการจัดสรรพื้นที่ให้สามารถทำการเกษตรได้อย่างหลากหลาย พบการเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เลี้ยงโค การปลูกพืชผักสวนครัวตามฤดูกาล การปลูกไม้ผลเพื่อรับประทานตลอดทั้งปี ดังจะเห็นได้จากการทำเมนูแกงหยวกไก่บ้าน ท็อฟฟี่โบราณ จิ้นนม หมูร้า น้ำพริกจิกกุ้ง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นวัตถุดิบที่มาจากการทำเกษตรนั่นเอง **มิติภูมิปัญญา** พบในเมนู จิ้นนม (เนื้อเน่า) และหมูร้า ซึ่งเป็นวิธีการถนอมอาหารเพื่อให้เก็บไว้ทานได้นาน ๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ส่งสมจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษและสืบทอดกันมา โดยขึ้นอยู่กับวัสดุที่เอามาหมักให้เน่า ทั้งนี้ บ้านหนองหล่มมีการเลี้ยงหมู หรือมีการนำหมูมาทำแกงฮังเล ลาบทู ส่วนที่เหลือจึงนำมาทำจิ้นนม และหมูร้า สอดคล้องกับสุจิตต์ รัชชเทษ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2553) ที่ได้กล่าวว่าเป็นวิธีการทำให้เน่าแล้วอร่อย ซึ่งเป็นพัฒนาการของรากเหง้าวัฒนธรรมการกินแบบไทย ๆ **มิติเคล็ดลับการทำอาหาร** ขนมห่านไผ่และแกงหยวกปางงุ้นไก่บ้าน ได้ใช้เคล็ดลับในการทำให้ขนมห่านไผ่และหยวกไม่ดำ สอดคล้องกับแนวคิดของแบล็กและทิลเดล (2003 อ้างถึงใน อริสา สาขากร, 2561) พบว่า การสื่อความหมายผ่านการนำเสนออาหารและวัตถุดิบจะสามารถบ่งบอกถึงคาแร็คเตอร์ (character) ของอาหารจานนั้น ๆ โดยวัตถุดิบที่นำมาใช้จะต้องมีความสดใหม่ ทำจากวัตถุดิบจากธรรมชาติ **มิติทางภาษา** พบในเมนู จิ้นนม โดยจีน แปลว่า เนื้อ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหมู เนื้อวัว

และน้ำพริกจึกกุ้ง โดยจึกกุ้งแปลว่า จิ้งโกร่ง โดยเมื่อมีการให้ความหมายของอาหารพื้นถิ่นเหนือ ก็ต้องมีการกล่าวถึงคำศัพท์พื้นถิ่นเกี่ยวกับอาหาร แต่อาจจะต้องมีการอธิบายตีความหรือแปลความหมายของภาษาเหนือเพื่อขยายความให้ผู้รับสารเพื่อความเข้าใจที่ละเอียดมากขึ้น

เมื่อชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการสื่อสารด้านอาหารพื้นถิ่น โดยการจัดเป็นเมนูให้นักท่องเที่ยวที่มาพักที่โฮมสเตย์บ้านหนองหล่มได้ลองลิ้มรส ก็เท่ากับเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอาหาร กล่าวคือ หลากหลายเรื่องราวเกี่ยวกับอาหารพื้นถิ่นในมิติต่าง ๆ ได้รับการบอกเล่าถ่ายทอดสู่คนในยุคปัจจุบัน ก็เท่ากับเป็นการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมอาหารให้คงอยู่ต่อไป การสื่อสารจึงถือเป็นเครื่องมือหรือเป็นสื่อกลางทำให้วัฒนธรรมอาหารดำรงอยู่ได้ เพราะได้รับการถ่ายทอดผ่านชุมชนนั่นเอง นอกจากนี้ยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่นสู่คนส่วนอื่นของประเทศด้วย เพราะนักท่องเที่ยวมาจากหลากหลายส่วนของประเทศไทย จึงเป็นการนำเสนอเรื่องราวของเมนูพื้นถิ่นสู่คนต่างพื้นถิ่น ทำให้คนพื้นถิ่นอื่นได้รับรู้เข้าใจในเอกลักษณ์ของชุมชนหนองหล่ม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอาหารของคนเฉพาะพื้นที่ที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ส่วนในมิติที่ไม่พบในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ มิติศาสนา มิติโภชนาการ มิติสุขภาพ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเป็นมิติที่ไม่ได้เกี่ยวพันกับอาหารโดยตรง และมิติอาชีพค้าขายอาหาร ซึ่งเป็นมิติที่เกี่ยวข้องกับผู้คนจำนวนมาก ซึ่งต้องอาศัยการลงพื้นที่ไปสัมผัสบรรยากาศและการพูดคุยกับผู้คนเหล่านี้เพิ่มขึ้น

นอกจากการสื่อสารผ่านอาหารในมิติต่าง ๆ แล้ว ชุมชนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการสื่อสาร รวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายในวงกว้างขึ้นว่าอาหารพื้นถิ่นทานแล้วรู้สึกถึงการมาถึงพื้นถิ่นอย่างแท้จริง และนำข้อมูลนั้นมาใช้สร้างการสื่อสารและสร้างอัตลักษณ์ให้อาหารพื้นถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยไม่ควรจำกัดแค่ มิติทางเภสัชกรรม มิติภูมิปัญญาในการทำอาหาร มิติวัฒนธรรม มิติประวัติศาสตร์ มิติเคล็ดลับการทำอาหาร มิติด้านภาษา มิติวิถีชีวิตเท่านั้น ควรสื่อสารในมิติทางโภชนาการ มิติสุขภาพเพิ่มเติมด้วย เช่น สารอาหารที่อยู่ในวัตถุดิบอาหารแต่ละชนิด อาทิ น้ำพริกจึกกุ้งเป็นอาหารที่มีโปรตีนสูง แสงหยวกมีใยอาหารสูง เป็นต้น

ด้านความหมายของอาหารพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา พบรูปสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นอาหารไทยที่จริงแท้ผ่านการใช้วัตถุดิบต่าง ๆ ที่มีในพื้นที่ในทุกเมนูพื้นถิ่น และการมวีธีในการประกอบอาหารโดยวัตถุดิบที่ใช้ในการปรุงอาหาร เป็นวัตถุดิบที่มีในพื้นที่ทั้งพืชและสัตว์ ซึ่งเกิดเองโดยธรรมชาติหรือชุมชนผลิตขึ้นโดยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ แล้วนำมาปรุงอาหารในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับ เกศณีย์ สัตตรัตนขจร และคณะ (2563) พบว่า

อาหารพื้นถิ่นของชุมชนพื้นที่ 5 อำเภอของจังหวัดลำปาง ที่มีวัตถุดิบในการทำอาหารที่สามารถหาได้เองในพื้นที่และแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีทั้งที่ซื้อจากตลาดและคนในชุมชนเลี้ยงเอง รวมถึงรูปสัญลักษณ์กรรมวิธีการประกอบอาหารที่ทำได้ง่าย ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อน เช่น การนึ่งเนื้อหมู เนื้อวัวในเมนูจิ้นนุ่ม/เนื้อเฒ่า การนำเนื้อหมูห่อใบตองไปย่าง ในเมนูหมูร้า การนำถาดร่อน ๆ มาวางบนหน้าขนมทำให้หน้าขนมไหม้ เป็นต้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของนิพัทธ์ชนก นางพินิจ (Najpinij, 2011) ที่พบว่า กระบวนการประกอบสร้างความเป็นไทยผ่านศาสตร์แห่งอาหารไทยในพื้นที่อาหารนานาชาติกระทำผ่านวัตถุดิบ ได้แก่ ข้าว สมุนไพรและผัก และกรรมวิธีการประกอบอาหารไทยเป็นกรรมวิธีที่ใช้ความร้อนต่ำ อาหารสัมผัสกับไฟโดยตรง เป็นลักษณะสำคัญของอาหารไทย และเป็นไปในทิศทางเดียวกับจิตขวัญ กิจวิสาละ (2559) พบว่า การผสมผสานความเป็นพื้นถิ่นเพื่อสื่อความหมายถึงความเป็นอาหารไทยที่จริงแท้ กระทำผ่านการใช่วัตถุดิบผ่านกรรมวิธีอันเป็นลักษณะเฉพาะในการบริโภคของไทย ได้แก่ การต้ม การแกง การรวน การลวก การหุง การนึ่ง การปิ้ง การย่าง การคั่ว การหัน การแกะเนื้อสัตว์เป็นชิ้นเล็ก ๆ การซอย การพล่า การผัด เป็นต้น

ส่วนการประกอบสร้างความหมายของความรู้ความเชี่ยวชาญในชุดความหมายของ “ความเป็นพื้นถิ่น” พบในเมนู จิ้นนุ่ม (เนื้อเฒ่า) แกงหยวกปังงูปักบ้าน ท็อฟฟี่โบราณ และเรไรดินดง (น้ำพริกจิกกุง) ที่สะท้อนถึงการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอาหารดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไปในปัจจุบันและเมนูข้าวต้มมัดใบอ้อย หมูร้า ขนมหน้าไหม้ ไม่ได้มีการทำในชีวิตประจำวันแล้ว ได้นำกลับมาสร้างใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตขวัญ กิจวิสาละ (2559) ที่พบว่า การประกอบสร้างความหมายของความรู้ความเชี่ยวชาญในชุดความหมายของความเป็นพื้นถิ่น กระทำผ่านการสื่อสารถึงที่มาของสูตรอาหารจากชนชั้นสูง/ที่หายาก/หายไปจากอดีต สูตรอาหารจากชนชั้นและภูมิภาคที่หลากหลาย ความเชี่ยวชาญและความสนใจในอาหารไทยของเชฟ การมีความรู้ในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย หรือพื้นเพครอบครัวเป็นผู้ชำนาญอาหารไทย และเป็นไปในทิศทางเดียวกับ เกศณีย์ สัตตรัตนขจร และคณะ (2563) ที่พบว่าแต่ละพื้นที่มีการอนุรักษ์อาหารพื้นถิ่นด้วยการวิธีการปรุงอาหารแบบดั้งเดิมของแต่ละพื้นที่ รวมถึงการใช่วัตถุดิบพื้นที่และมีการสืบทอดการวิธีการทำอาหารจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ยังขาดการสร้างความหมายในส่วนของการประยุกต์ ซึ่งเป็นการนำเมนูเดิมมาปรับให้ทันสมัย โดยอาจจะใช้การตกแต่งอาหารพื้นถิ่นด้วยวัสดุธรรมชาติ รวมถึงการใช้ภาชนะที่ทำมาจากธรรมชาติเพื่อสื่อความหมายถึงความเป็นธรรมชาติ หรือความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้เห็นถึงเอกลักษณ์พื้นถิ่น และ

สามารถพัฒนาภูมิปัญญาพื้นถิ่นสู่การเป็นอาหารพื้นถิ่นที่กลายเป็นที่กลายเป็นสินค้าของชุมชน
ท้องถิ่นบ้านหนองหล่มต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ชุมชนยังขาดความหมายในด้านการประยุกต์ ดังนั้น ชุมชนควรมีการประยุกต์เปลี่ยนโฉม
อาหารพื้นถิ่นสู่อาหารพื้นถิ่นแบบฟิวชั่นหรือแบบอื่น ๆ ที่สามารถสร้างสรรค์เมนูอาหารภูมิปัญญา
วัฒนธรรมความอร่อยจากพื้นถิ่นไทย
2. ชุมชนควรให้ความสำคัญกับความมีเอกลักษณ์ของรสชาติอาหาร ความเฉพาะตัวที่
แตกต่างจากอาหารพื้นถิ่นทั่วไป รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สามารถส่งไปถึงมือผู้รับได้โดย
การมีช่องทางการจัดจำหน่ายที่สามารถเข้าถึงอาหารพื้นถิ่นได้อย่างหลากหลาย
3. ผลของการศึกษาเรื่องสัญญาณในมิติต่าง ๆ จะเป็นต้นทุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์
เมนูอาหารของบ้านหนองหล่มต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ควรศึกษาในบริบทของการสื่อสารความหมายให้แก่สินค้าทางวัฒนธรรมหรือ
การท่องเที่ยวอื่น ๆ ต่อไป
2. ควรศึกษาวิจัยในบริบทการรับรู้และความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อการสื่อสาร
ความหมายอาหารพื้นถิ่นของชุมชนหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
3. ควรศึกษาวิจัยในบริบทรูปแบบและสื่อในการเล่าเรื่องของอาหารพื้นถิ่นของชุมชน
หนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา*. ภาพพิมพ์.
- เกศณีย์ สัตตรัตน์ขจร, สนธิยา สุวรรณราช และกาญจนา คูมา. (2563). *การพัฒนาอาหารพื้นถิ่นแบบมีส่วนร่วมเพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมของจังหวัดลำปาง*. <https://so04.tcithaijo.org/index.php/jnuks/article/download/225755/164621/835713>
- ขจิตขวัญ กิจวิสาละ. (2559). การสื่อสารความหมายของอาหารไทยในร้านอาหารไทยชั้นนำ. *วารสารศาสตร์*, 9(3), 45-115.
- ชนิตา ประดิษฐ์สถาพร, เอกอรินทร์ ดวงทิพย์, ณิชารีย์ อิตินินทร์, มณฑนากาญจน์ ปิ่นภู และวิไลพร วงศ์คินี. (2560). *ตำรับอาหารพื้นบ้านพะเยา: การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณค่าทางโภชนาการ*. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 9(4), 297-313.
- เทศบาลตำบลหนองหล่ม. (ม.ป.ป.). *ประวัติตำบลหนองหล่ม*. <https://www.nonglomphayao.go.th/index/?page=newarticle17803296>
- ประกอบศิริ รักดีพินิจ และปานณนาถ ศักดิ์ศิริคุณ. (2565). ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนในพื้นที่กลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*, 10(1), 261-279.
- บวรย์ ต้นสกุล. (2563). *แนวทางการส่งเสริมอาหารพื้นถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอาหารกรณีศึกษาชุมชนนาบอน อำเภอบางพลี จังหวัดนครศรีธรรมราช*. *WMS Journal of Management*, 9(1), 81-92.
- อภิญาภรณ์ โสภ. (2564). *การวางแผนนวัตกรรมการตลาดท่องเที่ยวเชิงอาหารพื้นถิ่น. ใน การประชุมงานวิจัยด้านการจัดการบริหารธุรกิจครั้งที่ 13 (หน้า 34-44)*. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อริสา สาขากร. (2561). *การสื่อความหมายและการสร้างอัตลักษณ์ร้านค้าเฟรนไทม์ไทยในเขตกรุงเทพมหานคร*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- เอื้องอริน สายจันทร์. (2561). *บทบาทของรายการอาหารทางโทรทัศน์ในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับอาหารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอาหาร. ใน กาญจนา แก้วเทพ (บรรณาธิการ), “เรื่องกินเรื่องใหญ่” วัฒนธรรมแห่งอาหารกับชุมชนศึกษา (หน้า 27-33)*. ภาพพิมพ์.
- Najpinij, N. (2011). *Constructing “Thainess” within international food space: Thai gastronomy in five-star hotels in Bangkok*. [Doctoral dissertation of Thai Studies, Chulalongkorn University].

The Cloud. (2020, December 24). *เทคนิคการทำอาหารแบบ Slow Cooking/ออกรส/Ep.36: หุง อุ่น ตุ่น ต้ม นึ่ง*. [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=OP0oFFkuOqY>

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจภาคตะวันออก พ.ศ. 2525-2560: จาก ESB มุ่งสู่ EEC Economic Policy Making in Eastern Thailand between 1982 and 2017: from the ESB to the EEC

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์ (Umpika Sawatwong)¹

Received: September 11, 2022

Revised: December 7, 2022

Accepted: December 13, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจภาคตะวันออก ตั้งแต่โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก Eastern Seaboard/ESB จนถึงการริเริ่มโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก Eastern Economic Corridor/EEC พ.ศ. 2525-2560 โดยอาศัยมุมมองทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมุ่งสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมส่งผลต่อการวางบทบาทและกำหนดนโยบายของรัฐให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกท่ามกลางกระแสทุนนิยมโลก ด้วยลักษณะของการกำหนดนโยบายและวางแผนจากส่วนกลาง ตลอดจนอาศัยกลไกบริหารจัดการที่กระชับอำนาจและคล่องตัว นับตั้งแต่การผลักดัน ESB ช่วงกลางทศวรรษ 2520 พร้อมเป้าหมาย การพัฒนาเชิงพื้นที่และส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมจนถึงปี 2559-2560 ความจำเป็นต้องปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อยกระดับและเพิ่มขีด

¹ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

ความสามารถในการแข่งขันของประเทศ นำไปสู่การเร่งรัดและผลักดันโครงการขนาดใหญ่เช่น EEC ด้วยกลไกบริหารจัดการที่กระชับอำนาจอีกครั้ง

คำสำคัญ: การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ, ภาคตะวันออก, โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก, โครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก

Abstract

Using a historical analysis approach, this paper aims at studying factors affecting policy making for economic development in the Eastern region between the years 1982-2017, the so-called Eastern Seaboard/ESB and the Eastern Economic Corridor/EEC projects. The research found that the concept focusing on industrial development as part of national economic development, with the aims of becoming an industrialized country, affected how Thailand determined its roles and policies to be complied with changeable internal and external factors under global capitalism. The policies were developed and implemented using centralized, yet flexible management mechanism, so that the goals could be achieved in a timely manner. The centralized development plan is exemplified by the ESB project in the 1980s, which aimed at regional development and exporting industry, leading to production restructure and industrial expansion. Around the years 2016-2017, there was a need for economic restructuring to upgrade and increase the country's competitiveness. With the success of the ESB as a model, centralized large-scale development projects, such as the EEC have once again been accelerated and reinforced.

Keywords: Economic Policy Making, Eastern Thailand, Eastern Seaboard (ESB), Eastern Economic Corridor (EEC)

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยภายใต้ระบบทุนนิยมเสรี ดำเนินตามกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มต้นด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า

และส่งเสริมการลงทุนเพื่อก้าวสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม จนถึงกลางทศวรรษ 2520 อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเริ่มลดลง พร้อมกับปัญหาดุลการค้าและดุลการชำระเงินขาดดุลรัฐบาลจึงหันมาผลักดันนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกให้เป็นยุทธวิธีหลักในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ การปรับกลยุทธ์พัฒนาอุตสาหกรรมถูกนำมาใช้ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ทำให้ภาคอุตสาหกรรมมีบทบาทหน้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและปรับโครงสร้างการผลิตโดยเน้นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก พร้อมกับกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค โดยให้การส่งออกเป็นตัวกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และเป็นกลไกสำคัญที่นำไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทั้งนี้ หนึ่งในนโยบายอุตสาหกรรมที่สำคัญ คือ โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program - ESB) ที่อาศัยความได้เปรียบเชิงพื้นที่จากการค้นพบแหล่งพลังงานและก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย พร้อมกับทำเลที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและไม่ไกลจากเมืองหลวง กล่าวได้ว่า ESB นับเป็นจุดเริ่มของระยะเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของภาคตะวันออก โดยเฉพาะพื้นที่เป้าหมาย เช่น ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง ที่ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่เพื่อรองรับการกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม และการพัฒนาเป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2524, หน้า 124)

เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าระยะเวลาเกือบ 40 ปีของการพัฒนาภาคตะวันออกนับจากโครงการ ESB ได้ส่งผลต่อการปรับตัวภายในของผู้คนในภูมิภาคทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และสะท้อนความสำคัญทางเศรษฐกิจของภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง กระทั่งปลายทศวรรษ 2550 ภาคตะวันออกยังคงเป็นพื้นที่ที่ถูกเลือกให้เป็นยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ จากการผลักดันโครงการพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor - EEC) ด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ต่อยอดจาก ESB ซึ่งภาครัฐให้ความสำคัญพร้อมกับทุ่มเทงบประมาณมหาศาล โดยมุ่งหวังว่าโครงการ EEC จะสามารถส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ พร้อมกับกำหนดเป้าหมายการพัฒนาซูเปอร์คลัสเตอร์และอุตสาหกรรมเป้าหมายเป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต เท่ากับเป็นการเน้นย้ำถึงนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของภาคตะวันออกที่มุ่งเน้นความสำคัญและส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจภาคตะวันออก โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของปัจจัยที่มาจากภาครัฐในฐานะผู้มีบทบาทหลักทั้งการวางแผนและเร่งรัดผลักดันโครงการขนาดใหญ่เช่น ESB และ EEC ดังจะเห็นได้จากการสร้างกลไก

การบริหารจัดการที่กระชับอำนาจเป็นตัวเร่งให้สามารถดำเนินการได้ทันทางที่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่รัฐใช้มาโดยตลอด ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านระยะเวลาของการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2525-2560² โดยพิจารณาจุดเริ่มต้นของการริเริ่มโครงการ สะท้อนกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายและมุมมองการวางนโยบายของรัฐบาลขณะนั้น

การทบทวนวรรณกรรม

กลุ่มที่ 1 การศึกษาในรอบของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและพัฒนากภาคตะวันออก

การอธิบายสภาพเศรษฐกิจภาคตะวันออกภาพรวมด้วยมุมมองทางประวัติศาสตร์ เช่น พัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2398-2519 (เพชรรุ่งเทียนปวีโรจน์, 2560) ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกก่อน พ.ศ. 2525 (เรืองวิทย์ ลิ้มปนาท, 2545) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาและอธิบายสภาพเศรษฐกิจบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกช่วงก่อนโครงการ ESB และวิทยานิพนธ์เรื่องถนนสุขุมวิทกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477-2539 (อำพิกา สวัสดิ์วงศ์, 2545) อธิบายความสำคัญของถนนสุขุมวิทที่มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจภาคตะวันออก และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโดยมีถนนสุขุมวิทเป็นตัวกระตุ้นสำคัญที่ส่งผลต่อระบบการผลิตทั้งภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม รวมถึงรายงานวิจัย เรื่อง การตั้งถิ่นฐานและพัฒนากของภาคตะวันออกยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน (ภารดี มหาขันธ, 2555) อธิบายถึงแนวทางหลักของการพัฒนาภาคตะวันออกเป็นลักษณะการพัฒนาจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง โดยให้ความสำคัญกับการพึ่งพิงวิทยาการ การลงทุนจากภายนอกเข้ามากระตุ้น และจัดระบบเศรษฐกิจของภาคเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามการพัฒนาจะไม่สามารถเข้าถึงส่วนต่าง ๆ ของภาคได้อย่างสมบูรณ์ ถ้าปราศจากการพัฒนาแบบเบื้องล่างสู่เบื้องบน ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและเงินทุนภายในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเอง ตลอดจนความตั้งใจและความสามารถของประชาชนในท้องถิ่น

² การบรรจุโครงการ ESB ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 จนถึงกริเริ่มผลักดันโครงการ EEC โดยมีมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (29 มิถุนายน พ.ศ. 2559) และตามมาด้วยคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ 2/2560 เรื่อง การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (17 มกราคม พ.ศ. 2560) จนถึงก่อนพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 (14 พฤษภาคม พ.ศ. 2561)

กลุ่มที่ 2 การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรมภาพรวมของประเทศ

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2546) เรื่อง กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย: บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475-2530 วิเคราะห์และนำเสนอกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง และให้ความสำคัญแก่ปัจจัยที่มีใช้เศรษฐกิจ เช่น โครงสร้างอำนาจทางการเมืองทั้งภายในและในระบบทุนนิยมโลก วัฒนธรรม จารีตประเพณี และความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งนี้จากแนวทางการวิเคราะห์ของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ระบุได้ว่า กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างอุปทานของนโยบายเศรษฐกิจ (ได้แก่ ขนชั้นนำทางอำนาจ กลุ่มขุนนางนักวิชาการ-เทคโนโลยี แพทย์การเมือง รัฐสภา และสถาบันทหาร) อุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจ (ได้แก่ ภาคประชาชน และกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ) ประกอบกับระบบทุนนิยมโลกและการเมืองโลก และโครงสร้างส่วนบนของสังคม (โครงสร้างทางการเมืองและระบบอุปถัมภ์)

งานวิจัยเกี่ยวกับนโยบายและการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคของประเทศ เช่น นโยบายและมาตรการในการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค (อภิเศก ปันสุวรรณ, 2545) การพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคของประเทศไทย (อภิเศก ปันสุวรรณ และกัลยา เทียนวงศ์, 2551) และรูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย พ.ศ. 2539-2548 (อภิเศก ปันสุวรรณ, 2551) ศึกษานโยบายการพัฒนาและการกระจายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค ตามความมุ่งหวังของภาครัฐที่ต้องการลดการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมในส่วนกลาง (กรุงเทพฯ และปริมณฑล) แก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ กระจายความเจริญ และลดความแตกต่างของระดับการพัฒนาของภูมิภาค จากศึกษาสรุปได้ว่ามาตรการและนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อให้เกิดการกระจายตัวของอุตสาหกรรมที่ภาครัฐดำเนินการมาเป็นระยะเวลากว่าสามทศวรรษ พบว่าอัตราการเติบโตของโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณกรุงเทพฯ และปริมณฑลเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ที่ยังคงรักษาอัตราเจริญเติบโตได้ดี ขณะที่ภาคอื่นมีลักษณะหดตัว โดยเฉพาะภาคเหนือและภาคตะวันตกมีการหดตัวอย่างสูง (อภิเศก ปันสุวรรณ, 2551, หน้า 201-203) ทั้งนี้ มุมมองจากส่วนกลางภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น

กลุ่มที่ 3 การศึกษานโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมและผลกระทบการพัฒนาในพื้นที่ภาคตะวันออก

การศึกษาสาระสำคัญและผลกระทบของโครงการ ESB เช่น การวิเคราะห์โครงการ ESB ทั้งด้านการดำเนินนโยบายและผลจากอุตสาหกรรม เช่น พื้นที่สามจังหวัดชายทะเลตะวันออก กับพัฒนาการที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคและการพัฒนาแบบพึ่งพาของระบบเศรษฐกิจไทย (กฤช เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐกิจ, 2530) วิเคราะห์ผลกระทบของแผนงานพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มีต่อการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมและการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาค และอธิบายเงื่อนไขระบบเศรษฐกิจการเมืองไทยที่แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์พัฒนาอุตสาหกรรม แต่ทว่าในการบรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนายังคงมีลักษณะเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาทุนพัฒนาจากต่างประเทศในการดำเนินงานของรัฐ และการพึ่งพาทุนเอกชนจากต่างประเทศในการลงทุนโครงการอุตสาหกรรมใหญ่ ปัจจัยเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่จะตอกย้ำถึงการพัฒนาแบบพึ่งพาที่มีความแน่นแฟ้นและต่อเนื่องยิ่งขึ้น นอกจากนี้มีกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษาผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งประเด็นผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ผลกระทบทางสังคมและสุขภาวะ เช่น ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น (สุริชัย หวันแก้ว, ปรีชา คุวินทร์พันธ์ และประสิทธิ์ สวาสดีญาติ, 2543) รายงานการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการพัฒนามิถุอุตสาหกรรมมาตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียง (เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร มุขสุวรรณ, 2548) ศึกษาและทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นในมิติของสุขภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมที่ผลกระทบทางตรงและทางอ้อมจากการดำเนินนโยบายสาธารณะของรัฐบาลในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก

งานวิจัยที่ศึกษานโยบายและการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาคตะวันออกในมิติเศรษฐศาสตร์การเมือง เช่น เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2550) การจัดทำผังพิสัยการวิจัยระบบสุขภาพกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนุภาคตะวันออก (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2556) ปฏิบัติการและการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรม: ศึกษากรณีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาตาพุด (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558) ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ เอกชน และภาคประชาชน (ชัยณรงค์ เครือนวน, จิรายุทธ์ สีม่วง และกัมปนาท เบ็ญนาวี, 2559) และข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของภาคประชาชน บทสังเคราะห์เพื่อการเปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม (ชัยณรงค์ เครือนวน และพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์

ณ อยุธยา, 2561) งานวิจัยกลุ่มนี้ตั้งคำถามกับอุดมการณ์การพัฒนากระแสหลักภายใต้กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยเฉพาะตัวแบบมาตาฟุต คือ ภาพสะท้อนความล้มเหลวจากการพัฒนาอุตสาหกรรม (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 320) นอกจากนี้ ผลการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อเสนอทางเลือกสำหรับการพัฒนา การแก้ไขผลกระทบ และการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนตั้งแต่ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในฐานะผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง

บทความวิจัย ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก: แนวทางใหม่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมทุนนิยมในประเทศไทย (ชัยนนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ชวงศ์ อุบลี และอัศวิน แก้วพิทักษ์, 2563) หนึ่งในข้อค้นพบระบุว่านโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษสระแก้วและตราดในขั้นการกำหนดนโยบายระยะแรกเป็นการกำหนดนโยบายจากบนลงล่างภายใต้อำนาจคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ผ่านการใช้มาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวในการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งนี้ การตัดสินใจดำเนินนโยบายทั้งกระบวนการอยู่กับการลงมติของคณะกรรมการของรัฐบาล ขณะที่ประชาชนท้องถิ่นได้รับผลกระทบมีบทบาทเพียงแค่การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการสะท้อนถึงการรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลางในการพัฒนาอุตสาหกรรม

จากภาพรวมของการทบทวนวรรณกรรมพบว่าภาคตะวันออกเป็นตัวอย่างของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของรัฐ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อลักษณะเศรษฐกิจภายในภูมิภาค โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ ESB ที่ถูกกำหนดเป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักทำให้อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเติบโตสูง พร้อม ๆ กับการต้องเผชิญปัญหาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และเมื่อภาครัฐริเริ่มโครงการ EEC โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกอีกครั้ง ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความได้เปรียบของภาคตะวันออก อีกด้านหนึ่งกลับสะท้อนการกำหนดนโยบายจากส่วนกลางที่ยังคงพิจารณาจากมุมมองของภาครัฐเป็นหลักในการเลือกพื้นที่และมาพร้อมกับอำนาจตัดสินใจแบบรวมศูนย์จากส่วนกลาง

วิธีการวิจัย

การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (historical research) โดยอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical approach) ผ่านการค้นคว้าวิจัยข้อมูลด้านเอกสาร (documentary research) ด้วยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ เอกสารและสิ่งพิมพ์ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานเพื่อการพัฒนา

ระเบียบเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ข้อมูลสถิติระดับภาคและระดับจังหวัด ตลอดจนเอกสาร
ชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เมื่อรวบรวมข้อมูล
แล้วทำการตรวจสอบโดยการเทียบเคียงกับเอกสาร ประเมินผลและสรุปสาระสำคัญ วิเคราะห์
ตีความ เรียบเรียงและนำเสนอเนื้อหาด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (analytical description)

ผลการวิจัย

ลักษณะการกำหนดนโยบายถูกกำหนดจากส่วนกลาง ด้วยกระบวนการตัดสินใจและ
กลไกบริหารจัดการของรัฐแบบรวมศูนย์เอื้อต่อการผลักดันโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของภาค
ตะวันออก นับตั้งแต่ ESB จนถึง EEC ทิศทางการพัฒนาวางอยู่บนพื้นฐานการให้ความสำคัญกับ
ภาคอุตสาหกรรมว่าเป็นกุญแจสำคัญของกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับความ
จำเป็นต้องปรับตัวตามกระแสทุนนิยมโลก เพื่อให้สามารถคงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ
ประเทศ สำหรับการอธิบายแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ดังนี้

1. แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB): โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ “พื้นที่ ที่ถูกเลือก”

กลางทศวรรษ 2520 นโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้ามาถึงทาง
ต้นและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จนนำไปสู่การ
เปลี่ยนกลยุทธ์การผลิตมุ่งสู่อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ทั้งนี้ รัฐบาลไทยขานรับนโยบายส่งเสริม
อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกที่ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารโลกมาเป็นนโยบายนำ จาก
สถานการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองภายในและระหว่างประเทศ ได้แก่ การปรับนโยบายของไทย
ทั้งการปฏิบัติตามหลักการพื้นฐานของความตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า (GATT)
โดยประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกเมื่อปี 2525 แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายรายได้และลดความเหลื่อมล้ำ
ประกอบกับการขาดดุลการค้าระหว่างประเทศและภาวะเงินเฟ้อของประเทศมหาอำนาจและ
วิกฤตการณ์น้ำมัน ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2522-2523) (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2546, หน้า 13-85)
การปรับกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกจึงเป็นความหวังที่จะช่วยเศรษฐกิจของ
ประเทศฟื้นตัว

1.1 บริบทการเมืองกับบทบาทเทคโนโลยีสารสนเทศ สมัยรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์

ลักษณะการใช้อำนาจทางการเมืองและการบริหารสมัยรัฐบาลพลเอก เปรม
ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) เป็นอีกปัจจัยสำคัญของการผลักดันโครงการพัฒนา

โดยเฉพาะการให้บทบาทกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒนา หรือ สศช.) ในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและโครงการทางเศรษฐกิจการเตรียมการ และเป็นส่วนหนึ่ง que เสริมต่อการตัดสินใจในเชิงนโยบายของคณะรัฐมนตรี จนกล่าวได้ว่าเป็นส่วนที่มีน้ำหนักต่อการตัดสินใจของคณะรัฐมนตรี โดยกลไกของสภาพัฒนา มีส่วนเข้าไปช่วยกลั่นกรอง คานอำนาจฝ่ายการเมือง และมีส่วนร่วมในการพิจารณาและกลั่นกรองโครงการก่อนที่นำเสนอให้กับคณะรัฐมนตรี (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2547, หน้า 66) สภาพัฒนา จึงเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีความสำคัญอย่างมาก มีบทบาทฐานะสถาบันและบุคลากรดูแลกระบวนการตัดสินใจของรัฐเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำงานตามแผนงานเดียวกัน เฉกเช่นคณะรัฐมนตรี หากพิจารณาในฐานะองค์กรที่สามารถทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐปฏิบัติตามได้ ตลอดจนมีบทบาทในการกำกับและกำหนดนโยบายด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (อดิณันท์ พรหมพันธุ์, 2563, หน้า 62) โดยเฉพาะกลุ่มเทคโนโลยีที่มืบทบาทสำคัญในการผลิตนโยบายเศรษฐกิจและกำหนดทิศทางการพัฒนา เช่น การเสนอโครงการ ESB เป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกของการพัฒนาและบรรจุในแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 และฉบับที่ 6 พร้อมกำหนดให้ภาครัฐเป็นผู้นำการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และภาคเอกชนเป็นผู้นำการลงทุนด้านอุตสาหกรรมเพื่อให้ 3 จังหวัดเป้าหมาย (ชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา) เป็นศูนย์กลางความเจริญ ศูนย์อุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมต่อเนื่องแห่งใหม่ กระจายความเจริญและกิจกรรมทางเศรษฐกิจออกจากกรุงเทพฯ และสร้างโอกาสใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย จากเดิมที่พึ่งพาการเกษตรเป็นหลักสู่ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันกับตลาดโลกและเปิดประตูประเทศเชื่อมโยงเส้นทางขนส่งทางเรือของโลกโดยไม่ผ่านกรุงเทพฯ

1.2 ความพร้อมของภาคตะวันออกในฐานะพื้นที่เป้าหมายการพัฒนา

แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเริ่มในลักษณะการวางแผนรวมเบ็ดเสร็จแบบผสมผสาน คือ วางแผนทำทุกอย่างพร้อมกันทุกด้านให้รับและส่งเสริมกันภายใต้หมายกำหนดการเดียวกัน ด้วยเหตุผลสำคัญจากการที่ก๊าซธรรมชาติที่เป็นวัตถุดิบสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรมขั้นแรกพัฒนาและวางท่อได้ทะเลจากหลุมก๊าซในอ่าวไทยมาขึ้นฝั่งที่ มาบตาพุด มีพื้นที่ที่เอื้อต่อการสร้างท่าเรือน้ำลึกขนาดใหญ่ มีที่ดินติดทะเลเพียงพอที่จะขยายเป็นแหล่งอุตสาหกรรม รวมถึงความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานหลักและไม่ไกลจากกรุงเทพฯ บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกจึงเป็นพื้นที่เป้าหมายของที่ตั้งอุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมเบา อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก อุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ พร้อมทั้งการจัดระบบบริการโครงสร้างพื้นฐาน (แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก: มีอะไรบ้าง, 2526, หน้า 18-19) ทั้งนี้ ความพร้อม

ของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกจากการประเมินของภาครัฐ ผู้กำหนดนโยบายโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเลือกและผลักดันให้เป็นฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรมหลัก เช่น อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมแยกก๊าซ และเมืองอุตสาหกรรมที่ทันสมัย

ขณะที่ พื้นฐานทางเศรษฐกิจภาคตะวันออกก่อน ESB อยู่ที่ภาคการเกษตร ถึงแม้จะมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมแต่มีไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่ยังคงเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรซึ่งสัมพันธ์กับฐานการผลิตสำคัญของภูมิภาค เช่น ชลบุรีมีอัตราการเจริญเติบโต ปี 2519-2523 ประมาณร้อยละ 5.4 ต่อปี ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดในปี 2523 สาขาอุตสาหกรรมมีสัดส่วนร้อยละ 29.6 สาขาเกษตรกรรมมีสัดส่วนร้อยละ 23.6 สำหรับอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ โรงสีข้าว แป้งอาหาร น้ำตาล หัตถกรรมเครื่องยนต์เครื่องจักรและส่วนประกอบ และการเกษตรที่สำคัญ คือ การทำนา ทำไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย มะพร้าว ถั่วลิสง โดยพื้นที่ที่ใช้ทำการเพาะปลูกมีประมาณร้อยละ 65 ของพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ทั้งสิ้นและมีประชากรในเขตเกษตรร้อยละ 70 ของประชากรทั้งหมด (พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก: ภาพส่วนรวม, 2526, หน้า 5-10) เช่นเดียวกันผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดของระยองและฉะเชิงเทรา พบว่า สัดส่วนภาคเกษตรกรรมมีมูลค่าสูงกว่าภาคอุตสาหกรรมกว่า 10 เท่าตัวในจังหวัดระยอง และเกือบ 20 เท่าตัวในจังหวัดฉะเชิงเทรา (พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก: ภาพส่วนรวม, 2526, หน้า 9-10) ข้อมูลข้างต้นภาคการเกษตรของชลบุรีนับเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ถึงแม้ว่าตัวเลขทางเศรษฐกิจของสาขาอุตสาหกรรมจะเจริญเติบโตจนมีมูลค่ามากกว่าสาขาเกษตร แต่อุตสาหกรรมที่สำคัญมีลักษณะที่สัมพันธ์และสืบเนื่องกับภาคการเกษตร กรณีระยองและฉะเชิงเทราจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจยังคงพึ่งเกษตรกรรมเป็นหลักชัดเจน

อย่างไรก็ตาม มุมมองของภาครัฐบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นพื้นที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาตามที่ระบุไว้ว่ามีศักยภาพมีความพร้อมและมีความสำคัญต่อการพัฒนาต่อยอดและยกระดับภาคอุตสาหกรรมของประเทศ สะท้อนมุมมองและแนวทางการวางแผนแก้ไขปัญห เศรษฐกิจจากผู้วางแผนการพัฒนามีลักษณะรวมศูนย์ ตลอดจนการเข้ามามีบทบาทควบคุมและจัดสรรทรัพยากรในภูมิภาค

1.3 จุดเริ่มต้นของ ESB: ระบบการตัดสินใจที่คล่องตัว - ระบบการตัดสินใจที่รวบรัด

จากบทสัมภาษณ์ ดร.เสนาะ อุณากร (เลขาธิการสภาพัฒนาฯ ในขณะนั้น) ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันโครงการ ESB ได้เน้นย้ำความสำคัญของแผนงานให้ออกมาได้อย่างทัน่วงที รวมถึงการชี้แจงถึงความจำเป็นต้องมีระบบการตัดสินใจที่ “คล่องตัว” ดังที่กล่าวไว้ว่า

“...สภาพัฒน์จึงได้มีโอกาสร่วมงานในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาประเทศในช่วงนั้น...ทั้งนี้ มติของ กพอ. เทียบเท่ากับมติคณะรัฐมนตรี โดยรายงานคณะรัฐมนตรีทราบเป็นระยะ ๆ นี่เป็นกฎเกณฑ์สำคัญ เพราะทำให้การทำงานที่แข่งกับเวลาและมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากต้องมีระบบการตัดสินใจที่คล่องตัว จึงจะสามารถดำเนินงานตามนโยบายและโครงการสำคัญของประเทศให้สำเร็จลุล่วงไปได้” (เสนาะ อุณากร, 2556, หน้า 231-233) กระบวนการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายที่คล่องตัวข้างต้น กรณีของคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (กพอ. จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2524 โดยนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน) อีกนัยหนึ่งมีลักษณะค่อนข้างปิดและลัดขั้นตอน (วิไลวรรณ วรรณนิธิกุล, 2531, หน้า 449-460, 471-501) กล่าวคือ การวางแผนนโยบายและแผนงานเกี่ยวกับ ESB กลุ่มที่มีบทบาท 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเทคโนโลยีที่เป็นข้าราชการประจำและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ศึกษาทำแผนแม่บทเสนอคณะรัฐมนตรีโดยตรงไม่ต้องผ่านที่ประชุมฝ่ายบริหารของสภาพัฒน์ฯ ขณะที่ กลุ่มบุคคลหรือหน่วยงาน เช่น กลุ่มนักการเมือง กลุ่มนายทุนชาติ กลุ่มนายทุนต่างชาติ (บริษัทข้ามชาติ) เข้ามาเกี่ยวข้องภายหลังที่ได้มีการกำหนดแผนแม่บท (master plan) ของโครงการเรียบร้อยแล้ว

จะเห็นได้ว่า จุดเริ่มต้น ESB เกิดขึ้นพร้อมการตั้งคณะทำงานขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีเป็นไปเพื่อลดขั้นตอนตามกระบวนการตัดสินใจตามกลไกการบริหารตามปกติ สะท้อนให้เห็นถึงการเร่งรัดและต้องการผลักดันโครงการให้บรรลุผลได้รวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาของการพัฒนาพื้นที่ ESB กลับมิได้ราบรื่นนัก โดยเฉพาะราคาก๊าซธรรมชาติที่เป็นตัวแปรสำคัญ รวมถึงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจภายในและระหว่างประเทศ ส่งผลต้องงบประมาณการดำเนินงานและจำเป็นต้องทบทวนโครงการ จนภายหลังข้อตกลงพลาซ่า พ.ศ. 2528 (Plaza Accord 1985) จึงสามารถดำเนินการตามแผนงาน ESB ได้อย่างเป็นรูปธรรม

1.4 การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

ทศวรรษ 2530 เป็นช่วงของการผลิตรายการออกผลของการพัฒนาส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม จากการเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการลงทุน และขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมส่งผลให้ตัวเลขทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกมีอัตราความเจริญเติบโตในระดับสูงของประเทศ จนถึงปลายทศวรรษ 2530 ภาครัฐยังคงวางกรอบการพัฒนาเพื่อเร่งขยายความเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนด “โครงการ ESB ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2539-2548)” เพื่อพัฒนาเชื่อมโยงพื้นที่ตอนในของภาคตะวันออกและขยายพื้นที่เป้าหมายโครงการให้ครอบคลุมทั้ง 8 จังหวัดในภาคตะวันออก

หลังวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 - ทศวรรษ 2550 ภาคตะวันออกยังคงมีอัตราความเจริญเติบโตสูงอันดับต้น ๆ ของประเทศ จากข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับภูมิภาค (GRP) ในปี 2556 ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ที่มั่งคั่งที่สุด และเมื่อเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่ามีความแตกต่างกันถึง 6 เท่า (Asian Development Bank, 2014 อ้างถึงใน พอพันธ์ อูยานนท์, 2564, หน้า 273-274) โดยเฉพาะหากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา (2524-2549) ช่วงสองทศวรรษนับจากโครงการ ESB กล่าวคือ ภาพรวมภาคตะวันออกมีการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมประมาณ 1.6 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 38 ของการลงทุนทั้งประเทศ (ณ สิ้นปี 2548) การลงทุนส่วนใหญ่บริเวณชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา มีผลิตภัณฑ์มวลรวมในสาขาอุตสาหกรรมมากกว่า 5 แสนล้านบาท (ประมาณร้อยละ 7-8 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประเทศ) ตลอดจนมีการจ้างงานถึง 5.6 แสนคน โดยมีการลงทุนในอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เคมี เงินลงทุนร้อยละ 79 ของการลงทุนทั้งประเทศ อุตสาหกรรมปิโตรเลียมและอุตสาหกรรมโลหะขั้นมูลฐานคิดเป็นเงินลงทุนร้อยละ 70 ของการลงทุนทั้งประเทศเท่ากัน สำหรับอุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมกระดาษ และอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า คิดเป็น ร้อยละ 53 ร้อยละ 49 และร้อยละ 44 ตามลำดับ จากการลงทุนอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องส่งผลให้บริเวณนี้กลายเป็นฐานอุตสาหกรรมหลัก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและพลังงานที่มีเงินลงทุนสูงสุดของประเทศ (สุนิสา บุญโยภาส, 2550, หน้า 38)

อย่างไรก็ตาม นอกจากตัวเลขความเจริญเติบโตจากการมุ่งเน้นพัฒนาที่เอื้อต่อภาคอุตสาหกรรมให้เป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภูมิภาคและของประเทศ เราไม่สามารถปฏิเสธผลกระทบอีกด้านหนึ่งของการพัฒนาที่ต้องแบกรับ อาทิ ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ผลกระทบทางสังคมและสุขภาพ การใช้พื้นที่ทับซ้อนระหว่างกิจกรรมเศรษฐกิจที่ต่างกัน ตลอดจนการจัดสรรและการแย่งชิงทรัพยากรที่ต้องใช้ร่วมกัน

2. โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC): ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่กับการต่อยอด ESB และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ

ปี พ.ศ. 2559-2560 เป็นช่วงเวลาสำคัญของภาคตะวันออกที่ต้องปรับตัวจากการพัฒนาและการกำหนดนโยบายจากส่วนกลางอีกระลอกหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อแนวคิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษได้รับการผลักดันจากรัฐบาลและริเริ่มโครงการ EEC โดยอาศัยศักยภาพของภาคตะวันออกที่เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมหลักอันเป็นผลพวงของการพัฒนามากว่าสามทศวรรษนับจาก ESB

2.1 บริบทแวดล้อมภายนอกและภายในประเทศกับนโยบายแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ทศวรรษ 2550

หลังวิกฤตเศรษฐกิจโลกปี 2551 ส่งผลให้เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและยุโรปหดตัวลง เมื่อเทียบการขยายตัวของเอเชีย เช่น จีน อินเดีย อาเซียน กล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นของโครงการ EEC เกิดขึ้นท่ามกลางการปรับเปลี่ยนอำนาจและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ประกอบกับสถานการณ์ภายในประเทศที่กำลังเผชิญกับความผันผวนทางการเมืองและความจำเป็นต้องเร่งแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ

- ข้อริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (BRI) Made in China 2025 และอาเซียน

ท่ามกลางการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างสองมหาอำนาจทางเศรษฐกิจทั้งสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน นโยบายเส้นทางสายไหมศตวรรษที่ 21 ของจีนที่มุ่งเชื่อมโยงทวีปเอเชีย ทวีปแอฟริกา และทวีปยุโรป รวมทั้งการยกระดับความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในภูมิภาคอาเซียนนับเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อทิศทางการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของไทยให้สอดคล้องและสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในระดับโลก

ข้อริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) หรือหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (One Belt One Road: OBOR) เป็นยุทธศาสตร์การต่างประเทศที่สำคัญของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ที่ริเริ่มในปี 2556 พร้อมกับความมุ่งมั่นของรัฐบาลจีนที่จะสนับสนุนและร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ ในการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสร้างความเชื่อมโยงในภูมิภาคเอเชียและยุโรปตามแนวเส้นทางสายไหมในอดีต (อาร์ม ตั้งนิรันดร์, 2560) กล่าวได้ว่า BRI เป็นยุทธศาสตร์ที่ผู้นำจีนมุ่งหวังที่จะใช้ผลักดันให้จีนก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของโลก โดยมีประเทศต่าง ๆ เข้าร่วมให้การสนับสนุนกว่า 70 ประเทศ/เขตเศรษฐกิจทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย (อักษรศรี พานิชสาส์น, 2562, หน้า 23-24) ขณะเดียวกันจีนได้กำหนดยุทธศาสตร์ Made in China 2025 มุ่งพัฒนาจากประเทศการผลิตยักษ์ใหญ่เป็นประเทศการผลิตที่แข็งแกร่งภายในปี 2025 (พ.ศ. 2568) โดยเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากเน้นปริมาณสู่การผลิตที่เน้นคุณภาพและใช้เทคโนโลยีขั้นสูง นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับกลุ่มประเทศอาเซียนโดยเฉพาะการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน สนับสนุนการสร้างรถไฟความเร็วสูง การสร้างเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อกับภูมิภาคอื่น และแน่นอนว่าโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการคมนาคมแก่จีน ส่งผลต่อการค้าการลงทุนการท่องเที่ยวในต่างประเทศโดยเฉพาะด้านการลงทุนของจีน ดังที่พยายามให้มีการสร้างความร่วมมือทางการพัฒนา

เขตเศรษฐกิจการค้าร่วมกันในประเทศต่าง ๆ ที่อยู่在线上 และหลายโครงการได้รับเงินสนับสนุนเพิ่มเส้นทางรถไฟความเร็วสูงที่เชื่อมโยงจีนตอนใต้ ผ่าน สปป.ลาว เพื่อเข้าสู่เขตอุตสาหกรรมชายฝั่งทางตะวันออกของไทย โครงการรถไฟใน สปป.ลาว อินโดนีเซีย และไทย (พิทยา สุวคันธ์, 2563, หน้า 40-46) เป็นต้น

บทบาทและการดำเนินนโยบายของจีน เช่น BRI ส่งผลต่อการปรับตัวและการวางแผนนโยบายของประเทศที่มีส่วนได้ส่วนเสียรวมทั้งประเทศไทย พร้อมกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมภายใต้ยุทธศาสตร์ Made in China 2025 บ่งบอกถึงยุคอุตสาหกรรม 4.0 ที่จะเป็ทิศทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการผลิตและกระตุ้นให้เกิดการลงทุน

- บริบทการเมืองและนโยบายเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลประยุทธ์ฯ: ประเทศไทย 4.0 กับการพัฒนา

บริบททางการเมืองสมัยแรกของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (สิงหาคม 2557-มิถุนายน 2562) ก่อนที่จะมีการกำหนดการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 นั้น อำนาจและกระบวนการตัดสินใจมีลักษณะรวมศูนย์อยู่ที่กองทัพและหัวหน้า คสช. โดยมีองค์กรทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญ 5 องค์กร ประกอบด้วย คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) คณะรัฐมนตรี คณะสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) สภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช. ต่อมายกเลิกและเปลี่ยนเป็น สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ หรือ สปท.) และคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (กรธ.) (ประจักษ์ ก้องกีรติ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2561) นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 (มาตรา 44) ยังให้อำนาจแก่หัวหน้า คสช. ในการแก้ไขปัญหาที่ไม่สามารถก้าวข้ามได้ หรือเพื่อเร่งรัดแก้ไขปัญหาระดับรวมทั้งอุปสรรคในการบริหาร อันเนื่องมาจากกลไกราชการหรือเกิดการติดขัดภายในระบบราชการ โดยให้ถือว่าตามคำสั่ง มาตรา 44 เห็นชอบด้วยกฎหมายและรัฐธรรมนูญ ดังกรณี คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 2/2560 เรื่อง การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (ลงวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2560) ซึ่งอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557

ขณะเดียวกัน การพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลเน้นขับเคลื่อนด้วยนโยบายของภาครัฐเป็นสำคัญ (ยุทธพร อิสรชัย, 2562, หน้า 15-4, 15-14-15-23) จากยุทธศาสตร์ นโยบาย โครงการต่าง ๆ เช่น โครงการประชารัฐ โครงการไทยนิยมยั่งยืน โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ภายใต้วิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ที่มุ่งแก้ไขปัญหาให้ประเทศหลุดพ้นจาก

กับดักการพัฒนา โดยรัฐบาลวางกรอบและกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อให้หน่วยงานทุกภาคส่วนปฏิบัติตามในการบรรลุวิสัยทัศน์ในลักษณะของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และกำหนดวิสัยทัศน์เชิงนโยบายในการขับเคลื่อนภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0)

2.2 การผลักดัน EEC การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจ: มุมมองของภาครัฐ

กลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมของภาครัฐที่เข้ามาตลอดประการหนึ่ง คือ รัฐบาลเน้นการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมการลงทุนทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ เช่นเดียวกัน EEC ถือเป็นโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของรัฐอีกครั้งหนึ่ง โดยรัฐบาลพิจารณาจากความพร้อมและต่อยอดการพัฒนาพื้นที่ ESB ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีของนักลงทุนพร้อมส่งเสริมอุตสาหกรรมเป้าหมาย³ ตลอดจนมุ่งหวังยกระดับการพัฒนาในรูปแบบของเขตเศรษฐกิจพิเศษตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่

ดร.สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ (ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีด้านเศรษฐกิจ สิงหาคม พ.ศ. 2558 – กรกฎาคม พ.ศ. 2563) ผู้มีบทบาทสำคัญในการวางแผนและผลักดันนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล กล่าวไว้ว่า “...นโยบายสำคัญ ๆ ภายใต้ “ไทยแลนด์ 4.0” ที่รัฐบาลจะเร่งรัดขับเคลื่อนในช่วงเวลาที่เหลือนั้น ประกอบด้วย 1. นโยบายเศรษฐกิจดิจิทัล 2. การเร่งลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่โดยเฉพาะด้านคมนาคม 3. โครงการลงทุนพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor Development: EEC) 4. การปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมเป้าหมาย 10 กลุ่ม และกลุ่มที่เป็นศักยภาพของประเทศ... ต้องใช้โอกาสในช่วงเวลาที่เหลืออยู่ของรัฐบาลวางรากฐานเพื่อการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้ได้มากที่สุด ซึ่งหากทำได้ก็จะสร้างภูมิคุ้มกันและให้เศรษฐกิจเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ...” (สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, สัมภาษณ์, ม.ป.ป. อ้างถึงใน อนุญญา มูลเพ็ญ, 2560)

นอกจากนี้ 1 ใน 23 แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้รับความสำคัญของ EEC ทั้งในฐานะโครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญและการกำหนดให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สมบูรณ์แบบ โดยจะช่วยให้ประเทศก้าวขึ้นสูง

³ กลุ่มต่อยอด 5 อุตสาหกรรมเดิม (First S-Curve) ได้แก่ ยานยนต์สมัยใหม่ อิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ การแปรรูปอาหาร และกลุ่ม 5 อุตสาหกรรมใหม่ที่มีศักยภาพ (New S-Curve) ได้แก่ หุ่นยนต์เพื่อการอุตสาหกรรม การบินและโลจิสติกส์ เชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ ดิจิทัล การแพทย์ครบวงจร และต่อมาเพิ่มเติมอีก 2 อุตสาหกรรมเป้าหมายพิเศษ ได้แก่ การป้องกันประเทศ พัฒนาบุคลากรและการศึกษา

ระดับการพัฒนาโดยเร็วที่สุด ตลอดจนปรับโครงสร้างการผลิตของประเทศและกระจายความเจริญออกสู่พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562, หน้า 39)

สอดคล้องกับแผนพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) ที่เน้นย้ำความสำคัญเชิงที่ตั้งและความพร้อมของพื้นที่ ESB สำหรับการต่อยอดการพัฒนาในนาม EEC ดังที่ระบุว่า “ภาคตะวันออกของประเทศไทยตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดของภูมิภาคอาเซียน...นอกจากนี้ 3 จังหวัดภาคตะวันออก (ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง) ยังเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี และอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน และมีความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ ประกอบด้วยท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง ท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด ทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง (มอเตอร์เวย์) รถไฟฟ้าชานุมุม และสนามบินอู่ตะเภา มีเมืองพัทยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก รวมทั้งยังมีพื้นที่เพียงพอสำหรับรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม จึงสามารถพัฒนาต่อยอดสู่การเป็น “ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก” (Eastern Economic Corridor: EEC) เพื่อให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจชั้นนำของเอเชีย...” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, หน้า 1)

ทั้งนี้ แผนงาน EEC ระยะแรกเป็นเร่งรัดโครงสร้างพื้นฐานคมนาคม เช่น ก่อสร้างถนนมอเตอร์เวย์ (พัทยา-มาบตาพุด) รถไฟฟ้าชานุมุมฉะเชิงเทรา-คลองสิบเก้า-แก่งคอย พัฒนาท่าเทียบเรือชายฝั่ง (ท่าเทียบเรือ A) และศูนย์การขนส่งตู้สินค้าทางรถไฟที่ท่าเรือแหลมฉบัง การลงทุนสนามบินอู่ตะเภา ท่าเรือแหลมฉบังระยะที่ 3 ท่าเรือมาบตาพุดระยะที่ 3 ท่าเรือพาณิชย์สัตหีบ การวางผังเมืองรวมชุมชน โดยมีรูปแบบการลงทุนทั้งภาครัฐและให้เอกชนร่วมลงทุน การให้สิทธิประโยชน์และอำนวยความสะดวกแก่นักลงทุน เช่น การยกเว้นภาษี การอนุญาตให้ถือครองที่ดินหรือเช่าระยะยาว เพื่อดึงดูดอุตสาหกรรมเป้าหมาย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, หน้า 16-36)

จากมุมมองของรัฐบาลหวังว่า EEC จะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจไทยมีศักยภาพและกลับมาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเอเชีย โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของ EEC จึงจำเป็นต้องผนึกกำลังทุกภาคส่วน ตลอดจนปรับกลไกบริหารจัดการที่เอื้อต่อการผลักดันโครงการและแผนงาน

3. การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ กลไกการบริหารจัดการ: จาก ESB ถึง EEC

ย้อนกลับไปจุดเริ่มต้นของ ESB ถือเป็นตัวอย่างของนโยบายที่กำหนดจากรัฐและแผนพัฒนาที่เกิดจากผู้ผลิตนโยบายเศรษฐกิจ โดยกลุ่มเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการเลือก

ยุทธศาสตร์การพัฒนาและกลั่นกรอง (นิรมล สุธรรมกิจ, 2551, หน้า 495-500) ลักษณะดังกล่าวสะท้อนอย่างชัดเจนโดยเฉพาะช่วงของการริเริ่มและขั้นตอนการผลักดันโครงการพัฒนาเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจของรัฐ เช่นเดียวกับช่วงก่อนคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการ EEC (มิถุนายน 2559) แต่เดิมนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่รูปแบบเขตเศรษฐกิจพิเศษมุ่งเน้นไปที่พื้นที่เศรษฐกิจใหม่บริเวณชายแดนเพื่อเชื่อมโยงกับอาเซียนและพัฒนาเมืองชายแดน ดังจะเห็นได้จากปี 2558 การประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวม 10 จังหวัด⁴ (ชัชฎาภรณ์ เก่งเกษม, 2557, หน้า 6-11) ขณะที่การบริหารจัดการ ESB กลางทศวรรษ 2540-2550 ไม่มีกลไกการกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะช่วงหลังจากเริ่มดำเนินการตามแผน ESB ระยะที่ 2 ในปี 2544-2551 ไม่มีคณะกรรมการ กพอ. แต่มอบหมายให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินงานและอาศัยกลไกระดับกระทรวง กฎหมายกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยถือเป็นภารกิจปกติของหน่วยงาน จนถึงปี 2552 จึงกลับมาแต่งตั้งคณะกรรมการ กพอ. อีกครั้ง โดยมอบหมายรองนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน (สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่, 2559, หน้า 1-2) และจนเมื่อริเริ่มโครงการ EEC รัฐบาลจึงกำหนดแนวนโยบายส่งเสริมการพัฒนาเขตเศรษฐกิจและหันมาสานต่อพื้นที่ ESB ทำให้มีการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการเพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายของ EEC กล่าวคือ

เมื่อคณะกรรมการบริหารการพัฒนาพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (คพพ.) โดยรองนายกรัฐมนตรี (พลเอก ประวิตร วงษ์สุวรรณ) เป็นประธานในการประชุม ครั้งที่ 2/2559 (20 เมษายน พ.ศ. 2559) มีมติเห็นชอบแนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจการลงทุนพิเศษพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและให้ชื่อว่าระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ต่อมาวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2559 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบหลักการและมอบหมายรองนายกรัฐมนตรี (นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์) ร่วมกับกระทรวงคมนาคม กองทัพเรือ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนการดำเนินโครงการและงบประมาณค่าใช้จ่ายงบประมาณ พ.ศ. 2560-2561 ให้แล้วเสร็จภายใน 3 เดือน พร้อมกันนั้นรองนายกรัฐมนตรี (นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์) มอบหมาย สศช. ประสานและบูรณาการข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งแล้วเสร็จเดือน

⁴ ตั้งแต่ปี 2547 สศช. ริเริ่มแผนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเฉพาะบริเวณชายแดนและกำหนดให้มีหลักเกณฑ์เพื่อผลักดันการพัฒนาในปี 2556 จนกระทั่งปี 2557 คสช. ผลักดันนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษและตั้งแต่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ปีถัดมากำหนดพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 10 จังหวัด และจัดลำดับความสำคัญโดยแบ่งเป็น 2 ระยะ (ระยะแรกเริ่มปี 2558 - ตาก มุกดาหาร สระแก้ว ตราด สงขลา และระยะที่ 2 เริ่มปี 2559 - หนองคาย นครราชสีมา เชียงราย นครพนม กาญจนบุรี)

พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, หน้า 1-2) จะเห็นได้ว่า การจัดทำรายละเอียดโครงการ EEC ใช้ระยะเวลาประมาณ 6 เดือนถัดมาสามารถแล้วเสร็จ และได้รับการผลักดันอย่างเป็นรูปธรรมโดยอาศัยอำนาจตามคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ 2/2560 เรื่อง การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (ลงวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2560)⁵

กล่าวโดยสรุป ระยะเริ่มแรกเมื่อรัฐบาลมุ่งหวังและต้องการผลักดันนโยบายและโครงการ EEC ให้สามารถดำเนินการได้อย่างทันทั่วทั้งที่ รัฐบาลอาศัยอำนาจมาตรา 44 พร้อมการกำหนดกลไกการบริหารจัดการ โดยเฉพาะคณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (กนศ.) ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ถือเป็นกลไกระดับชาติ แสดงถึงการกลับมาให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการและพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการเร่งรัดและลดขั้นตอน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือความคล่องตัวในการผลักดันนโยบายและโครงการ

สรุปและอภิปรายผล

ปลายทศวรรษ 2550 เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาดังที่รัฐบาลเรียกว่ากับดักของการพัฒนา และจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจอีกครั้ง จากเดิมที่ขับเคลื่อนด้วยการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตในภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมภายใต้กรอบคิดไทยแลนด์ 4.0 โดยมีหนึ่งในนโยบายเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ โครงการลงทุนพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ที่รัฐบาลมุ่งหวังว่าจะเป็นทางออกที่ช่วยแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและพลิกฟื้นการลงทุนและนำไปสู่การปรับโครงสร้างการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

การผลักดัน EEC แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนอีกครั้งถึงแนวทางการพัฒนาภายใต้กรอบการมุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยังคงเป็นกระแสหลักของการพัฒนาประเทศ นำไปสู่ความจำเป็นที่ต้องปรับตัวและผลิตนโยบายให้สอดคล้องกับแนวโน้มและความเปลี่ยนแปลงของ

⁵ พร้อมกำหนดให้มีคณะกรรมการ 2 ชุด ได้แก่ คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (กนศ.) นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และคณะกรรมการบริหารการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (กรศ.) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมเป็นประธาน และจัดตั้งสำนักงานเพื่อการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (ศกรศ.) สังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม ทำหน้าที่ สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ กนศ. และคณะกรรมการ กรศ.

เศรษฐกิจโลก อีกทั้งกระบวนการผลิตและกำหนดนโยบายของรัฐบาลขณะนั้นยังคงลักษณะ
สั่งการแบบบนลงล่างและกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง สะท้อนลักษณะการใช้อำนาจและ
กำหนดนโยบายของรัฐที่ต้ออาศัยกลไกที่คล่องตัวเพื่อเอื้อต่อการดำเนินงานตามเป้าหมายได้
อย่างทันต่อสถานการณ์เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งส่งเสริมและวางมาตรการที่เอื้อต่อ
ภาคอุตสาหกรรมที่เน้นดึงดูดการลงทุนของกลุ่มทุนทั้งภายในและทุนต่างประเทศ

จะเห็นได้ว่า การกำหนดนโยบายและขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจของรัฐ
โดยเฉพาะการผลักดันเชิงนโยบายและแผนงานกรณี ESB และ EEC มีลักษณะร่วมกันอยู่ประการ
หนึ่ง คือ กระบวนการตัดสินใจที่ขึ้นตรงต่อหัวหน้ารัฐบาล เพื่อลดขั้นตอนและเร่งรัดนโยบายให้
ดำเนินการได้หรือนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างรวดเร็วขึ้นกว่าขั้นตอนตามปกติ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ
ความคล่องตัวและทันต่อสถานการณ์จากมุมมองและการอธิบายของผู้ผลิตนโยบายเช่นภาครัฐ
รวมถึงการใช้มุมมองจากภาครัฐเป็นหลักในการเลือกพื้นที่ที่มาพร้อมกับอำนาจตัดสินใจและตกย้ำ
กระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออกที่ยังคงถูกกำหนดและวางแผนการพัฒนาจาก
ส่วนกลาง และอาจกล่าวได้ว่านโยบายเศรษฐกิจภาคตะวันออกถูกกำหนดจากส่วนกลางเพื่อให้
สอดคล้องกับเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด

ท่ามกลางรูปแบบและการกำหนดนโยบายลักษณะดังกล่าวด้านหนึ่งส่งผลทำให้เกิด
คำถามและข้อสงสัยถึงการมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมและภาคประชาชน โดยเฉพาะผู้คน
บริเวณพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาในฐานะที่ได้รับผลกระทบจากโครงการทั้งทางตรงและ
ทางอ้อม ซึ่งส่วนหนึ่งพวกเขาเหล่านั้นต่างได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ร่วม ตลอดจนต้อง
เผชิญหน้าและจำต้องปรับตัวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมนับตั้งแต่ ESB นอกจากตัวเลขความ
เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อีกด้านหนึ่งผลกระทบเชิงลบจากพัฒนาอุตสาหกรรมปรากฏให้เห็น
เป็นวงกว้างมากขึ้นทั้งต่อสิ่งแวดล้อม การทำมาหากิน ปัญหาสุขภาพะ มลพิษ การแย่งชิง
ทรัพยากรที่ต้องใช้ร่วมกันของผู้คนในพื้นที่ พื้นที่ทับซ้อนภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ตลอดจน
การตั้งคำถามต่อเยียวยาและแก้ไขปัญหาของภาครัฐ แต่ทว่าโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนด
นโยบายและการตัดสินใจค่อนข้างน้อย ถึงแม้ว่ากรณี EEC จะมีกระบวนการหรือขั้นตอนการรับ
ฟังความคิดเห็นภาคประชาชนและการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนแต่เป็นไปในลักษณะการสร้าง
ความเข้าใจเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนา

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป - โครงการพัฒนาขนาดใหญ่เช่น ESB และ EEC ภาครัฐยังคงให้ความสำคัญกับการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานและส่งเสริมการลงทุนจากทั้งภายในและภายนอก ขณะเดียวกันควรคำนึงถึงต้นทุนทางสังคม ผลกระทบจากการพัฒนา และการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่เป้าหมาย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต - ภาคตะวันออกภายใต้นโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เช่น 1) ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กับการดำเนินนโยบายตามแผนงานเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก 2) ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจหลังแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกสู่พื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2525-2560) ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายได้ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ 2561

รายการอ้างอิง

- กฤษ เพิ่มทันจิตต์ และสุธี ประศาสนเศรษฐ์. (2530). พื้นที่สามจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกกับการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาคและการพัฒนาการแบบพึ่งพาของระบบเศรษฐกิจไทย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 2/2560 เรื่อง การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก. (2560, 17 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนพิเศษ 19 ง. หน้า 31-35.
- ชัชฎาภรณ์ กรงเกษม. (2557). การขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ. วารสารส่งเสริมการลงทุน, 25(11), 6-11.
- ชัยณรงค์ เครือนวน. (2550). เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง. [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา].
- ชัยณรงค์ เครือนวน. (2558). ปฏิบัติการและการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรม: ศึกษากรณีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาดาด. [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา].
- ชัยณรงค์ เครือนวน, จิรายุทธิ์ สีม่วง และกัมปนาท เบ็ญญาวิ. (2559). ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ในมุมมองของรัฐ เอกชน และภาคประชาชน. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชัยณรงค์ เครือนวน และพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2561). ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของภาคประชาชน บทสังเคราะห์เพื่อการเปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 6(1), 40-62.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2556). การจัดทำผังพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนุภาคตะวันออก. ศูนย์จัดการงานวิจัยระบบสุขภาพภาคตะวันออก.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ชวงศ์ อุบลี และอัศวิน แก้วพิทักษ์. (2563). ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก: แนวทางใหม่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมทุนนิยมในประเทศไทย. วารสารพัฒนาสังคม, 22(2), 23-38.
- นิรมล สุธรรมกิจ. (2551). สังคมกับเศรษฐกิจไทย: กรณีศึกษาประเทศไทย (พ.ศ. 2500-2540). คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ประจักษ์ ก้องกีรติ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. (2561). ระบอบประยุทธ์: การสร้างรัฐทหารและทุนนิยมแบบช่วงชั้น. วารสารฟ้าเดียวกัน, 16(2), 7-41.
- แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก: มื่อะไรบ้าง. (2526). วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 20(3), 17-26.
- พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561. (2561, 14 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 135 ตอนที่ 34 ก. หน้า 1-33.
- พอพันธ์ อูยานนท์. (2564). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทยา สุวคันธ์. (2563). ยุทธศาสตร์การลงทุนของจีนในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้นโยบายสีจิ้นผิงในศตวรรษที่ 21. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก: ภาพส่วนรวม. (2526). วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 20(3), 5-10.
- เพชรรุ่ง เทียนบัวโรจน์. (2560). พัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398-2519. คัดค้านการพิมพ์.
- เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร मुखสุวรรณ. (2548). รายงานการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียง. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).
- ภารดี มหาขันธ์. (2555). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ยุทธพร อิศรัชย์. (2562). หน่วยที่ 15 การเมืองและเศรษฐกิจไทยในสมัยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2546). กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย: บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475-2530 (พิมพ์ครั้งที่ 4). คบไผ่.
- เรืองวิทย์ ลัมปนาท. (2545). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกก่อน พ.ศ. 2525. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิไลวรรณ วรรณนิกุล. (2531). นโยบายการพัฒนาชนบทชายฝั่งทะเลตะวันออก ใน การสัมมนาทางวิชาการ ครั้งที่ 11 ประจำปีการศึกษา 2530 เรื่อง ใครกำหนดนโยบายเศรษฐกิจไทย? (หน้า 437-507). คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2547). การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทย (พิมพ์ครั้งที่ 6). คบไผ่.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2524). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529*. <http://www.nesdb.go.th/>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) รายงานหลัก*. http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6381
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *สรุปสาระสำคัญแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580)*. <https://www.nscr.nesdb.go.th/>
- สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่. (2559). *รายงานความก้าวหน้าการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (กันยายน 2559)*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุนิสา บุญโยภาส. (2550). พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 44(3), 32-41.
- สุริชัย หวันแก้ว, ปรีชา คูรินทร์พันธ์ และประสิทธิ์ สวาสดีญาติ. (2543). *ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนาะ อุนากุล. (2556). *พลังเทคโนโลยี: ผ่านชีวิตและงานของเสนาะ อุนากุล*. มติชน.
- อดิพันธ์ พรหมพันธ์ใจ. (2563). *เปรมาธิปไตย: การเมืองไทยระบอบไฮบริด*. ภาพพิมพ์.
- อนัญญา มูลเพ็ญ. (2560). *เปิดแผนไทยแลนด์ 4.0 กลไกขับเคลื่อนสู่เป้าหมาย*. www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER3/DRAWER078/GENERAL/
- อภิsek ปันสุวรรณ. (2545). นโยบายและมาตรการในการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 21-22(2), 161-198.
- อภิsek ปันสุวรรณ. (2551). รูปแบบทางพื้นที่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย: พ.ศ. 2539-2548. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 30(2), 247-264.
- อภิsek ปันสุวรรณ และกัลยา เทียนวงศ์. (2551). การพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคของประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 28(3), 187-218.
- อักษรศรี พานิชสาส์น. (2562). *The rise of China: จีนคิดใหญ่ มองไกล*. ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- อาร์ม ตั้งนิรันดร. (2560, 31 กรกฎาคม). *One belt one road: “Marshall plan” ของจีน?*. <http://thaipublica.org/2017/07/arm-tungnirun9/>

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2545). ถนนสุขุมวิทกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477-2539. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

Investigating Consumers' Apparel Retail Format Choice: The Roles of Decision-making Styles and Retail Attributes

Phillip Frank¹

Kittichai Watchravesringkan²

Received: October 6, 2022

Revised: November 18, 2022

Accepted: December 2, 2022

Abstract

With the increase in competitive markets and the evolution of new channels (e.g., internet, mobile), the ability to identify, and understand consumers' preferences may very well define retail success. The current study explores how consumers' decision-making styles influence their evaluation of retail attributes, which in turn, affect their retail format choices (i.e., upscale department stores vs. off-price retailers) in the apparel shopping context. A convenience sample of 344 undergraduate students were collected and tested using a structural equation analysis. Results revealed that perfectionist dimension of consumers' decision-making styles positively influenced the evaluation of service-related retail attributes, which positively influenced their selection of upscale department stores. Furthermore, fashion consciousness, perfectionist, and brand loyalty dimensions of consumers' decision-making styles positively influenced their evaluation of shopping incentive-related retail attributes, which positively influenced their choice to patronize off-price retailers and negatively

¹ Craig School of Business, Missouri Western State University, St. Joseph, MO, USA

² University of North Carolina at Greensboro, Greensboro, NC, USA

influenced their choice of upscale retailers. Implications and future research directions are suggested.

Keywords: Consumer Behavior, Decision-Making Styles, Retail Attributes

Introduction

Just as it has for previous decades, consumers' retail format choice continues to be a major concern for today's retail managers. With the increase in competitive markets and the evolution of new market channels (e.g., internet, mobile, and TV), the ability to identify, understand and meet consumer preferences may very well define retail success (Miller, Reardon, & McCorkle, 1999). The underlying motivations of why a person shops at a particular venue have been a topic of research for many years. Although most previous retail studies have focused on intrinsic (e.g., service, store layout) and extrinsic (e.g., parking) characteristics of retailers in understanding consumers' retail format choice (Arnold, Ma, & Tigert, 1978), other researchers have suggested that consumers' cognitive process relative to decision-making styles may also aid in explaining their retail selection (Olsen & Skallerud, 2011; Tan & Freathy, 2011).

It has also been argued that a store's inclusion and emphasis of particular attributes is indicative to their specific retail format strategy (Pan & Zinkhan, 2006). A number of researches continue to seek the elusive combination of retail and consumer characteristics that may predict consumers' store choice and patronage behavior (Carpenter & Abalija, 2010; Choi, 2000). The current study builds on the literature and argues that a concentration of consumer perceptions and manner in rationalizing decisions may provide a more viable foundation through which to better understand consumer's retail format choice. In addition, previous retail studies have emphasized the more established forms of retailer (e.g., traditional department stores and specialty stores). However, the dramatic growth of retailers using discount pricing strategy (e.g., off-price retailers)

specifically in the early 1980s contributed to the acknowledgement that varying retail formats contribute in differing degrees to consumer's retail choice (Choi, 2000). Thus, the purpose of the current study seeks to address how consumers' decision-making styles influence their evaluation of retail attributes, which in turn, affect their retail format choices (i.e., upscale department stores vs. off-price retailers) in apparel shopping context.

Literature Review

Consumers' Decision-Making Styles

Sproles and Kendall (1986) define consumers' decision-making styles as "a mental orientation characterizing a consumer's approach to making choices" (p. 267). They developed the Consumer Style Inventory (CSI) scales to classify consumers into eight different decision-making styles; **1) Perfectionism/High-Quality Consciousness:** an orientation identified by the degree to which a consumer searches for the product with the highest quality; **2) Brand-Consciousness:** an orientation in which a consumer is motivated toward buying well-known brands; **3) Novelty/Fashion Consciousness:** an orientation characterized by the degree to which a consumer seeks out innovative products and gains excitement from new and fashionable things; **4) Recreational/Hedonistic Shopping Consciousness:** an orientation related to the degree to which a consumer enjoys the act of shopping, specifically the stimulation gained from looking for new products; **5) Price/Value-for-Money Consciousness:** an orientation identified by the degree to which a consumer is aware of prices and is concerned with getting the best value for money; **6) Impulsiveness/ Carelessness:** an orientation characterized by a consumer who tends to not plan their shopping and who appears to buy on the spur of the moment, unconcerned about how much is spent; **7) Confusion-by-Overchoice:** an orientation identified by the degree to which a consumer perceives too many brands and stores from which to choose from and who, therefore, reflects a lack of confidence and inability in managing the number of

choices available; and **8) Habitual/Brand-Loyal Consciousness**: an orientation characterized by the degree to which a consumer repeatedly chooses the same brands and stores.

The typologies represented an early systematic attempt to create a robust methodology for measuring shopping orientations and patronage behaviors (Bakewell & Mitchell, 2003). Each typology describes a consumer's shopping 'personality' which embodies their general consumption practices. Sproles and Kendall (1986) argued that consumers engage in shopping practices with certain fundamental decision-making modes or styles and that these styles can be isolated based on a person's cognitive and affective orientations.

Retail Characteristics

The relationship between store attributes and retail strategy has been one of considerable interest in academic research for many years (Carpenter & Moore, 2006; Vazquez, Rodriguez-Del Bosque, Diaz, & Ruiz, 2001). Identifying critical attributes of retail stores and their influence on different consumer outcomes including customer satisfaction, retail loyalty, and consumer retention has been a focal point of numerous research studies (Pan & Zinkhan, 2006). The relevance of the retail attributes reflects the importance of each attribute to individual customers (Pan & Zinkhan, 2006). The value a person ascribes to a particular retail store attribute reflects the individual's ascribe belief that the retailer will deliver on such attribute and the importance that attribute holds for that individual. For example, Olsen and Skallerud (2011) postulated that customers who valued more emotional involvement in shopping, such as in interaction with sales staff, would hold a higher preference for retail stores that provide such support while customers who demonstrate a higher importance in utilitarian factors such as product assortment and retail location would tend to prefer establishments that offer such amenities.

Oliver (1997) illustrates that the concept of attribute importance and attribute expectancy differ in that attribute importance represents the more

normative standard in attribute performance while attribute expectancy represents the perceived likelihood that such retailer will provide the desired attribute. Therefore, current retailers may be perceived as more likely to providing certain attributes than others and consumers who place a higher value on certain store attributes may demonstrate a preference in their retail format choice. For example, consumers who value branded products or price may demonstrate a preference in their evaluation of such retail attributes as well as a preference for retail formats that emphasize such cues.

Hypotheses Development

Development of Hypothesis 1: Consumer Decision-Making Styles and Retail Attributes

A number of previous studies have explored possible consequences of consumer decision-making styles (Bakewell & Mitchell, 2003; Bauer, Sauer, & Becker, 2006). One possible consequence of different consumer decision-making style is that those with different cognitive orientation towards shopping are likely to evaluate several retail environmental cues (i.e., store attributes such as product assortment, customer service) differently when making their retail format decisions. The current study argues that the evaluation of store attributes still hinges on individual personality traits (e.g., shopping styles) that could be a major driving force in their decision-making. For example, researchers reported that those who are brand conscious tend to pay particular attention to quality of apparel (Kaiser, 1998) and brand names (Jamal & Goode, 2001). Oh and Fiorito (2002) also found that brand loyal consumers are likely to search for quality and fashionable apparel. Thus, such findings may imply that consumers who are brand loyal tend to favor retailers that carry good quality, brand name apparel. Likewise, it might be also possible that quality and brand conscious consumers may patronize retailers who provide quality service. Thus,

H1: Consumer decision-making styles influence their perceptions of retail attributes' importance.

Development of Hypothesis 2: Retail Store Attributes and Retail Format Choices

While cognitive reception of store attribute may provide the attitudinal pathway for retail format selection, retail strategy might provide the counter perspective to explain why particular retail formats may emphasize particular store attributes over others. Much of existing research has reported the relationship between salient retail attributes and consumers' retail format choice (Vazquez et al., 2001; Yan & Eckman, 2009). These studies suggest that price competitiveness, product assortment, and customer service are the most important retail attributes influencing consumers' department store selection. In Seiders, Simonides, and Tigert's (2000) study, price competitiveness and product assortment are identified as the primary selection criteria reasons among hypermarket shoppers. Likewise, Baker, Parasuraman, Grewal & Voss (2002) found that interpersonal service quality directly influences consumers' retail format intention. In addition, according to Pan and Zinkhan's (2006) meta-analysis work, the authors found that service, product selection and product quality were antecedents for retail patronage. The current study seeks to confirm previous research findings by examining whether store attribute evaluations have an impact on consumers' choices of retail format (i.e., upscale department stores vs. off-price retailer). Thus,

H2: Consumers' evaluations of retail attributes' importance influence their retail format choices.

Methodology

Questionnaire Design

A multiple sectioned questionnaire was developed for this study. Twenty-five items from Sproles and Kendall (1986)'s Consumer Style Inventory (CSI) were used to assess participants' decision-making styles. Each item was measured on a seven-point Likert-type scale (1 = strongly disagree; 7 = strongly agree). A second section consisted of twelve retail attribute items that were adapted from previous studies (Bearden, 1977). Participants were asked to indicate the importance of each retail attribute (e.g., sales personnel, customer services, return policy, brand/product selection, store location, hours of operation) when shopping for apparel. Perceptions of retail attributes' importance were assessed on a seven-point Likert-type scale (1 = not important at all; 7 = most important of all). Retail format choice was measured in the third section. Participants were asked to indicate the shopping frequency in the past three months at upscale department stores (e.g., Bloomingdale, Nordstrom) and at off-price retailers (e.g., TJ Max, Ross) and were measured on a seven-point Likert-type scale (1 = never; 7 = always). These scales were developed by the researchers. Lastly, demographic information (e.g., age, gender) was collected.

Sample and Data Collection

The survey was administered to a convenience sample of college-aged students in a mid-sized Southeastern university in the United States of America. Students were deemed an appropriate sample base because of the homogeneity sample characteristics which is desirable for theory testing (Enis, Cox, & Stafford, 1972). Surveys were administered in class. Classes selected consisted of multiple general-educational courses as to get a broader selection of students' majors (e.g., business, education, art and sciences, family studies). A total of 344 surveys were completed. Ninety percent of respondents were female with an average age of 20.1. About 60% of respondents were Caucasian. Almost fifty percent of

participants who answered noted their annual household income as between \$50,000 - \$75,000.

Results

Exploratory Factor Analysis

An initial exploratory factor analysis with varimax rotation was conducted on each multiple-item scale, including consumer decision-making styles and consumers' perceptions related to the importance of retail attributes. To set the criteria for each factor analysis, factors with eigenvalues greater than 1.0 and items with factor loadings of 0.40 or higher on only one factor were retained. For consumer decision-making styles, seven items were eliminated during the factor reduction process due to low factor loadings and/or cross-loading concerns. Results revealed six underlying factors that explained 70.19% of the total variance. Factor 1, Novelty/Fashion Conscious explained 24.53% of variance and consisted of four items with an eigenvalue of 4.66 and Cronbach's α of 0.82. Factor 2, Perfectionism/ High-Quality Conscious explained 13.59% of variance and consisted of three items with an eigenvalue of 2.58 and Cronbach's α of 0.88. Factor 3, Confused by Overchoice explained 10.35% of variance and consisted of two items with an eigenvalue of 1.97 and Cronbach's α of 0.71. Factor 4, Brand Loyalty explained 8.43% of variance and consisted of three items with an eigenvalue of 1.60 and Cronbach's α of 0.75. Factor 5, Impulsiveness explained 7.45% of variance and consisted of three items with an eigenvalue of 1.42 and Cronbach's α of 0.67. Factor 6, Brand Conscious explained 5.86% of variance and consisted of two items with an eigenvalue of 1.11 and Cronbach's α of 0.77. However, factor 5 (i.e., impulsiveness) was not included in the subsequent analysis due to low reliability (< 0.60). For consumers' perception of importance of retail attributes, the sample yielded two factors, after deleting one item due to low factor loading, with an eigenvalue of one or greater that explained 55.21% of total variance. Factor 1, Attributes related to Service, explained 44.20% of

variance and consisted of two items with an eigenvalue of 4.42 and Cronbach's α of 0.84. Factor 2, Attributes related to Shopping Incentives explained 11.01% variance and consisted of 8 items with an eigenvalue of 1.10 and Cronbach's α of 0.83.

Confirmatory Factor Analysis and Assessment of Validity and Reliability

Next, a two-step structural-equation approach recommended by Anderson and Gerbing (1988) was followed to establish measurement and structural model. First, a confirmatory factor analysis (CFA) was performed on all nine 26-item constructs based on the covariance matrix of the items, with the LISREL 9.3 maximum likelihood estimation. For the two single-item scales (i.e., shopping frequency at upscale department stores and shopping frequency at off-price retailers), we followed Joreskog and Sorbom's (1993) recommendation to establish a conservative error variance for each single-item scale. Table 1 represents the results of the measurement model. The standardized factor loading values of the indicators for each constructs were all statistically significant and ranged from 0.48 to 0.90 (t-values: 7.46 to 14.86). This demonstrates that each factor has convergent validity (Bagozzi, Yi, & Phillips, 1991). To assess the discriminant validity among the constructs, the interval confidence test was performed (Fornell & Larcker, 1981). The confidence test requires that the correlation between two latent constructs plus or minus two standard errors does not include one. Results demonstrated that this condition was met for all variable pairs. Furthermore, the measurement model analysis allowed for the examination of the measures' psychometric properties (i.e., validity and reliability). Last, all composite reliability (CR) were also greater than the recommended level, ≥ 0.70 (Nunnally & Bernstein, 1994), except confused by overchoice construct (CR = 0.68). Thus, it was concluded that the measurement model was valid and reliable.

Table 1
Measurement Model Results of Latent Variables

Constructs/Indicators	Factor Loading	t-value
Novelty/Fashion Conscious (ξ_1) (CR = 0.76, AVE = 44.67%)		
X1: Fashionable, attractive styling is very important to me.	0.55	-a
X2: It's fun to buy something new and exciting.	0.71	8.00
X3: Going shopping is one of the enjoyable activities of my life.	0.70	7.80
X4: I enjoy shopping just for the fun of it.	0.70	7.79
Perfectionism/High-Quality Conscious (ξ_2) (CR = 0.90, AVE = 74.07%)		
X5: Getting very good quality is very important to me.	0.83	-a
X6: I make special effort to choose the very best quality products.	0.86	14.86
X7: In general, I usually try to buy the best overall quality.	0.89	11.88
Confused by Overchoice (ξ_3) (CR = 0.68, AVE = 53.00%)		
X8: All the information I get on different products confuses me.	0.90	-a
X9: There is so many brands to choose from that I often feel confused.	0.50	7.46
Brand Loyalty (ξ_4) (CR=0.78, AVE = 55.48%)		
X10: I have favorite brands I buy over and over.	0.79	-a
X11: Once I find a product or brand I like, I stick with it.	0.90	12.99
X12: I go to the same stores each time I shop.	0.48	8.59
Brand Conscious (ξ_5) (CR =0.79, AVE = 65.11%)		
X13: The well-known nation brands are best for me.	0.75	-a
X14: The more expensive brands are usually my choice.	0.86	11.68
Service-Related Attributes (η_1) (CR = 0.82, AVE = 69.13%)		
Y1: Sales Personnel	0.81	-a
Y2: Customer Service	0.85	8.34
Shopping Incentives-Related Attributes (η_2) (CR = 0.82, AVE = 36.55%)		
Y3: Price Competitiveness	0.64	-a
Y4: Store Location	0.59	9.01
Y5: Brands Offered	0.64	9.35
Y6: Return Policy	0.53	8.32
Y7: Quality of Clothing	0.63	9.36
Y8: Product Selection	0.66	9.93
Y9: Store Atmosphere	0.66	9.69
Y10: Hours of Operation	0.44	6.86
Shopping Frequency at Upscale Department Stores (η_3)		
Y11: Shop at upscale department stores (e.g., Bloomingdale, Nordstrom)	0.90	-a
Shopping Frequency at Off-Price Retailers (η_4)		
Y13: Shop at off-price retailers (e.g., TJ Max, Ross)	0.89	-a

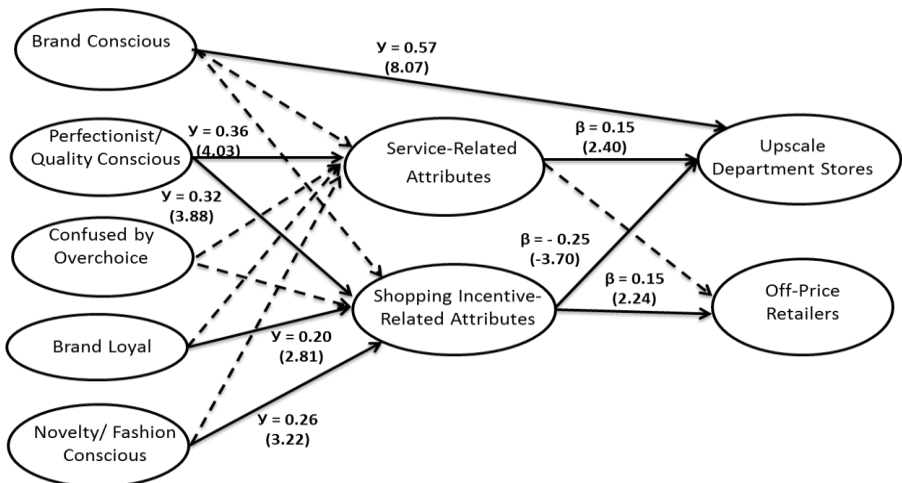
Note. a – the path parameter was set to 1; CR – composite reliability; AVE – average variance extracted

Structural Model and Hypothesis Results

After the measurement model was confirmed, structural equation model (SEM) was executed to assess the conceptualized model and thus the proposed hypotheses. The chi-square value was statistically significant, $\chi^2(295)=832.84^{***}$ with the Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) of 0.074, the normed chi-square (χ^2/df) of 2.83, the Comparative Fit Index (CFI) of 0.92, the Tucker-Lewis Index (TLI) of 0.90, and the Incremental Fit Index (IFI) of 0.92, suggesting that the hypothesized structural relationships fit the data reasonably. Five dimensions of consumer decision-making styles (i.e., novelty/fashion conscious, perfectionism/high-quality conscious, confused-by-overchoice, brand loyalty, and brand conscious) explained 18% and 34% of the variance in retail attributes related to service and shopping incentives, respectively. Also, retail attributes related to service and shopping incentives explained 2.3% and 35% of the variance in shopping frequency at discount retailers and upscale department store retailers, respectively (see Figure 1).

Figure 1

Consumers' Apparel Retail Format Choice Model



Hypothesis 1 proposed that consumer decision-making styles would have significant impact on the perceived importance of retail attributes. Results indicated that while the importance of retail attribute related to shopping incentives were positively influenced by novelty/fashion conscious ($\gamma = 0.26^{**}$), perfectionism/high-quality conscious ($\gamma = 0.32^{***}$), and brand loyalty ($\gamma = 0.20^{**}$), the importance of retail attribute related to service was positively influenced by only quality conscious ($\gamma = 0.36^{***}$) dimensions of consumer decision-making styles. Thus, H1 was partially supported.

Hypothesis 2 proposed that consumers' perceptions of retail attributes' importance would have significant impact on their retail format choices. Results revealed that consumers choose to shop at upscale department stores was positively influenced by service-related retail attributes ($\beta = 0.15^*$) and was negatively influenced by shopping incentives-related retail attributes ($\beta = -0.25^{***}$), their choices to shop at off-price retailers was positively influenced by only shopping incentives-related attributes ($\beta = 0.15^*$). Thus, H2 was also partially supported. In addition, modification indices (MI) also suggested the additional positive relationship between brand conscious to consumers' choice to shop at upscale department stores ($\gamma = 0.57^{***}$). Results of the modified structural model indicated an improved fit, yielding a $\chi^2(294)=786.06^{***}$, with RMSEA of 0.069, χ^2/df of 2.61, CFI of 0.93, TLI of 0.91, and IFI of 0.93.

Discussion and Conclusions

Overall, the study's findings supported the argument that consumers with different decision-making styles tended to evaluate retail attributes differently, which consequently, such evaluations affected their retail format choice decisions for apparel products. Specifically, novelty/fashion and perfectionism/high-quality conscious and brand loyalty consumers tended to pay more attention on retail attributes related to shopping incentives (e.g., price

competitiveness, product assortment, and product quality). These results were somewhat in line with previous studies that reported that brand loyal consumers were likely to pay attention to product quality and brand names (i.e., shopping incentive-related retail attributes) when shopping for apparel products (Oh & Fiorito, 2002). Although the results of the study did not reveal that brand conscious decision-making style directly affected consumers' evaluations of shopping incentive-related retail attributes, e.g., product quality and brand names (Jamal & Goode, 2001; Kaiser, 1998), we found that brand conscious consumers directly chose upscale department stores when shopping for apparel products. The findings also revealed that only perfectionism/high-quality conscious consumers were likely to pay attention to service-related retail attributes. In addition, the study's results showed that consumers' positive evaluations of shopping incentive attributes were more likely to influence their retail format choice toward off-price retailers, but such evaluations were less likely to influence their retail format choice decision toward upscale department stores. As expected, those who chose to patronize upscale department stores were likely to be influenced by service-related store attributes (Pan & Zinkhan, 2006). Inconsistent with previous studies (e.g., Pan & Zinkhan, 2006), we did not find that service-related attributes were significantly influenced by brand conscious, confused by choice, brand loyal, and novelty-fashion conscious. Such insignificant relationships may be that these young consumers are not concerned about brand names but pay more attention to the quality of the product (Wolburg & Pokrywczynski, 2001). In addition, the insignificant relationship between service-related attributes and shopping frequency at off price retailers could be explained by the fact that consumers were less likely to seek quality service when shopping at off price retailers such as TJ Max, Ross, rather, they looked for better deals.

Theoretical Contributions and Managerial Implications

The study extends the current academic literature as it is one of the first to use Sproles and Kendall (1986)'s Consumer Style Inventory (CSI) to study the influence of consumer cognitive processing behavior and consumer's preference for retail attributes. Our findings also contribute to literature which has been largely focused on single retail store formats (Choi, 2000), by finding support for significant effects of store attributes on retail format choice decisions for both upscale department and off-price retail formats. The study's results also contributed to retail format choice literature by illustrating the emergence and significance of two retail attribute groupings (service-related and shopping incentives-related attributes) as influencing factors of specific retail format choices.

Managerial implications include illustrating the importance for retail managers to clearly understand their consumer base. Decision-making styles serves as a method to ascertain consumers' cognitive predisposition to particular retail attributes and marketing messages. As the marketplace continues to gain in competition, the need to better understand the needs and desires of target audience provides managers a more applicable approach to build stronger, longer-lasting relationships with their customers. The current study offers a means to differentiate consumers based on their cognitive tendencies and their stronger evaluation for specific store attributes. Managers for upscale department stores should note the significance of their store personnel and customer service as their influence on perfectionist/high-quality conscious consumers who are more inclined to focus on quality of their shopping experience when considering retail format selection. Managers of off-price retailers might play closer attention to brands and product assortments in addition to price for brand conscious and novelty/fashion oriented consumers.

Furthermore, by understanding their consumer, retailers may more effectively harness their retail attributes and store image in directing a more

complimentary experience. Stores may develop their store image to differentiate themselves from competitors and to create a stronger relationship with consumers (Finn & Louviere, 1996). Retailers should play close attention to how the overall collection of store attributes is perceived by current and potential customers. Store atmospheric cues help to attract and entice consumers leading to longer time in retailer as well as purchases made (Donovan, Rossiter, Marcoolyn, & Nesdale, 1994). Product and brand assortment are important to novelty and fashion-oriented consumers and help to develop a set of brand associations important when establishing a retail image (Diep & Sweeney, 2008). Finally, location, return policy and hours of operations play an important role in store value for perfectionism/high-quality conscious consumers who emphasize more utilitarian attribute preferences (Olsen & Skallerud, 2011).

Limitations and Future Research Directions

Although our study offers important theoretical contributions and managerial implications to the understanding of the influencing factors of consumers' retail format choice, it has some limitations. First, since the study was conducted with a convenience sample of college students, the research results cannot be generalized to other populations. Future research that replicates the study with different populations is necessary before the findings can be generalized. Second, the present study is restricted to only two different types of retailers (i.e., upscale department stores and off-price retailers). The future researchers need to extend our research to other retail formats such as discounters (e.g., Wal-Mart and Target) and traditional department stores (e.g., Macy's, Belk, and Dillards).

References

- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411-423.
- Arnold, S. J., Ma, S., & Tigert, D. J. (1978). A comparative analysis of determinant attributes in retail store selection. *Advances in Consumer Research*, 5, 663-667.
- Bagozzi, R. P., Yi, Y., & Phillips, L. W. (1991). Assessing construct validity in organizational research. *Administrative Science Quarterly*, 36(3), 421-458.
- Baker, J., Parasuraman, A., Grewal, D., & Voss, G. B. (2002). The influence of multiple store environment cues on perceived merchandise value and patronage intentions. *Journal of Marketing*, 66(2), 120-141.
- Bakewell, C., & Mitchell, V. W. (2003). Generation Y female consumer decision-making styles. *International Journal of Retailing & Distribution Management*, 31(2), 95-106.
- Bauer, H. H., Sauer, N. E., & Becker, C. (2006). Investigating the relationship between product involvement and consumer decision-making styles. *Journal of Consumer Behavior*, 5(4), 342-354.
- Bearden, W. O. (1977). Determinant attributes of store patronage: Downtown versus outlying shopping centers. *Journal of Retailing*, 53(2), 15-22.
- Carpenter, J. M., & Moore, M. (2006). Consumer demographics, store attributes, and retail format choice in the U.S. grocery market. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 34(6), 434-452.
- Carpenter, J. M., & Balija, V. (2010). Retail format choice in the US consumer electronics market. *International Journal of Retail Distribution Management*, 38(4), 258-274.
- Choi, S. (2000). Exploration of retail patronage: Developing a discount store patronage model. [Doctoral dissertation, Purdue University]. <http://www.docs.lib.purdue.edu>

- Diep, V. C. S., & Sweeney, J. C. (2008). Shopping trip value: Do stores and products matter?. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 15(5), 399-409.
- Donovan, R. J., Rossiter, J. R., Marcolyn, G., & Nesdale, A. (1994). Store atmosphere and purchasing behavior. *Journal of Retailing*, 70(3), 283-294.
- Enis, B. M., Cox, K. K., & Stafford, J. (1972). Students as subjects in consumer behavior experiments. *Journal of Marketing Research*, 9(1), 72-74.
- Finn, A., & Louviere, J. J. (1996). Shopping center image, consideration, and choice: Anchor store contribution. *Journal of Business Research*, 35(3), 241-251.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and Statistics. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 382-388.
- Jamal, A., & Goode, M. (2001). Consumers' product evaluation: A study of the primary evaluative criteria in the precious jewellery market in the UK. *Journal of Consumer Behaviour*, 1(2), 140-155.
- Joreskog, K. G., & Sorbom, D. (1993). *LISREL8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Erlbaum.
- Kaiser, S. B. (1998). *The social psychology of clothing: Symbolic appearances in context*. Macmillan.
- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). McGraw-Hill.
- Miller, C. E., Reardon, J., & McCorkle, D. E. (1999). The effects of competition on retail structure: An examination of intratype, intertype, and intercategory competition. *Journal of Marketing*, 63(4), 107-120.
- Oliver, R. L. (1997). *Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer*. McGraw-Hill.
- Oh, J., & Fiorito, S. S. (2002). Korean women's clothing brand loyalty. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 6(3), 206-222.

- Olsen, S. O., & Skallerud, K. (2011). Retail attributes' differential effects on utilitarian versus hedonic shopping value. *Journal of Consumer Marketing*, 28(7), 532-539.
- Pan, Y., & Zinkhan, G. M. (2006). Determinants of retail patronage: A meta-analytical perspective. *Journal of Retailing*, 82(3), 229-243.
- Seiders, K., Simonides, C., & Tigert, D. J. (2000). The impact of supercenters on traditional food retailers in four markets. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 28(4/5), 181-193.
- Sproles, G. B., & Kendall, E. L. (1986). A methodology for profiling consumers' decision-making styles. *Journal of Consumer Affairs*, 20(2), 267-279.
- Tan, J. P. T., & Freathy, P. (2011). Consumer decision making and store patronage behaviour in traditional Chinese medicine (TCM) halls in Singapore. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 18(4), 285-292.
- Vazquez, R., Rodriguez-Del Bosque, I. A., Diaz, A. M., & Ruiz, A. V. (2001). Service quality in supermarket retailing: Identifying critical service experiences. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 8, 1-14.
- Wolburg, J. M., & Pokrywczynski, J. (2001). A psychographic analysis of Generation Y college students. *Journal of Advertising Research*, 41(5), 33-52.
- Yan, R-N., & Eckman, M. (2009). Are lifestyle centre unique? Consumers' perceptions across locations. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 37(1), 24-42.

Towards the Phonology of Thai English

Suthinee Peerachachayane¹

Received: July 8, 2022

Revised: December 8, 2022

Accepted: December 13, 2022

Abstract

Thai English or 'Tinglish' is an emerging local English variety spoken by Thai people to other English speakers who share different lingual and cultural backgrounds. This study was set to identify phonological features of Thai English and its phonological processes. The speech data were collected from 30 university students who were in different majors at a private university. The data were obtained through three different tasks, including presentations, reading passages, and class observations. The recording analysis revealed that Thai English includes a smaller set of consonant phonemes (17 phonemes) compared to English (24 phonemes). It is particularly evident in fricative sounds where there is no voicing contrast, while most of the other consonant phonemes remain the same. In addition, nineteen Thai English vowels were observed in which the original English vowels are replaced by Thai regional qualities; three diphthongs are pronounced as plain long vowels. For suprasegmental features, Thai English speakers tend to equally stress each syllable, and there is no vowel reduction. Besides, each syllable is equipped with a Thai tone according to certain rules.

Keywords: Thai English, Phonological Features, World Englishes, English as a Lingua Franca, Pronunciation

¹ English Department, Faculty of Humanities and Communication Arts, Payap University

Introduction

The changing dynamics of English in international contexts have led to intense questioning regarding the importance of the native-speaker pronunciation model of English. As the world becomes more globally connected, English has served as a communication tool where the vast majority of its speakers are non-native. The term ‘World Englishes,’ then, has been brought on ground to refer to different varieties of English that have been developed since the nineteenth century in Kachru’s three circles of English (Kachru, 1985). Once English is spread to different parts of the world, the language itself is inevitably deviated from its original form across different linguistic levels, namely phonology, morphology, syntax, and discourse, while it is more notably in a phonological level than in other kinds (Jenkins, 2002). Singapore, for instance, is an outer circle nation where English has been nativized and formed ‘Singlish,’ a distinctive Singapore English variety, which reflects linguistic characteristics that indicate the influence of local languages, such as the final ‘lah’ and distinctive stress patterns (Holmes, 2013).

As of Thailand, the country is categorized as the expanding nation in Kachru’s circle. English was first introduced in the early 1800s in the reign of King Rama IV (Darasawang, 2007) and is taught as a foreign language in compulsory education. Up to now, the country has welcomed millions of tourists a year and English has been utilized as a lingua franca (ELF) to communicate with other English speakers in many contexts. The language serves a wide range of functions within the country such as in trade, media, and tourism. Many Thai speakers, therefore, need to make necessary adjustments to their speech when they take part in international communication. These adjustments often involve linguistic features which are shared with ENL (English as a Native Language), and features that could be different from ENL which have arisen through language contact between ELF speakers and through the influence of speakers’ first language on their English (Jenkins, 2009). As a result, the emerging characteristics of linguistic variations of English in Thailand have been observed. Whether by inherent

physiological difficulty or by the influence of Thai as a mother tongue, the way Thai people use Thai English, or so-called ‘Tinglish,’ is distinctive and full of interesting properties. Accordingly, this paper aims to

- 1) explore pronunciation features of Thai English together with their allophonic variations
- 2) identify phonological processes which have arisen in Thai English.

Literature Review

World Englishes and English as a Lingua Franca

This study is laid upon the concepts of World Englishes (WE) and English as a Lingua Franca (ELF) paradigms. The spread of English on a global level can be represented in terms of three concentric circles, including the inner circle, the outer circle, and the expanding circle (Kachru, 1985). Inner Circle nations are countries where English is spoken as first language (ENL), e.g. the USA and Australia. Outer Circle represents countries having been previously colonized and using English as a second language (ESL) e.g. India and Singapore. And lastly, Expanding Circle nations included countries where English is used in addition to other languages (EFL) e.g. Japan and Thailand.

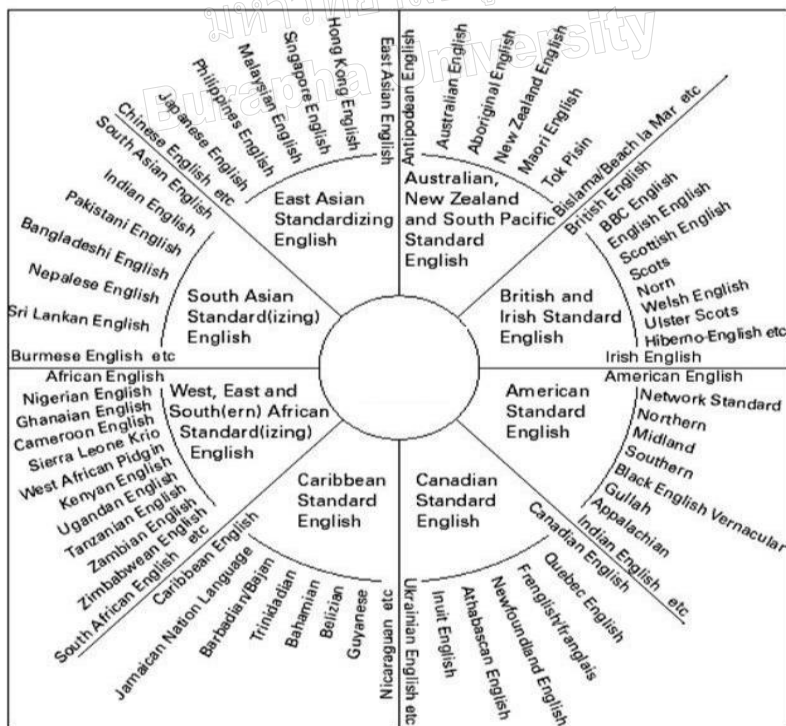
According to Jenkins (2002), speakers in the Inter Circle often set standards for other Englishes to follow, while speakers in the Outer Circle often nativized, institutionalized, and developed their local variety of English. The Expanding Circle varieties, on the other hand, are usually regarded as ‘performance’ varieties without any official status and dependent on the standards set by native speakers in the Inner Circle. Jenkins uses the term ‘World Englishes’ for any English – irrespective of which ‘circle’ it fits into. She further suggested that we should stop discriminating against speakers of non-native English. All these varieties are varieties of English regardless of whether or not they are considered to be “standard,” “educated,” or who their speakers are (Jenkins 2009). In recent years, her interest has moved towards the use of English

as a lingua franca, ‘the common language of choice, among speakers who come from different lingua-cultural backgrounds.’ Seidlhofer (2013) noted that a lingua franca has no native speaker by definition, and ELF is seen as a communicative tool between individuals who do not share either a common native language or culture.

The following figure illustrates an alternative perspective of World Englishes, represented from McArthur’s perspective.

Figure 1

McArthur’s Circle of World Englishes



Note. From “Language, Society and Power: An Introduction” by A. Mooney & B. Evans, 2015, Routledge, p. 202.

What is represented in McArthur’s Circle shows the possibility of talking about all English varieties as unspecified and unbiased. English all over the globe could embrace a considerable level of variations in different linguistic levels, ranging from phonology to discourse.

Phonological differences between Thai and English

In order to understand how Thai learners speak English, it is also essential to see how the phonological systems of Thai and English are different. In terms of consonants, there are 21 Thai consonant phonemes, while English has 24 phonemes, as shown in Table 1 and Table 2 below.

Table 1
Thai Consonantal Phonemes

	Bilabial	Labio-dental	Alveolar	Post-alveolar	Palatal	Velar	Glottal
Plosives	p ^h p b		t ^h t d			k ^h k	ʔ
Fricatives		f	s				h
Affricates				tʃ ^h tʃ			
Nasals	m		n			ŋ	
Lateral			l				
Trill			r				
Glides	w				j		

Note. From “Phonetic Alphabet of Thai Consonant Phonemes” by J. Narksompong, 2007, *A Study of Thai Phonological Features that Cause Pronunciation Problems for Thai People* [Master’s Thesis], Thammasat University, p. 10.

Table 2
English Consonantal Phonemes

	Bilabial	Labio-dental	Interdental	Alveolar	Post-alveolar	Palatal	Velar	Glottal
Stops	p			t			k	
	b			d			g	
Fricatives		f	θ	s	ʃ			h
		v	ð	z	ʒ			
Affricates					tʃ			
					dʒ			
Nasals	m			n			ŋ	
Liquids				l	r			
Glides	w					j		

Note. From “Chart of English Consonant Phonemes” by P. Roach, 2009, *English Phonetics and Phonology: A Practical Course* (4th ed.), Cambridge University Press, p. 52.

The table above shows that some English phonemes that do not occur in Thai phonology may cause some difficulties in pronunciation. The highlighted items in Table 2 are English phonemes that do not exist in the Thai phonological system. These sounds include /g/, /v/, /θ/, /ð/, /z/, /ʃ/, /ʒ/, /tʃ/, and /dʒ/. In attempting to tackle the problem of sounds nonexistent in Thai, Thai students are likely to substitute Thai sounds for English sounds, e.g. easy [ʔiː.sɪː], game [keːm], etc. (Kanokpermpoon, 2007).

Regarding vowels, the vowel system of the Thai language is composed of 18 monophthongs (9 short vowels and 9 long vowels) and 6 diphthongs. The length of the vowel phonemes is an important characteristic used to distinguish the meaning of words in Thai (Ariyapitipun, 2003). The 18 short and long vowel contrasts are shown in Table 3.

Table 3

Thai Monophthongs

	Front		Central		Back	
High	i	iː	ɯ	ɯː	u	uː
Mid	e	eː	ɤ	ɤː	o	oː
Low	ɛ	ɛː	a	aː	ɔ	ɔː

Note. From “Phonetic Symbols for Thai Vowel Phonemes” by J. Narksompong, 2007, *A study of Thai Phonological Features that Cause Pronunciation Problems for Thai people* [Master’s Thesis], Thammasat University, p. 17.

In addition, diphthongs in the Thai vowel system are called “falling diphthongs” because they are made by gliding down from high vowel positions to the low vowel position. There are 3 diphthongs, including /ia/, /ɯa/, and /ua/.

As for English, the language has a large number of vowel phonemes. There are 7 short vowels /ɪ, e, æ, ʌ, ɒ, ɒ, ʊ/ and 5 long vowels /iː, ɜː, aː, ɔː, uː/. Moreover, there are additional 8 diphthongs, including /iə/, /eə/, /ʊə/, /eɪ/, /aɪ/, /ɔɪ/, /əʊ/, and /aʊ/ (Roach, 2009).

In summary, vowel and consonant inventories in English and Thai are relatively different both in quality and quantity. While there are 18 monophthongs in Thai, there are only 12 monophthongs in English. Additionally, English has eight diphthongs, whereas Thai has three diphthongs. In addition, the number of English consonants and vowels is much greater than that of the Thai inventory. Previous studies regarding English pronunciation by Thai people have been largely observed (Kanokpermpoon, 2007; Narksompong, 2007; Piyamat & Deekawong, 2021) in the previous decades. However, those studies primarily focused on consonantal issues and applied the traditional EFL (English as a Foreign Language) approach where non-native speakers were often judged based

on the native standards. Any deviations from the native norms were considered errors and represented inaccurate uses of English. This study, on the other hand, was based the analysis on the ELF (English as a Lingua Franca) approach which considers the usage of Thai English as another variant of World Englishes without making any judgement.

Research Methodology

This research was a qualitative synchronic study conducted to describe how Thai people use English (so-called “Thai English”) in a present day and further identify the phonological processes underlying these linguistic features.

Participants

Thirty students enrolling in an English foundation course were selected to participate in this study using a purposive random sampling method. The selected subjects were studying at a private university and were from different study fields. Thus, the participants in this study were from varying backgrounds of English, ranging from A2 to B2 levels to represent the actual use of Thai English by Thai people whose exposure to L2 could be different.

Instruments

To obtain the most natural data of language use, the students were required to perform the following tasks:

1) *Presentation*: Students were asked to complete a presentation on selected topics as part of their learning activities. They were assigned to record a short video and submit it to a teacher.

2) *Reading Passage*: In order to collect further phonological features, students were also asked to read a short passage which was easy to read and made the participants feel comfortable. The speech was digitally recorded for further analysis.

In addition to the two tasks, classroom observations were also carried out by the researcher where the students’ pronunciation in classrooms was

observed to confirm the pronunciation features and identify further issues which might have arisen.

Data analysis

This study analyzed Thai English consonants and suprasegments by comparing to the Standard English (RP) presented by Roach (2009), while vowel realizations are based on Wells' Standard Lexical Sets (Wells, 1982) as shown in the following figure.

Figure 2

Conceptual Framework



Note. by Suthinee Peerachachayanee, designed on September 18,th 2022.

The research analysis procedures were as follows:

1. All speech recordings were replayed, transcribed, and identified by the researcher and two research assistants who were language specialists for credibility.
2. Pronunciation features including consonants, vowels, and suprasegments were analyzed and identified from the recordings.
3. Ambiguous items were further analyzed by using a computerized program named “PRAAT” and/or “Audacity” to view their spectral content as there may be subjectivity, which was a primary concern since the analysis relied heavily on the analysts’ perception. The use of acoustic analysis was employed to provide more reliable and detailed information of variants and could be used as an additional tool for checking the auditorily disputed words.

4. After all Thai English pronunciation features were identified, the researcher would categorize them into different phonological processes.

Results

Phonological features

This section provides pronunciation features of Thai English as collected from the field which is categorized into consonant inventory, vowel inventory, and suprasegmental features.

1. Consonant Inventory

1.1 Initial and medial consonants

This part demonstrates how English phonemes are pronounced by Thai students. Initial and medial consonants are grouped together as the same pattern was observed. Sounds in square brackets represent phonetic realizations. Word transcriptions given in this article are presented without Thai tone marks.

Table 4

Thai English Consonant Allophonic Variations (Initial and Medial)

Plosives	Fricatives	Affricates	Liquids
p [p ^h , p]	f [f]	tʃ [tʃ ^h]	l [l]
t [t ^h , t, t̚]	v [w]	dʒ [dʒ]	r [r, ɹ, ɾ, ɻ]
k [k ^h , k]	θ [t]		
b [b]	ð [d]	Nasals	Glides
d [d]	s [s]	m [m]	w [w]
g [k]	z [s]	n [n]	j [j]
	ʃ [tʃ ^h]	ŋ [ŋ]	
	ʒ [tʃ ^h]		
	h [h]		

Plosives /p, t, k, b, d, g/

For voiceless plosives /p, t, k/ in English, Thai people have no difficulties pronouncing the sounds as they are existent in Thai phonology. Aspiration of plosive consonants was also found at the word-initial/medial position, e.g. ‘present’ /^hprez.ənt/ → [p^hriː.sen], ‘talk’ /tɔːk/ → [t^hɔːk].

However, /p/ in some words did not show aspiration as they were influenced by Thai orthography and the prevalent use of English loanwords in the media. A transliteration of English spelling into Thai alphabetic notion produces [p] as unaspirated segments in some words, e.g. ‘program’ (โปรแกรม) /^hprəʊ.ɡræm/ → [proː.krɛːm], percent (เปอร์เซ็นต์) /pəˈsent/ → [pɔː.sen].

In addition, the phoneme /t/, when occurring at the medial position, can be realized in 3 ways, including [t^h], [t], and [t̚], with [t^h] as the most frequently pronounced sound, e.g. ‘presentation’ /ˌprez.ən.teɪ.ʃən/ → [priː.sent^hɛː.tɕ^hɔːn], ‘winter’ /^hwɪn.tə/ → [wɪn.t^hɔː].

When t occurs at an intervocalic position, Thai speakers tended to pronounce the sound as an unaspirated [t], e.g. ‘meeting’ /^hmiː.tɪŋ/ → [miː.t̚ɪŋ], ‘party’ /pɑː.ti/ → [pɑː.tiː]. It is also noteworthy to remark that the occurrence of voiced t [t̚] as an influence from GA was quite rare. Only 3 participants showed the variation of [t̚], and it was not consistent.

The phoneme /k/, on the other hand, is often aspirated and realized as [k^h], e.g. ‘keep’ /kiːp/ [k^hiːp], ‘square’ /skwe/ → [sk^hwɛː].

Regarding the voiced plosives /b, d, g/ occurring initially and medially, Thais still maintain the phonemes /b/ and /d/ while substituting /g/ with [k] as /g/ is not present in Thai phonology, e.g. ‘born’ /bɔːn/ → [bɔːn], ‘good’ /ɡʊd/ → [kuːt].

Fricatives and Affricates /f, s, h, z, v, θ, ð, tʃ, dʒ/

- /f, s, h/: These three phonemes remain in the pronunciation of Thai English.

- /z/: When this occurs as in 'zone' /zəʊn/, it becomes [so:n] through the substitution of its voiceless counterpart [s].
- /v/: When this occurs as in 'van' /væn/, it becomes [wæn] through the substitution of labial-velar approximant [w].
- /θ/ and /ð/: From many studies regarding difficulties of English pronunciation, Thai students were found to have problems with the pronunciation of interdental fricatives (Kanokpermpoon, 2007). Though some studies revealed that they sometimes substituted /θ/ and /ð/ with [s] and [z] respectively (Wei & Zhou, 2002), this study found that Thai students replaced with [t] and [d] only, e.g. 'thank' /θæŋk/ → [tæŋk], 'then' /ðen/ → [den].
- /f/, /ʒ/, /tʃ/, and /dʒ/: Thai speakers reduce the contrasts of voicing state and manner of articulation to the contrast of aspiration alone while pronouncing these phonemes. Thai has the phonemes /tʃʰ/ and /tʃʰʰ/, written as จ and ช, respectively. Thus, the two Thai phonemes are mostly used for the four English sounds.

English phonemes	ThE	Examples
ʃ	tʃʰ	shop /ʃɒp/ [tʃʰɔp]
tʃ		chair /tʃeə/ [tʃʰɛɪ]
ʒ		vision /ˈvɪʒ.ən/ [wi.tʃʰan]
dʒ	tʃ	job /dʒɒb/ [tʃɔp]

Nasals /m, n, ŋ/

The pronunciation of all nasal consonants remains the same in

Thai English.

Liquids /l, r/

Although Thai recognizes /l/ and /r/ as distinct phonemes, they also occur in free variation in colloquial speech. For example, เรา /raw/ could be pronounced as [law] in mostly informal contexts. This also applies to the pronunciation of Thai English regarding the /r/ phoneme.

Thus, when /r/ occurs as in 'road' /rəud/, it can be realized as [r], [ɹ], [ɻ], or [ɰ].

Glides /w, j/

The pronunciation of both glide consonants remains the same in Thai English.

1.2 Final consonants

A set of Thai final consonant phonemes include three major groups: unreleased voiceless plosives /p, t, k/, nasals /m, n, ŋ/, and glide finals /w, j/ under certain restrictions. Therefore, the pronunciation of most final consonants in Thai English could be grouped based on eight Thai final allophones which involve the pronunciation of /p, t, k, m, n, ŋ, w, j/.

Table 5

Thai English Consonant Allophonic Variations (Final)

Final /p/ → [p̚, b, f, v]	Final /k/ → [k, g]
p [p̚]	k, g [k̚]
b [b]	
f [f]	
v [v]	
	Final /m/ → [m]
Final /t/ → [t, d, tʃ, dʒ, ʃ, ʒ, θ, ð, s, z]	Final /n/ → [n, ɲ]
t [t]	n [n]
d [d]	ɲ [ɲ, ɲ̃]
tʃ [tʃ ^h]	
dʒ [dʒ]	
ʃ [ʃ ^h]	
ʒ [ʒ]	
θ [θ]	
ð [ð]	
s [s]	
z [z]	
	Final /ŋ/ → [ŋ]
	Final /w/ → [w]
	w, l [w]
	aʊ [aw] ²
	Final /j/ → [j]
	aɪ [aj]
	ɔɪ [ɔj]

The pronunciation of final consonants in Thai English is grouped and explained based on similar sound substitution patterns as follows.

² While English considers /aɪ, ɔɪ, aʊ/ as diphthongs, Thai alternatively treats them as a vowel followed by glide /w/ or /j/. This paper, thus, regards /aɪ, ɔɪ, aʊ/ as the same segments of /aj, ɔj, aw/ used in Thai.

1. /b/, /p/, /f/, /v/: These four phonemes are often realized as an unreleased voiceless bilabial plosive [p̚]. However, the substitution of [p̚] for /f/ and /v/ is less frequent, e.g. ‘describe’ /dɪˈskraɪb/ → [dɛskraɪp̚], ‘receive’ /rɪˈsiːv/ → [rɪˈsiːf] or [rɪˈsiːp̚].

2. /k/ and /g/: These two sounds are often realized as a single unreleased voiceless velar plosive [k̚], e.g. ‘make’ /meɪk/ → [meːk̚], ‘big’ /bɪɡ/ → [bɪk̚].

3. /t/, /d/, /θ/, /ð/, /ʃ/, /ʒ/, /s/, /z/, /tʃ/, /dʒ/: This forms the largest group for the substitution of an unreleased voiceless alveolar plosive [t̚]. The realization of [t̚] for alveolar plosives /t/-/d/ and /θ/-/ð/ was most common, while the same kind of substitution for other sounds was less frequent, e.g.

that	/ðæt/	[dæt̚]	
breathe	/briːð/	[briːt̚]	
reach	/riːtʃ/	[riːt̚]	or [riːtʃ ^h]
judge	/dʒʌdʒ/	[tʃat̚]	or [tʃatʃ̚].

4. /m/, /n/, /ŋ/: These nasal consonants occurring at the word-final position remain the same in Thai English.

5. /ʌ/: The pronunciation of /ʌ/ at word-final position can be realized as [n], [w], [l], or omitted, e.g. ‘people’ /piː.pəl/ → [p^hiː.p^hʌn]. In addition, dark l [ɫ] is either omitted or replaced with [w], e.g. ‘hopeful’ /həʊp.fəl/ → [hoːp.fuː], ‘will’ /wɪl/ → [wiw].

6. /r/: When /r/ occurs after vowels or at the word-final position, the tendency for most speakers is to omit it, e.g. ‘first’ /fɜːst/ → [fɜːs], ‘after’ /ɑːf.tə/ → [ɑːf.tɜː].

7. /w/ and /j/: English diphthongs /aɪ/, /ɔɪ/, and /aʊ/ were reanalyzed as a final consonant [w] and [j] following Thai final consonant system, e.g. ‘why’ /waɪ/ → [waːj], ‘how’ /haʊ/ → [haːw].

1.3 Consonant clusters

In Thai, voiceless plosives /p, p^h, t, t^h, k, k^h/ can be followed by /ʌ/ and /r/ to form clusters at word-initially. In colloquial speech, clusters with such sounds are often reduced to a single consonant. For example, ครีป [k^hrap̚] could be pronounced as [k^hap̚]. Thus, the tendency is that Thai speakers sometimes reduce English consonant clusters that include /ʌ/ or /r/ to a single consonant. In some cases, instead of omitting the sound, clusters including /r/ is usually conflated with /ʌ/, for example, ‘employee’ /ɪmˈplɔɪi/ → [em.p^hɔɪ.ji:], ‘treasure’ /ˈtreʒə/ → [t^hle.t^hʒ̃]. Other types of clusters such as labial-velar cluster /kw/ and s-clusters (st-, sp-, sk-) remain the same.

For clusters occurring at the word-final position, there is a tendency of Thai English’s final clusters to be reduced, particularly the omission of the final segment although the deletion of the first segment can sometimes be found, e.g. ‘first’ /fɜːst/ → [fɜːs], ‘botox’ /ˈbɒt.ɒks/ → [bɒt^hɔk].

2. Vowel inventory

Wells’ Standard Lexical Sets (Wells, 1982) have been widely used among scholars to address the phonological and phonetic structures of various English accents in a simple and succinct manner. Therefore, the description of Thai English (ThE) vowel in this research is based on the words provided in the Lexical Sets.

2.1 Monophthongs

From the data analysis, 14 single vowels were observed. There are 12 vowels which are contrasted in length, namely /i/ - /iː/, /e/ - /eː/, /ɛ/ - /ɛː/, /a/ - /aː/, /ɔ/ - /ɔː/, and /u/ - /uː/; and 2 long vowels /ɜː/ and /oː/.

The following table summarizes the Thai English vowel allophones.

Table 6

Summary of Vowel Realizations based on Wells' Lexical Sets (RP = Received Pronunciation, ThE = Thai English).

RP	ThE	Keyword	RP	ThE	Keyword
ɪ	i	KIT	ʌ	a	CUP
	iː	happY			
iː	iː	FLEECE	ʊ	u	FOOT
e	e	NECK ³	uː	uː	GOOSE
æ	ɛ	TRAP	ɔː	ɔː	THOUGH T
ə	aː	commA	ɒ	ɔ	LOT
	ʌː	lettER		ɔː	CROSS
ɜː	ʌː	NURSE	ɑː	aː	START

2.2 Diphthongs

In Thai English, 5 diphthongs were observed from the collected data, including /aj/, /ɔj/, /aw/, /ia/, and /ua/. The following table summarizes the Thai English diphthongs.

³ The word NECK is used to represent the group rather than the typical word DRESS as Thai speakers pronounce DRESS with untypical long vowel, which contrasts with other words in the same group which is uttered with short vowel.

Table 7
Diphthong Realizations based on Wells’ Lexical Sets

Centering diphthongs			Closing diphthongs		
RP	ThE	Keyword	RP	ThE	Keyword
Iə	ia	NEAR	eɪ	eɪ̯	FACE
eə	ɛ̯	SQUARE	aɪ	aj	PRICE
ʊə	ua	POOR	ɔɪ	ɔj	BOY
	iaw	CURE			
			əʊ	o̯	GOAT
			aʊ	aw	MOUTH

Originally, there are eight diphthongs in the RP’s vowel system. Five of them /aɪ, ɔɪ, aʊ, Iə, ʊə/ have been substituted with the nearest quality of vowels in Thai, as shown below.

[aj]	[ɔj]	[aw]	[ia]	[ua]
FLIGHT	BOY	CROWN	NEAR	POOR

The other three /eɪ, əʊ, eə/ as found in FACE, GOAT, SQUARE in Well’s lexical sets were pronounced as long monophthongs, which were represented as /e̯/, /o̯/, /ɛ̯/ respectively. This phenomenon – where diphthongs are pronounced as long monophthongs – is also common in other varieties of English, including those of Scotland, Wales, North America, Singapore, Malaysia, and many countries in South-East Asia (Deterding & Kirkpatrick, 2006).

3. Suprasegmental features

As a syllable-timed language, Thai places equal stress on every syllable in a sentence and does not show vowel reduction in unstressed syllables, but retains full vowel quality and schwa [ə] is unlikely heard. Hence, the word ‘banana’ sounds like [ba̯.na̯.na̯] with more or less equal stress on all three syllables. This is in contrast to English which is a stress-timed language in

which a vowel within the stressed syllable is longer, louder, and higher in pitch, while a vowel within the unstressed syllable is reduced. So, the word ‘banana’ in RP sounds like [bəˈnɑːnə]. Some of the examples from the field are as follows.

RP	ThE
presenˈtation /prez.ənˈteɪ.jən/	ˈpreˈsenˈtaˈtion [pʰriː.sen.tʰe.tʰan]
ˈcompany /ˈkʌm.pə.ni/	ˈcomˈpaˈny [kʰɔm.pʰaː.niː]

With syllable-timed stress, weak forms were rarely observed in the data. Function words, such as ‘to’, ‘from’, auxiliary ‘have’, ‘her’, and so on were not reduced to schwa sound /ə/, and full vowel quality was retained. For example, I would like to [tʰuː] present about ..., I have [hɛːf] divided my presentation into three things.

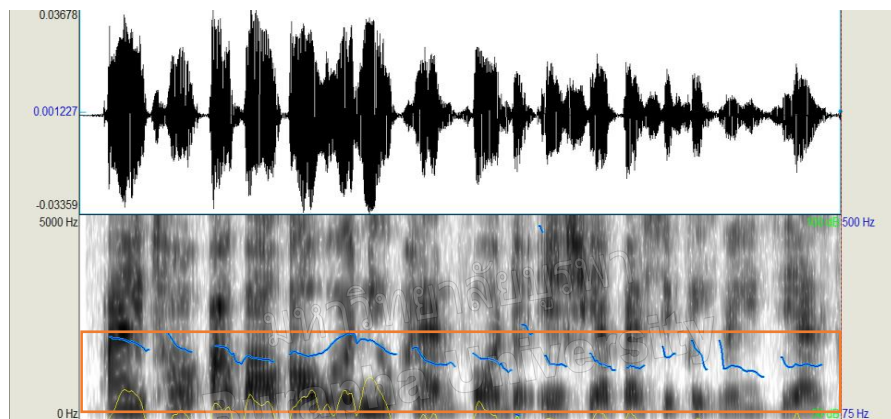
Apart from this, another frequently found pattern was final-syllable stress. It was evident from many participants that they often placed heavy stress on the final syllable of each word regardless of its function, as shown below.

RP	ThE
social /ˈsəʊ.jəl/	soˈcial /soː.tʰiːaw/
manager /ˈmæn.ɪ.dʒər/	manaˈger /meː.neː.tʰɔː/

Compared to RP, Thai English intonation seems to be simplified, flat, and unvaried. Most utterances in Thai English applied a falling intonation. Rising intonation was relatively rare. It was found in a few students, with sporadic and without clear patterns.

Figure 3

Spectrogram of “I talked about our new plans for the Asia Pacific Region”

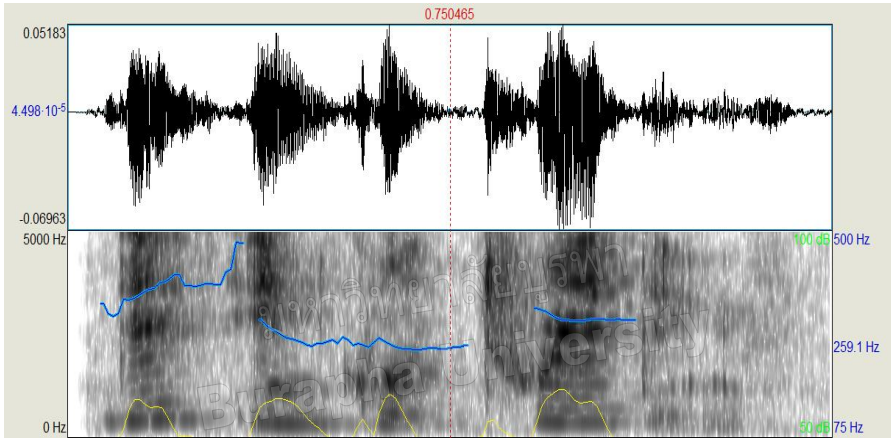


Note. by Suthinee Peerachachayane, captured from PRAAT on September 27,th 2021.

Apart from this, a few students placed stress on keywords to emphasize meanings, as shown in Figure 4 below. For instance, from the sentence “This includes three things” from a participant {F3}, the word ‘this’ got the highest pitch to emphasize the most prominent idea within the sentence (‘nuclear’ stress). In addition, the word ‘thing’, regarded as the last content word, also received a higher pitch (unmarked stress). Therefore, with these similar cases, nuclear stress – whether unmarked or contrastive – only occasionally occurred in a minority of the students.

Figure 4

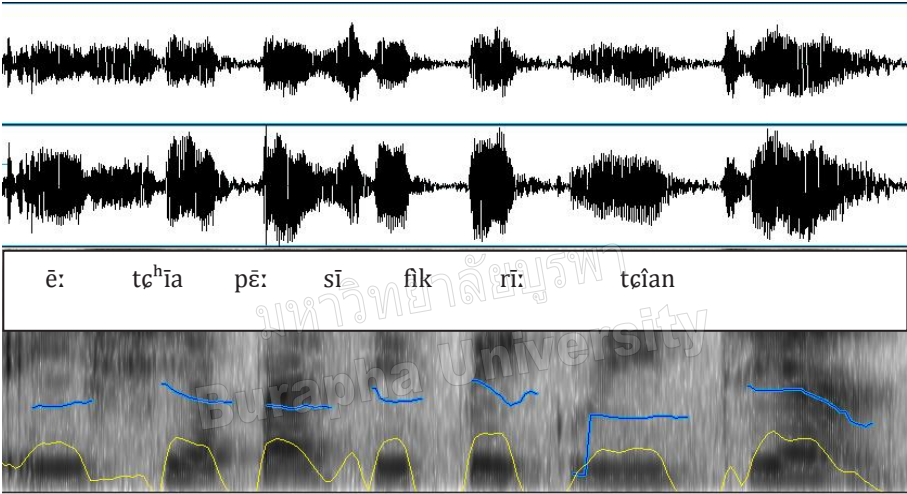
Spectrogram of “This includes three things”



Note. by Suthinee Peerachachayanee, captured from PRAAT on September 27,th 2021.

Besides, Thai is a tonal language which implies that pitch is lexically significant and varies in each syllable to suggest meanings. Thus, the way Thai speakers use pitch is not the same as it does in English, as pitch is not used to provide attitudinal or grammatical functions. However, pitch as used in the five Thai tones (mid, low, high, falling, rising) are likely to be carried to individual syllables in the pronunciation of English, as indicated in the blue line in the following figure.

Figure 5
Spectrogram of ‘Asia Pacific Region’



Note. by Suthinee Peerachachayanee, captured from PRAAT on September 27,th 2021.

Conclusion

From the findings, Thai English speakers typically operate with a smaller set of consonants (17 phonemes) than in native varieties of English (24 phonemes). The most noticeable differences occur in fricative sounds, where most of them are substituted with Thai phonemes.

Table 8
Consonant Inventory of Thai English

	Bilabial	Labio-dental	Alveolar	Post-alveolar	Palatal	Velar	Glottal
Plosives	p b		t d			k	
Fricatives		f	s				h
Affricates				tʃ ^h tʃ			
Nasals	m		n ɱ			ŋ	
Liquids			l r				
Glides	w				j		

Regarding vowel inventory, 19 vowel phonemes are observed, including fourteen single vowels and five diphthongs. The majority of the vowel phonemes in Thai English adopt Thai vowels into practice while still maintaining contrast in vowel quantity (short VS long).

Table 9
Monophthongs and Diphthongs of Thai English

Monophthongs					
	Front		Central		Back
	i	iː			u uː
Close	KIT	FLEECE			FOOT GOOSE
Close-mid	e	eː			ʌː oː
	NECK	FACE			NURSE GOAT
Open-mid	ɛ	ɛː			ɔ ɔː
	TRAP	SQUARE			LOT THOUGHT
Open			a	aː	
			CUP	START	
Diphthongs					
aj	ɔj		aw	ia	ua
FLIGHT	BOY		CROWN	NEAR	POOR

After investigating Thai English pronunciation features, twelve phonological processes are reported and illustrated in the table below.

Table 10
Summary of Phonological Processes of Thai English

Phonological Features in Thai English	Examples
1. Consonant Substitution Sounds that are not present in Thai phonology are replaced by similar sounds in Thai English although the substitutions of initial and final sounds can be varied. (See Table 4 and 5)	‘then’ /ðen/ → [den] ‘reach’ /ri:tʃ/ → [ri:tʃ ^h]
2. Final Consonant Devoicing Stops, fricatives, and affricates are found devoiced when occurred at final position. This is particularly obvious with plosive consonants (b, d, g) as they were usually pronounced as voiceless inaudible release [p̚, t̚, k̚], respectively.	‘save’ /seɪv/ → [seɪf] ‘scrub’ /skrʌb/ → [skrʌp̚]
3. Deletion, Substitution, and Vocalization of Dark ‘l’ As dark ‘l’ [ɫ] (the pronunciation of /l/ when preceding a consonant or occurs at the end of a word e.g. ‘help,’ ‘ball’) does not exist in Thai, speakers adopt three different ways to deal with the sound. 1. Deletion of sound: [ɫ] is deleted at word-finally. 2. Substitution with /n/: [ɫ] is substituted with /n/. 2. Vocalization to /ʊ/ or /w/: [ɫ] is vocalized to a semi-vowel [w] (becoming more vowel-like quality).	<i>Deletion:</i> ‘soul’ /səʊl/ → [so:] <i>Substitution:</i> ‘political’ /pəˈlɪt.I.kəl/ → [p ^h oː.li.t̚ ^h i.k̚ ^h ɔ̃n] <i>Vocalization:</i> ‘hotel’ /həʊˈtel/ → [hoː.t̚ ^h ew]
4. Non-Rhotic Pronunciation When /r/occurs after vowel or at final position, the sound is omitted, making Thai English a non-rhotic variety.	‘march’ /mɑːtʃ/ → [mɑːtʃ ^h]

Phonological Features in Thai English	Examples
5. Conflation of /l/ and /r/ /l/ is used in place of /r/ at word-initial and in clusters.	'roam' /r <u>əʊ</u> m/ → [lo:ɪm] 'progress' /'pr <u>əʊ</u> .gres/ → [p ^h lo:gleɪs]
6. Cluster Simplifications Clusters are often reduced to a single consonant both at initial and final positions.	'trainee' /,treɪ <u>n</u> i:/ → [t ^h ɛ:n.ni:] 'recommend' /,rek. <u>ə</u> 'mend/ → [rek.k ^h ɔm.meɪn]
7. Vowel Substitution English vowels are replaced by Thai vowels with the nearest quality while vowel quantity (vowel length) still maintains.	'flood' /fl <u>ʌ</u> d/ → [flad] 'birth' /bɜ:θ/ → [bɔ: <u>ɪ</u> t]
8. Monophthongization Three diphthongs /eɪ, əʊ, eə/ are monophthongized into single vowels e.g. /eɪ, oɪ, ɛ:/	'space' /speɪs/ → [speɪs] 'fair' /feə/ → [fɛɪ]
9. Syllable-Timed Stress Each syllable receives equal stress in a word. Thus, it is pronounced fully without vowel reduction (schwa sound /ə/).	'sofa' /'səʊ.fə/ → ['so:faɪ] 'version' /'vɜ:ʒən/ → ['wɜ:ɪtʃ ^h an]
10. No Nuclear Stress Mostly, there is no particular stress on prominent words in a sentence.	"I'd like to go to Bangkok by plane." (No particular stress on any word to contrast meaning nor to highlight the last content word)
11. No Clear Intonation Pattern Intonation is likely monotonous. Rising or falling intonation is unsteady and mostly flat.	Do you have any questions? (no rising intonation for Wh-Questions).
12. Tone Transfer As all Thai syllables must carry one of the five tones, English words pronounced by Thais are systematically given these tones.	'ecosystem' /'i:kəʊ.sɪs.təm/ → [i:. ^h o:. ^o sis.tê ^h m]

In summary, this paper has illustrated that Thai English exhibits varying phonological variations which make the language distinct from other Southeast Asian Englishes. English sounds which do not exist in Thai are usually replaced by Thai sounds though the substitutions of initial and final consonants are not necessarily the same. For example, the sound /v/ was substituted with [w] initially and [f] finally, while the sound /θ/ was substituted with [t] at both positions. In addition, Thai English is regarded as non-rhoticity variety as an influence of the British accent or the fact that 'r' is not part of the Thai final sound. Regarding consonant clusters, they are often simplified to a single sound both at initial and final positions. When looking at syllable structures of Thai and English, it is obvious that English has a more complex set of clusters both at initial and final positions. The syllable structure of Thai is CCVC, while English is CCCVCCCC. English allows up to three clusters at onset and four clusters at coda. It is no wonder why Thais tend to simplify the cluster system at both positions. As a result, most of these features resulted from a lack of certain sounds or mismatched sound distribution in L1 phonology, resulting in consonant substitutions, consonant devoicing, cluster simplification, etc.

In terms of vowels, the use of regional vowel variants was found instead of English original vowel phonemes. According to Roach (2009), vowels are highly varied as a result of geographical variations and are typically different across varieties of English, even in Britain and North America. Thus, the fact that Thai English exhibits local variants is not unusual. These vowel variants are considered phonetically close enough to the target sounds in L1. For example, /ɜ:/ is replaced with /ɔ:/, which is phonetically similar. This is the same with diphthongs, where five of them have been substituted with the nearest quality of vowels in Thai, whereas the other three were pronounced as long monophthongs. This phenomenon – where diphthongs are pronounced as long monophthongs – is also common in other varieties of English, including those of Scotland, Wales,

North America, Singapore, Malaysia, and many countries in South-East Asia (Deterding & Kirkpatrick, 2006).

In terms of suprasegmental features, Thai is said to be a syllable-timed language, like many Southeast Asian languages, where stress is placed equally on every syllable. Thus, while some vowels in English are typically reduced to schwa [ə] in unstressed syllables, Thai speakers pronounce them as a full vowel and the pronunciation is often based on spelling. This phenomenon of reduced vowels is also observed in other English varieties with a syllable-timed pattern, such as Yoruba, French, and most SEA languages (Suntornsawet, 2019). Regarding intonation, there was no discernible pattern discovered. Lastly, one of the most interesting features of Thai English is the use of tone. The data revealed that most of the participants carry Thai lexical tones to all of the English words uttered e.g. ‘population’ [p^hɔp.p^hū.lē.t^hɔŋ], ‘message’ [més.sè:t^hɔŋ], resulting a melody-like pattern and reflecting heavily Thai-accented English pronunciation.

In conclusion, this article has illustrated several prominent features of Thai English phonology. Instead of viewing regionally accented English as ‘deficit’ or ‘nonstandard’, it is essential to embrace these linguistic variations and speak English, no matter what accent, with confidence with the goal of keeping meaningful communication in ELF settings. Finally, this study has opened a lot of possibilities for other scholars in ELF to bring the Thai English features into comprehension or intelligibility measurements.

References

- Ariyapitipun, S. (2003). *Introduction to linguistics*. M. Pioneer Intertrade.
- Darasawang, P. (2007). English language teaching and education in Thailand: A decade of change. In D. P. Newcastle (Ed.), *English in Southeast Asia: Varieties, literacies and literatures*. Cambridge Scholars Publishing.
- Deterding, D., & Kirkpatrick, A. (2006). Emerging South-East Asian Englishes and intelligibility. *World Englishes*, 25(3-4), 391-409. <https://doi.org/10.1111/j.1467-971X.2006.00478.x>
- Holmes, J. (2013). *An introduction to sociolinguistics*. Routledge.
- Jenkins, J. (2002). A sociolinguistically based, empirically researched pronunciation syllabus for English as an international language. *Applied Linguistics*, 23(1), 83-103.
- Jenkins, J. (2009). English as a Lingua Franca: Interpretations and attitudes. *World Englishes*, 28(2), 200-207.
- Kachru, B. (1985). Standards, codification and sociolinguistic realism: The English language in the outer circle. In *English in the World* (pp.11-30). Cambridge University Press.
- Kanokpermpoon, M. (2007). Thai and English consonantal sounds: A problem or a potential for EFL learning?. *ABAC Journal*, 27(1), 57-66.
- Mooney, A., & Evans, B. (2015). *Language, society and power: An introduction*. Routledge.
- Narksompong, J. (2007). *A study of Thai phonological features that cause pronunciation problems for Thai people* [Master's Thesis, Thammasat University].
- Piyamat, B., & Deekawong, K. (2021). Phonological variations and problems in English pronunciation among Thai EFL learners: A case study of undergraduate students at Huachiew Chalermprakiet University. *Liberal Arts Review*, 16(1), 70-84.

- Roach, P. (2009). *English phonetics and phonology: A practical course* (4th ed.). Cambridge University Press.
- Seidlhofer, B. (2013). *Understanding English as a Lingua Franca-Oxford applied linguistics*. Oxford University Press.
- Suntornsawet, J. (2019). Problematic phonological features of foreign accented English pronunciation as threats to international intelligibility: Thai EIL pronunciation core. *Journal of English as an International Language*, 14(2), 72-93.
- Wei, Y., & Zhou, Y. (2002). *Insights into English pronunciation problems of Thai students*. ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics.
- Wells, J. C. (1982). *Accents of English: Volume 1*. Cambridge University Press.

A Rising Soft Power: India and the Advantage of India-Vietnam Educational Cooperation from 2014 to 2021

Trieu Huy Ha¹

Received: June 7, 2022

Revised: December 10, 2022

Accepted: December 14, 2022

Abstract

The objective of this article is to generalize salient points of India-Vietnam educational cooperation from the perspective of India with the hope of providing a better understanding of this tie since the Act East Policy (AEP). This research paper employs qualitative methods, together with data collection and a thematic and grounded theory approach to draw some new findings. First, there is a slight increase in Vietnamese students in India's education, and this country became a new provider of scholarships for Vietnamese students. Besides, the role of student exchange programs, together with India's investment in Vietnam's academic institutes, is a typical example of the rising soft power of India in the case of Vietnam. Meanwhile, activities of Indian Studies institutes in Vietnam shouldered the role of organizing a wide range of academic conferences and educated Vietnamese people about Indian culture and its influences. It is expected that India would perform its strong commitment to educational cooperation with Vietnam to pull off AEP. The continuation of Vietnam's open-door policy along with the AEP of India would stimulate the role of Vietnam and India in a close interaction in the Southeast Asian stage down the road.

Keywords: Act East Policy, Vietnam, India, Educational Cooperation, Soft Power

¹ Department of Liberal Arts Education, University of Management and Technology, Ho Chi Minh City, Vietnam

Introduction

Globalization engenders a sense of cross-border cooperation and fosters all bilateral and multilateral relations of all countries in the world to share mutual interests for further national development. India is an incipient country in South Asia and has shown a great commitment to Southeast Asia affairs since 1996. The strategic presence of India in Southeast Asia met the open-door policy of the Vietnam government in an attempt to achieve a deep integration into Southeast Asia. When releasing the “Look East Policy (LEP)” in 1991, India probably grasped the tendency of international relations, which was experiencing a volte-face from the Cold War era to the multipolar order with the rising role of peace talks and economic growth objectives. LEP can be seen as an adaptation of India to expand its strength in Southeast Asia. The suzerainty of China in Southeast Asia, along with the tactical appearance of the US, is synonymous with creating byzantine international relations in Southeast Asia. Under the premiership of Nerada Modi, the “Act East Policy (AEP)” was well-publicized in 2014 (Modi, 2014), with the purpose of intensifying the economic well-being of India and building a regional notion of India. Modi argued that AEP targeted to promote economic cooperation, cultural ties, and the enormous importance of a strategic relationship with countries in the Indo-pacific region through a proactive and down-to-earth approach (Daily Update, 2021).

Although education is not accentuated in this policy, this aspect takes a hint at connectivity and culture, which promote the role of cooperation through India’s initiatives in the fields of education, water resources, and health (Daily Update, 2021). Meanwhile, Vietnam is a developing country in Southeast Asia and is a key member of ASEAN, which was assumed to be a destination for India’s new foreign policy. In 1996, the Vietnam government intentionally moved up the level of regional and international integration and fraternized vast countries in the world accordingly (Womack, 1997, p. 37). Thanks to becoming an official party of ASEAN and Vietnam- America rapprochement, Vietnam was geared to

completely set up its bilateral and multilateral relations and create mutual understanding to fructify strategic national interests. The open-door policy of Vietnam harbingered rapid growth of Vietnam as the government concentrated on reaping a great benefit from foreign investments and economic ties. Because of later merging into the regional stage, the Vietnam government was eager to initiate multi-faceted cooperation with its partners in economic and cultural links (Vietnam Communist Party, 1996, p. 41). In the latest Congress of the Vietnam Communist Party (VCP), the Vietnam authority insisted on its inheritance of international scientific and technological advancements as well as digging into bilateral and multilateral relations (Vietnam Communist Party, 2021, p. 163). VCP fostered an overriding ambition to push up its foreign relations in various fields to build a notion of being an active entity in the Southeast Asia environment.

With the strength of AEP, Modi administration effortlessly sways over its foreign relations in Southeast Asia via cultural ties. As for India, Vietnam is a critical element to open the door for the greater power of India in Southeast Asia and boost a sense of India's soft power in this region. Vietnam's education is in hours of need to improve the quality of the human resources, so the Indian government inadvertently satisfies this urgent requirement of Vietnam's government. The massive help of India for educational cooperation is instrumental in riveting this bilateral relationship and translating the AEP into reality. As a result, the objectives of this research paper are:

1. How did India, in concert with Vietnam stimulate educational cooperation over the course of India's AEP?
2. What can be seen from India- Vietnam educational cooperation, and what prospects are we expecting for this tie in the future?

Literature Review

India's soft power is a ripe area for scholarship. Ngaibakching and Amba Pande paid heed to the potency of India's AEP to build mutual trust between

India and ASEAN and safeguard the Indo-Pacific security sphere. Seeking their arguments in a wide range of updated online newspapers, the authors indicated that ASEAN, the USA, Japan, Australia, and India would form a unified stand on the Indo-Pacific concept to create a platform for mutual development and shape a regional order (Ngaibakching & Pande, 2020, p. 67). Meanwhile, Jha (2010) optimistically assessed India's soft power in competition with China in Southeast Asia. Undeniably, soft power considerably influences the traditional culture of some ethnic groups in this region (Jha, 2010). The role of AEP would elevate India's seat to a higher level and promote this strength in a competitive environment of power in Southeast Asia. Patryk Kugiel heavily focused on the alternatives to India's foreign policies and evaluated the effectiveness of India's soft power in its foreign policy. The author assumed that this policy would be significant to students and researchers to analyze Indian foreign policy and soft power theory and eventually make a better understanding of India's international relations in the contemporary world (Kugiel, 2015).

In the case study of India- Vietnam educational cooperation, Tien (2016) employed a wide range of source materials and desk-research papers with the brilliant assistance of the historical approach, made coherent arguments that Vietnam and India rested on a long and cordial basis of bilateral relations in history. The manifestation of India in Southeast Asia was beneficial to a growing interest of India in Southeast Asia. Yet, it challenged the security sphere of this region to maintain well-being in a complex background of intertwined contradicting interests (Tien, 2016, p. 14). Le Thi Hang Nga closely examined an important relationship between Vietnam and India after the momentous benchmark of Comprehensive Strategic Partnership in 2016 with a subdivision of cooperation fields in the economy, defense, politics and security, culture, and education. Thanks to employing a wealth of information from official internet websites along with a geopolitics approach, Nga concluded that the tremendous assistance of India to Vietnam emanates from a grave apprehension of India to a rise of China in

Southeast Asia. This hot-bottom issue has been raised in a number of discussions between India and ASEAN. Nga assumed that the educational aid package of India would create academic centers and technical centers in Vietnam to make a joint vision about the future of the bilateral relationship this event was a primordial condition to accelerate educational ties between the two countries down the road (Nga, 2017, pp. 405-408; Quang & Nga, 2018, p. 21).

Summing up from the above-mentioned literature review, it is obvious that the source of India's power is opulent to foster a notion of the role of India in Southeast Asia. However, a dearth of India- Vietnam relationships as a specific case study is noticeable to bridge the gap and make an outlook over the potential of India- Vietnam educational cooperation and the future of India's soft power in Vietnam and Southeast Asia.

Methodology

This study utilized a qualitative design of social science research. The author employs a wide range of primary data on the internet, including updated news on Vietnam and India's governmental websites. Also, secondary sources consisting of academic titles, newspapers, and media are beneficial to be cited and assessed throughout the paper.

This study is conducted based on the perspective of India, and the author emphasized a case study of India-Vietnam educational cooperation. This case was largely gleaned and examined due to the reason that Vietnam was eager to maintain its power balance policy to benefit from all external factors to earn support in an attempt to moderate great powers in Southeast Asia. Besides, a huge investment in various foreign education in Vietnam raised the concern of India about ingraining its soft power in Vietnam. India and Vietnam share several similarities in culture and history, which have a significant impact on educational cooperation and forge a deeper involvement of India in Vietnam. The data collection is conducive to gathering a series of newspapers, statistics, and earlier

research findings. All of them were under review with the intention of inspecting the changing number of Vietnamese students in Indian education while the data deprived of the internet, diplomatic documents, and dispatches play a significant role in historically tracing the evolution of Vietnam-India educational ties in the context of the rising Indian soft power.

Thematic analysis was applied to deal with research questions since it allowed the author to review a variety of previous research papers to examine the India- Vietnam educational cooperation and have a better understanding of international relation context and tone of foreign policy to reassess available collected data. Besides, the grounded theory method is conducive to adding some new concepts and raising a cognition of soft power. This technique allowed the author to reassess previous theories and broaden definitions of theories.

Results

An Uptick of Vietnamese Students in India and Indian Students in Vietnam

The initially noticed signal of this topic was a sharp rise of Vietnamese students in Indian education. ACT accentuated the key role of education in disseminating India's soft power to Southeast Asia and according to Peterson, granting scholarship awards has the goal of building a notion of relationship (Peterson, 2014, p. 3). Indian government pulled off this policy, and the number of Vietnamese students inside India's education is a typical example of the India-Vietnam agreement to inflate the significance of educational diplomacy to gain objectives of India's soft power. The table derived from the Ministry of Education unveils the increasing number of Vietnamese higher education students in India from the school year of 2014-2015 to the school year of 2019-2020

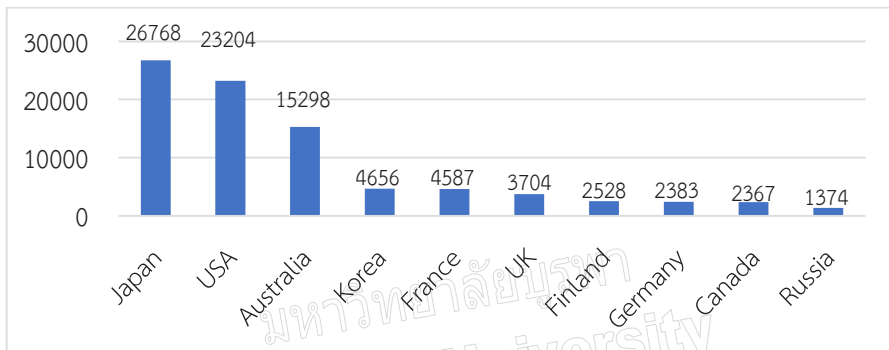
Table 1

The Number of Overseas Vietnamese Students in India (2014-2020) (Indian Ministry of Education)

Academic year	Undergraduate	Master	Doctoral	Post Grads	Others	Total
2014-2015	33	22	27	51	11	144
2015-2016	33	12	41	80	4	170
2016-2017	37	9	72	71	3	232
2017-2018	40	23	77	104	2	246
2018-2019	40	3	76	109	9	237
2019-2020	47	0	34	46	2	169

Note. From "AISHE Report (2014-2020)," by India Ministry of Education, n.d., (https://www.education.gov.in/en/statistics-new?shs_term_node_tid_depth=384).

Table 1 illustrates the number of overseas Vietnamese students learning in India from 2014 to 2020. The figure for total students shows a steady increase despite a slight decline in the academic year of 2019-2020 due to the bleak outcome of the COVID-19 pandemic. Meanwhile, many Vietnamese students pursued undergraduate courses in India, from 33 students in 2014 slightly to 47 students in 2020, thanks to intergovernmental contacts on undergraduate training courses. Kenzie argued that there were five types of international education cooperation, including people exchange, transnational education, information exchange, regulatory reform, and development partnership (McKenzie et al., 2008, p. 138). The soar of Vietnamese students in India can be deemed to be a critical type of people exchange and transnational education, where India's educational values are effortlessly penetrated in exchange student communities. It is noticeable that the scholarship sponsor is significant in translating AEP into reality with the purpose of enlightening the role of India's education in targeting countries and elevating the position of India's soft power in India-Vietnam educational diplomacy.

Figure 1*2021 Vietnamese Higher Education Study Abroad Statistics (Unit: people)*

Note. From “Market Report Vietnam - Student Recruitment Data by Education Fair,” by Education Fair, 2022, (<https://www.educationfair.nl/market-reports/asia/vietnam/>).

However, figure 1 is a comparison chart to put India in a correlation with its rivalries of educational diplomacy in the case study of Vietnam. While India is probably inferior to excellent educational addresses in the world and reveals that India did not rank the highest number of overseas students compared to developed countries. This indicates that India is grappling with their role in harsh competition with educational tycoons in appealing to Southeast Asian students, including Vietnam.

The relationship between Vietnam and India is a bidirectional process. Vietnam’s government also reaps great benefits from higher influences of AEP to attract Indian students to register for academic courses in Vietnam. For example, India had a strong synergy with Vietnam in coping with the danger and deterring people from this contagious disease of COVID-19. Vietnam government gave its assent to proposals of India’s government concerning splendid opportunities for Medical Studies in Vietnam. Hong Bang International University shepherded this project, and there were roughly 200 Indian students formally joined offered

courses in Vietnam's academics (Nguyen, 2021). Obviously, both Vietnam and India laid education at the heart of soft power. Accordingly, the interaction between Vietnam and India would enrich mutual knowledge and elevate a higher degree of regional cooperation in specific fields under the umbrella of a Comprehensive Strategic Partnership. Not only intensely concentrating on the preemptive scheme for military and economic cooperation, but also educational diplomacy is an effective instrument in pushing India's soft power ahead. The two countries indefinitely maintain a robust relationship and increase the level of cooperation in education and training.

A Wealth of Scholarship

As mentioned, scholarship plays a critical role in India-Vietnam educational cooperation. Exceptional achievements of India in technology and computer sciences created a formidable reputation to allocate monetary and educational investments in stimulating the further wisdom development of India's education (Chandrashekar, 1995) and this strong point is expected to make a burgeoning growth of India's education in the world down the road. Soni (2019) argued that Nation branding is how a country or place positions and promotes itself as a place for people to visit, invest in, and build an unrivaled reputation for its quality of goods and services (Soni, 2019). This concept heavily focused on illustrations of Nation Branding in international relations. Peterson extended personal arguments that higher education would become a brilliant tool of educational diplomacy and exhibit incremental progress in expert, student, and analysis numbers (Peterson, 2014, p. 4). Indian government snatched this enormous chance to dig into devise a beneficial policy for its strength and clear a path for overseas students. This policy lies at the underground layer of AEP that accentuates a considerable role of culture and education.

For example, Vietnam is a great annual receiver of the Indian Technical and Economic Cooperation (ITEC) program initiated in 1964 (India Ministry of External Affairs, 2015). This program aims to share experiences in economic

development, technological advancement, and transformation to encourage bilateral cooperation between India and its partners. Significantly, the scholarship has an array of IT, English language training, entrepreneurship development, high-performance computing, and other areas. Vietnamese students were convinced that India's information technology, English language, and software technology were prominent fields of Indian education, so this facet folded lots of Vietnamese students under a greater weight of Indian education. In particular, over the past 57 years (1964-2021), it is estimated that over 200,000 professionals were exceptionally awarded ITEC scholarships. In 2019-2020, ITEC offered approximately 14,000 scholarships to professionals and multilateral institutions for 160 partners. As for Vietnam, Vietnamese students earned more than 200 scholarships consisting of more than 130 training slots under the ITEC/Civilian and technical Cooperation Scheme of the Colombo Plan and the other 70 training slots under ITEC (Defense) for Vietnam. (Quyen, 2021). It seems to be plausible to argue that India's soft power in educational diplomacy was in full swing. It would be committed to pushing collaborative means ahead and making an exponential rise of Nation Branding.

Soft power proves its distinguished contribution to assist a state in achieving national interests through a lens of culture in place of squandering huge expenditures and uncalled-for conflicts. Nye cited a myriad of student exchanges program between the United States and the Soviet Union to affirm that soft power was feasible and conducive to strategizing national interests without wars and conflicts (Nye, 2004, pp. 45-46). As for India, the elements of India's soft power include not only a wide range of films and Bollywood, yoga, ayurveda, political pluralism, religious diversity, and openness to global influences (Nicolas, 2012, p. 29), but also academic exchange would make a huge contribution to promoting its appearance in international relations. For instance, the Indian Council of Cultural Relations generously offered a substantial number of annual scholarship programs to Vietnamese students in culture and language.

Annually, the Indian Council of Cultural Relations offers 14 scholarships under EEP/CEP (Education Exchange program/Cultural Exchange Program). Other sources come from the MGCSS (Mekong Ganga Cooperation Scholarship Scheme), GSS (General Scholarship Scheme), the Department of Orientation, and Buddhist and Sanskrit studies (Xuan, 2016). Nye underscored the function of education to broaden some discussions and expand the scope of knowledge for people-to-people understanding. The function of colleges and universities would be likely to assist a state in formulating and implementing a foreign policy for soft power (Nye, 2005, p. 13). Education is a sub-element of public diplomacy and a ripe area of soft power. A rich source of scholarships in cultural exchange between India and Vietnam is a typical case of India's soft power to forge a mutual understanding and enlarge the appearance of India in cultural aspects of cooperation between the two countries in a wide selection of India-based civilization in the religious life of ancient people under a heavy impact of India civilization in Vietnam (Osborne, 2013, pp. 40-61).

As analyzed as a key realm of public diplomacy, education is also subdivided into two mechanisms, including state and people. Nevertheless, the role of people would be a proper tool to enhance mutual understanding between states. Under the light of Liberalism, researchers interpreted this norm as a specific reflection of Liberalism. They proved that a strategic presence of NGOs would fulfill this critical function, especially at the local or national level, as non-governmental and private services would be unable to meet all the needs of their constituents and civil society organizations. For this purpose, they strengthen cooperation with other organizations or countries to enhance the efficiency of diplomatic ties (Bros, 2017, p. 16). The scope of nongovernmental support reveals a richness of scholarship for Vietnamese students. International contacts in education were deciphered by Hugh M. Jenkins. Those activities involve at least two parties, the student applicant and the admitting institution, and often include the governmental or private agency or organization that invests in

the educational programs (Jenkins, 1977, p. 1513). In particular, Table 2 enumerates the yearly number of scholarships and supporters of India's private universities for Vietnamese students. With the purpose of appealing to Vietnamese students, India's private colleges generously offered diverse packages of scholarships to Vietnamese students, and it clearly illustrates the aegis of nongovernmental elements to promote India's education to international students in a collective effort.

Table 2

Annual Indian Ambassador Scholarship of Vietnam

Name of Universities	Quantity	Levels of training
University of Integral (Lucknow)	6	Undergraduate and Master's courses
Kalinga Institute of Industrial Technology	75	Undergraduate and Master Ph.D. courses
Rishihood University	10	Undergraduate and Master Ph.D. courses
Sharda University	22	Undergraduate and Master Ph.D. courses

Note. From “Vietnam is the Largest Recipient of ITEC Scholarships,” by D. Quyen, 2021, (<https://thoidai.com.vn/viet-nam-la-quoc-gia-nhan-so-luong-hoc-bong-itec-lon-nhat-cua-an-do-90823.html>).

Academic Activities

It seems plausible to argue that academics is a sunrise of public diplomacy to disseminate soft power to targeting countries of a state. Frankel assumed that it would be a misconception once the term “cultural exchange” and “international educational exchange” were recognized as similar (Frankel, 1965, p. 67). Academic activity does its utmost to keep a healthy relationship between states and people to deepen mutual understanding and seek a path to deal with unresolved issues through scientific activities and forums. Antônio F. de Lima Jr. argued that this is influential in diminishing misunderstanding and creating an enabling environment as cross-cultural friction decreases (De Lima,

2007, p. 240). The academic activity would mutually address the joint concern and navigate policies. India's government extraordinarily stresses public diplomacy to grow its influence in other parts of the continent, and its government paid greater attention to expanding the extent of academic activities in Vietnam. Those academic activities fostered a notion of Indian culture in Vietnam and exhibited a higher level of educational cooperation. For instance, the Indian government assisted Vietnam to establish various research centers and departments to enhance the knowledge of Indian studies. The IT and English Training Center at the National Defense Academy of Vietnam, the Vocational Training Center in Ho Chi Minh City, High-Performance Computing Center at Hanoi Polytechnic University specified a concerted attempt of both India and Vietnam to solidify a rising notion of educational linkages in Vietnam. Additionally, the Institute of Indian and Southwest Asian Studies (VNIISAS), which is directly under the management of the Vietnam Academy of Social Science, currently functions as the main research center about Indian influences in Vietnam. Established in 2012, this center has shown its disproportionate importance in studies and research about India (Vietnam Academy of Social Sciences, 2012). These centers organized to monthly publish the *Vietnam Journal of Indian and Asian Studies Research*, which culled a handful of updated research around India and South Asia. The journal is committed to encouraging a deeper analysis of India and South Asia to forge a deeper notion of readers about India and South Asia.

Besides, Research Centers are critical to host a wide array of academic conferences and forums. For instance, the Vietnam Academy of Social Sciences (VASS), in collaboration with the Indian Embassy, organized a conference named "Gandhiji: A saint from Gujarat" on the occasion of Gandhiji's birthday and international non-violent day in 2017. VNIISAS, in concert with VASS, continuously held an international conference with academic attention on the rising of India and its influence on regional security on September 20, 2018 (Quang & Nga, 2018, p. 49). In 2021, India- ASEAN Research Center, in collaboration with the Vietnam

Academy of India and Southwest Asia Studies, organized an international conference with the theme of “Cultural and Civilizational links between Vietnam and India.” Those events added a handful of research findings and statements about the role of India’s appearance in Southeast Asia and Vietnam. Simultaneously, those forums recommended further potentials of Indian studies in Vietnam through the emergent affairs of India following its engagement with Southeast Asia (Quan Doi Nhan Dan Online Newspaper, 2021).

Scientific activities are glaring illustrations of public diplomacy in education which is grossly beneficial to enhancing mutual understanding between states. Traditionally, state dialogue is a key instrument for acquiring shared understanding. Globalization urged states in order to take advantage of people-to-people contacts to build Nation Branding and gain national interests in all diplomatic deals. In this case study, the operation of academic centers in targeting countries remained a strategic presence of India. It deepened a sense of cooperation and an appearance of people and culture. As a result, scientific and research activities are key public diplomacy programs, and a norm of soft power can be intensified through these academic activities. The installation of the Center for Indian Studies at Ho Chi Minh Political Academy in September 2014 illustrates a greater degree of academic interaction between India and Vietnam (Ho Chi Minh National Academy of Politics, 2021). The functions of this center are to create a growing literature on India and its strategies in international relations. With the theme of “Vietnam – India relation in the ear of Asia Pacific Ocean” on the occasion of the 69th year of India’s independence and the state-level visit of Narendra Modi to Vietnam in September 2016 (Ho Chi Minh National Academy of Politics, 2016) along with “Indian soft power and Vietnam soft power in the context of globalization,” India floated an initiative to provide a handful of academic papers shedding light on elements of India’s soft power and recommendations for building Vietnam’s soft power as well as assessments on

the application of India's soft power in Vietnam (Ho Chi Minh National Academy of Politics, 2017).

By and large, India won Vietnam's allegiance to have a grip on its soft power in education in Vietnam. India-Vietnam education cooperation shows a burgeoning demand in Vietnam and India to enhance the quality of education and human resources. While boarding the effort to consolidate soft power in Vietnam under the umbrella of AEP, the Vietnam government placed its faith in the role of India to implement a coherent policy, "More friends, fewer enemies," and significantly boost a sense of Vietnam in international relations. The hands-on involvement of India in educational cooperation stated that Vietnam was one of the key elements in India's AEP, and India's generous aid for Vietnam would ginger the AEP up and bolster India's strategic presence in Southeast Asia in the context of globalization and regional affairs.

The Rising Soft Power of India in Education: An Outlook for India-Vietnam Ties

First and foremost, India and Vietnam have a joint vision statement of educational cooperation. Both countries are densely populated nations, so education is expected to play a vital role in harnessing well-qualified human resources and providing a large consumption market. In particular, India and Vietnam reached an agreement on communications, education, trade, and investment to take our bilateral agenda forward, which put emphasis on education as one of the major cooperations of bilateral relations in 2018 (India Ministry of External Affairs, 2018a). As for ASEAN, India accentuated that it would provide access to wide-ranging applications in health, education, disaster response, meteorology, and communications to enable deeper connectivity (India Ministry of External Affairs, 2018b). Also, India is supposed to be an advantageous external interference for Southeast Asian countries to gradually sway over regional affairs in a byzantine conflict of great power in this region. Kenzie argued that this method was conducted within a Memorandum of

Understanding framework to enhance education in a less developed country through a more developed partner (McKenzie, et al., 2008, p. 28).

In this case, India possesses major advantages in information and technology with a wealth of scholarships for international students. Even if the government published the AEP, Nye also argued that colleges and universities could help raise the level of discussion and devise foreign policy by cultivating a better understanding of power and how the world has changed in an important way (Nye, 2004, p. 15). India is possible to lay great emphasis on the values of Indian culture in Vietnam, and Indian studies are assumed to become a potential research field in Vietnam academics. In education, Vietnam is anticipated to scholarly attract Indian experts for further research on Indian culture and appeal to India's investment in Vietnam's education.

Besides, the Vietnam government is in the initial soft power concept-building stage. In the latest meeting of the VCP, public diplomacy is perceived as a crucial strategy. It was one of the three diplomatic underpinnings of Vietnam (Vietnam Communist Party, 2021, p. 163). Wagle (2018) supposed that "As the diaspora populations of both countries in the other negligible, these two distinct areas can provide the vital people-to-people connectivity which would ensure that the relationship includes social and public elements (Wagle, 2018, p. 4). Meanwhile, McKenzie argued that people exchange was a stereotypical form of educational cooperation. It involves international exchanges of students, teachers, researchers, and administrators through scholarships, study visits, curriculum projects, and research collaboration (McKenzie, et al., 2008, p. 28). India-Vietnam educational cooperation has a wide window of opportunities to generate a source of scholarship through the wishes and memoranda of universities and commitments of the two governments. They would build mutual respect and be beneficial to riveting educational cooperation and convey the power of India's soft power to the Vietnamese people efficiently.

The future of India-Vietnam educational cooperation would depend on academic activities to see points of India's role in Vietnam and Southeast Asia. Balasubramanyam stated that traveling long distances to seek knowledge has a strong correlation with other cultures to sow seeds of ideas and gain a higher level of mutual understanding (Balasubramanyam, 2018). In this definition, the mobilization of students is expected to raise a notion of foreign culture and students to lie a center of cultural diffusion and rivet people-to-people diplomacy. The complex sphere of Southeast Asia and China's growing power would fashion more active measurements of India to tackle potential conflicts in this region. While Vietnam showed its affection for the rising role of India in the ASEAN Summit, it is likely to see an open window of chances to seek a deeper involvement of India in educational cooperation. Hence, it is forecasted that India would scholarly invest in the thriving development of India-based research centers in Vietnam, and its allocation continues to experience a relentless climb in Vietnam's education, which would concentrate on such as medical studies, Indian and Vietnamese literature, cultural studies, and linguistics. Notably, India's art and culture are expected to be televised and frequently diffused among Vietnamese people. The advantage of training courses in India would be more effective thanks to educational fairs, seminars, and student meetings by the Embassy of India in Vietnam to solidify a firm grasp of India's role in Vietnam. Then, AEP would be conducted on various sides of cooperation.

Conclusion

To sum up, this article examines the achievements of India-Vietnam educational cooperation to evaluate the efficiency of India's soft power in the central AEP Policy. It is evident that India gained a fruit of attainments to gain its national interests in Southeast Asia via AEP. After 2014, educational cooperation activities were frequently and bilaterally kicked off. Public diplomacy, which can be viewed as a critical element of AEP, was a technique of India to raise India's

role in the context of a variety of powers in Southeast Asia. It is indicated that there are four factors of India's educational cooperation, including India's scholarships, overseas research institutes, overseas Indian students, and academic activity. India is contingent on these elements to realize the AEP and grow its India- Vietnam ties. This is considered a continued effort over the past few years, and it would become secondary attention of India in an attempt to maintain a healthy relationship with ASEAN countries with the wisdom development of India in this region. With regard to China's strength in the South China Sea, India's soft power, though limiting the chances for a breakthrough of India' soft power in Southeast Asia to deter the suzerainty of China in multi-faceted cooperation, would remain stable and take subtle action to improve the notion of Vietnamese people gradually and rationally about India and relieve a nagging concern of India about the power competition in Southeast Asia.

References

- Balasubramanyam, C. (2018). *Academic diplomacy, an evolving discipline*. <https://diplomacybeyond.com/academic-diplomacy-an-evolving-discipline/>
- Bros, N. (2017). Public diplomacy and cooperation with non-governmental organizations in the liberal international relations perspective. *Journal of Education Culture and Society*, 8(1), 11-22. <https://doi.org/10.15503/jecs.20171.11.22>
- Chandrashekar, S. (1995). Technology priorities for India's development: Need for restructuring. *Economic and Political Weekly*, 30(43), 2739-2748.
- Daily Update. (2021). *India's Act East Policy*. <https://www.drishtiias.com/daily-updates/daily-news-analysis/india-s-act-east-policy-1>
- De Lima Jr., A.F. (2007). The role of international educational exchanges in public diplomacy. *Place Branding Public Diplomacy*, 3(3), 234-251, <https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.6000066>
- Education Fair. (2022). *Market report Vietnam - student recruitment data by education fair*. <https://www.educationfair.nl/market-reports/asia/vietnam/>
- Frankel, C. (1965). *The neglected aspect of foreign policy: American educational and cultural policy abroad*. The Brookings Institution.
- Ho Chi Minh National Academy of Politics. (2016). *International scientific forum: India and Vietnam in the context of Asia-Pacific Ocean*. <http://www.cis.org.vn/article/1359/toa-dam-khoa-hoc-quoc-te-quan-he-viet-nam-an-do-trong-the-ky-chau-a-thai-binh-duong.html>
- Ho Chi Minh National Academy of Politics. (2017). *Scientific forum: Impacts of soft power in Vietnam-India developmental cooperation*. <http://www.cis.org.vn/article/2471/toa-dam-khoa-hoc-tac-dong-cua-suc-manh-mem-trong-hop-tac-phat-trien-viet-nam-an-do.html>
- Ho Chi Minh National Academy of Politics. (2021). *An introduction to Indian research center*. <http://www.cis.org.vn/article/4076/gioi-thieu-trung-tam-nghien-cuu-an-do.html>

- India government Ministry of External Affairs. (2015). *50 years of ITEC*. https://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/24148_REVISIED_50_yrs_of_ITEC_brochure.pdf
- India Ministry of External Affairs. (2018a). *Address by the foreign secretary at the regional connectivity conference: South Asia in the Indo-Pacific context*. <https://www.mea.gov.in/SpeechesStatements.htm?dtl/30556/address+by+foreign+secretary+at+the+regional+connectivity+conference++south+asia+in+the+indopacific+context>
- India Ministry of External Affairs. (2018b). *Press statement by Rashtrapati ji at the presidential palace in Hanoi, Vietnam*. <https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/30610/press+statement+by+rashtrapati+ji+at+presidential+palace+in+hanoi+vietnam>
- India Ministry of Education. (n.d.). *AISHE report (2014-2020)*. https://www.education.gov.in/en/statistics-new?shs_term_node_tid_depth=384
- Jenkins, H. M. (1977). Exchange international students. In A. S. Knowles (Ed.), *The International Encyclopedia of Higher Education* (pp. 1512–1518). Jossey-Bass.
- Jha, P. S. (2010). *India and China: The battle between soft and hard power*. Penguin Books India/Viking.
- Kugiel, P. (2015). *India's soft power: A new foreign policy strategy*. Routledge Publishing House.
- McKenzie, K. B., Christman, D. E., Hernandez, F., Fierro, E., Capper, C. A., Dantley, M., González, M. L., Cambron-McCabe, N., & Scheurich, J. J. (2008). From the field: A proposal for educating leaders for social justice. *Educational Administration Quarterly*, 44(1), 111–138. <https://doi.org/10.1177/0013161X07309470>
- Modi, N. (2014). *Act East Policy*. <https://byjus.com/free-ias-prep/act-east-policy/>
- Nga, L. T. H. (2017). India–Vietnam relations since September 2016: From the symbolic to practical results. *China Report*, 53(3), 400–408. <https://doi.org/10.1177/0009445517711509>

- Ngaibakching, & Pande, A. (2020). India's Act East Policy and ASEAN: Building a regional order through partnership in the Indo-Pacific. *International Studies*, 57(1), 67-78. <https://doi.org/10.1177/0020881719885526>
- Nguyen, T. (2021). *India signed a contract for Indian students' medical studying in Vietnam*. <https://vnexpress.net/an-do-ky-thoa-thuan-dua-sinh-vien-sang-du-hoc-viet-nam-4303580.html>
- Nicolas, B. (2012). *India: the next superpower?: India's soft power: from potential to reality?*. IDEAS Reports - Special Reports.
- Nye, J. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. Public Affairs.
- Nye, J. (2005). Soft power university. *Forum for the future of higher education*, <https://library.educause.edu/-/media/files/library/2005/1/ffp0502s-pdf>
- Osborne, N. (2013). *Southeast Asia: An introductory history*. Allen & Unwin.
- Peterson, P. M. (2014). Diplomacy and education: A changing global landscape. *International Higher Education*, (75), 1-5.
- Quan Doi Nhan Dan Online Newspaper. (2021). *International conference: Cultural and civilizational linkages between India and ASEAN*. <https://www.qdnd.vn/kinh-te/tin-tuc/hoi-thao-quoc-te-ket-noi-van-hoa-van-minh-an-do-asean-673422>
- Quang, T. H., & Nga, L. T. H. (2018). Vietnam - India cooperation in the field of cultural and educational cooperation since the strategic partnership until now (9/2016 - 9/2018). *Journal of Indian and Asian Studies*, (11), 15-21.
- Quyen, D. (2021). *Vietnam is the largest recipient of ITEC scholarships*. <https://thoidai.com.vn/viet-nam-la-quoc-gia-nhan-so-luong-hoc-bong-tec-lon-nhat-cua-an-do-90823.html>
- Soni, P. (2019). *Nation branding: How to build an effective location brand identity*. <https://brandfinance.com/insights/nation-branding>
- Tien, T. N. (2016). *India and Southeast Asia in the new context of the world*. Culture and Art Publishing House.

- Vietnam Academy of Social Sciences. (2012). *Functions and missions of India and Southwest Asian research center*. <https://www.vass.gov.vn/noidung/gioithieu/cocautochuc/Pages/thong-tin-don-vi.aspx?ItemID=126&PostID=52>
- Vietnam Communist Party. (1996). *Documents of the 8th congress of Vietnam communists party*. National Political Publishing House.
- Vietnam Communist Party. (2021). *Documents of the 13th congress of Vietnam communists party*. National Political Publishing House.
- Wagle, A. A. (2018). A decade of India- Vietnam strategic partnership: Progress and prospects. *Institute of South Asian Studies*, <https://www.isas.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2018/03/ISAS-Insights-No.-484-A-Decade-of-India-Vietnam-Vietnam-Strategic-Partnership-1-2.pdf>
- Womack, B. (1997). Vietnam in 1996: Reform immobilism. *Asian Survey*, 37(1), 79-87. <https://doi.org/10.2307/2645777>
- Xuan, T. (2016). *Undergraduate and graduate scholarships of India for Vietnamese students*. <https://nhandan.vn/du-hoc/hoc-bong-dai-hoc-sau-dai-hoc-tai-an-do-2016-250546/>

การประยุกต์แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุ เพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์

An Application of Buddhadasa Bhikkhu's Concept of the Mount of Buddha-Dhamma Way for Conflict Management in Online Communities

ฉัตรชัย เนืองพิมพ์ (Chatchai Nuangpim)¹

ธีรธรรม แสงแก้ว (Theerat Saengkaew)²

ธเนศ ปานหัวไผ่ (Tanet Panhuaphai)³

Received: September 12, 2022

Revised: December 8, 2022

Accepted: December 13, 2022

บทคัดย่อ

ปัญหาความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ปัจจุบัน มีสาเหตุหลักเกิดจากการที่บุคคลแสดงความคิดเห็นในลักษณะรุกรานสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่นด้วยคำเท็จ เพื่อหวังผลให้ผู้ถูกพาดพิงได้รับความเสียหาย ซึ่งหากพิจารณาในมุมมองทางพระพุทธศาสนาเถรวาท อธิบายว่า เกิดขึ้นจากอคติส่วนตน จากการยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตน

พุทธทาสภิกขุเสนอแนวคิดที่เรียกว่า แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม ซึ่งเป็นกรอบให้บุคคลปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การถ่วงถอยความยึดมั่นถือมั่น ด้วยการชักชวนให้ผู้คนรู้จักปฏิเสธสิ่งที่ขัดแย้งกับความจริงแห่งธรรมชาติ และฝึกหัดยอมรับธรรมชาติตามความเป็นจริง แนวคิดนี้มีความน่าสนใจ เพราะมีความสอดคล้องเข้ากับสภาพปัญหาที่พบ ผู้เขียนจึงนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ เรียกว่า อาร์ชีเอฟ

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Doctor of Philosophy Program in Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart

University

^{2,3} ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University

โมเดล (RCF Model) เพื่อใช้จัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ โดยมุ่งให้บุคคลเริ่มต้นด้วย (อาร์) การปฏิบัติความคิด (ซี) เปลี่ยนแปลงการกระทำ และ (เอฟ) บัญญัติผลที่ได้รับใหม่

คำสำคัญ: การประยุกต์แนวคตินิพพานแห่งวิถีพุทธธรรม, พุทธศาสนิกชน, การจัดการความขัดแย้ง, สังคมออนไลน์

Abstract

The main cause of conflicts within today's online communities is that people express their opinions with false information intended to invade the privacy of others. This act, according to Theravada Buddhism, arises from personal bias rooted in a blind adherence to one's own ideas.

Buddhadasa Bhikkhu introduced the concept called the Mountain of Buddha-Dhamma Way. It is a practical framework for reducing people's attachment to ideas, by persuading them to reject what conceals natural truth, and to learn to accept nature as it is. By this concept, this paper suggests that it is potentially applicable to conflict management. Based on the Mountain of Buddha-Dhamma Way framework, the study proposes the RCF Model to solve conflicts found in online communities. That is to start with R, thought revolution, followed by C, changing action, and finally F, enacting new results.

Keywords: Application of the Mount of Buddha-Dhamma Way, Buddhadasa Bhikkhu, Conflict Management, Online Communities

บทนำ

การมีอยู่ของสังคมออนไลน์ในทุกวันนี้คงยากจะปฏิเสธว่า เป็นรูปแบบทางสังคมที่ไม่มี ความจำเป็นสำหรับชีวิตเพราะปัจจุบันวิถีชีวิตหลายด้านล้วนขับเคลื่อนด้วยระบบออนไลน์อย่าง สำคัญ เช่น การสั่งซื้อสินค้า การสำรองที่พัก การทำธุรกรรมทางการเงิน ฯลฯ การดำเนินชีวิต ลักษณะดังกล่าวจึงกลายเป็นแบบแผนของวิถีชีวิตแผนใหม่ที่คนส่วนใหญ่ต้องพึ่งพา โดยการ ดำเนินชีวิตในระบบออนไลน์มีจุดเด่นที่ช่วยให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และง่ายขึ้นในทุกมิติ แต่ในทางตรงกันข้าม วิถีชีวิตแผนใหม่ที่กำหนดด้วยวิถีชีวิตแบบออนไลน์ก็เชื่อว่าจะมีจุดเด่นเพียง

ถ่ายเดียว เมื่อพิจารณาถึงปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง มาจากการแสดงความคิดเห็นในพื้นที่สังคมออนไลน์จำนวนมาก ตามข้อมูลสถิติศูนย์บริการประชาชน กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) ช่วงพ.ศ. 2561-2564 พบว่า การใช้เทคโนโลยีกระทำความผิดที่มีประชาชนมาแจ้งความร้องทุกข์มากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ ความผิดฐานหมิ่นประมาท โดยในปี 2564 มีผู้แจ้งความร้องทุกข์มากถึง 700 ราย ซึ่งสาเหตุหลักเกิดจากการด่าทอ ให้อายกันในสังคมออนไลน์ และสร้างความเสียหายในเชิงมูลค่ามากกว่า 1.5 พันล้านบาท (Spring Life, 2565)

จากปริมาณและมูลค่าความเสียหายของคดีหมิ่นประมาทที่เกิดการใช้เทคโนโลยีในการกระทำความผิด สะท้อนภาพให้เห็นว่า สถานการณ์ความขัดแย้งในสังคมออนไลน์จัดเป็นปัญหาทางสังคมปัญหาหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความขัดแย้งในสังคมออฟไลน์ ด้วยเหตุนี้ ปัญหาความขัดแย้งในสังคมออนไลน์จึงควรได้รับความสนใจโดยผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ความขัดแย้งในสังคมออนไลน์

การจะเริ่มต้นแก้ไขปัญหาได้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจความหมายของความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ ผู้เขียนจึงขอลงรายละเอียด ดังนี้

คำว่า ความขัดแย้ง มีนักวิชาการให้คำนิยามหลายท่าน โดยมี 2 นัย ได้แก่ นัยเชิงปัจเจกชนกับนัยเชิงสังคม ดังนี้

Karl Marx and Friedrich Engels (1847 cited in Marx & Engels, 2010) เสนอว่า ความขัดแย้งในนัยระดับปัจเจกชน หมายถึง สิ่งที่เป็นสาเหตุให้เกิดขึ้นจากการไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ส่วนความขัดแย้งในนัยระดับสังคม หมายถึง ผลพวงที่เกิดจากการต่อสู้ของชนชั้นทางสังคมระหว่างชนชั้นถูกปกครองกับชนชั้นปกครอง

Aristotle (1999) เสนอว่า ความขัดแย้งในนัยระดับปัจเจกชน หมายถึง ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ส่วนความขัดแย้งในนัยระดับสังคม หมายถึง การนิ่งเฉยของบุคคลส่วนใหญ่ ให้เกิดการกระทำความผิดสังคม

โสกราตีส เสนอว่า ความขัดแย้งในนัยระดับปัจเจกชน หมายถึง การที่บุคคลกระทำสิ่งที่ผิดไปจากความถูกต้องชอบธรรมของสังคม ขณะที่นัยระดับสังคม หมายถึง การที่สังคมได้รับการปกครองโดยทราชาธิปไตย (เพลโต, 2534, หน้า 4-25)

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ (2548) เสนอว่า ความขัดแย้งในนัยระดับปัจเจกชน หมายถึง ความต้องการในผลประโยชน์บางอย่างเพื่อตนเองเป็นสำคัญ ส่วนนัยระดับสังคม หมายถึง การตักตวงผลประโยชน์ให้มากที่สุด เพื่อตอบสนองต่อความต้องการให้เพียงพอต่อกลุ่มของตน

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้งในนัยระดับปัจเจกชน หมายถึง เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมทางสังคมที่เกิดความเห็นแก่ตัวของคนบางคน ด้วยเป็นการทำสิ่งที่ผิดไปจากความถูกต้อง เพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ ขณะที่ความขัดแย้งในนัยระดับสังคม หมายถึง เป็นผลที่เกิดจากการต่อสู้ทางชนชั้นที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มที่ถูกกดขี่กับกลุ่มชนที่กดขี่ โดยที่ชนชั้นถูกกดขี่มักนิ่งเฉยต่อการต่อสู้กับกลุ่มทุน หรือผู้ปกครองทราชาซ์ เพื่อหวังได้รับผลประโยชน์มาเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มของตน

สำหรับคำว่า สังคมออนไลน์ วราพร ดำจับ (2562, หน้า 144) ได้นิยามว่า เป็นการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นการนำเสนอ แบ่งปัน เนื้อหารูปภาพ เสียง ข้อความ คลิปวิดีโอ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยน การแบ่งปันเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ระหว่างบุคคล 2 คน หรือกลุ่มบุคคลในลักษณะของการเข้าร่วมในเครือข่ายออนไลน์เดียวกัน ขณะที่สุธิดา ผิวขาว (2563, หน้า 99) ได้จำแนกสังคมออนไลน์ออกเป็น 4 ประเภท กล่าวคือ 1) บล็อก (Blogging) 2) ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Microblogging) 3) เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) และ 4) การแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing)

ด้วยเหตุนี้ ตามทัศนะผู้เขียน จึงแบ่งนิยามความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ ออกเป็น 2 นัยดังที่กล่าวมาข้างต้นในสื่อสังคมออนไลน์ทั้ง 4 ประเภท

ทั้งนี้ แนวทางความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ มีแนวโน้มความเป็นไปได้ใน 4 ลักษณะดังนี้

ลักษณะที่ 1 นาย ก. แสดงข้อความที่ไม่เป็นจริง ด้วยการโจมตี ใส่ร้าย กระหุกกระเทียบ หรือด่าทอด้วยถ้อยคำหยาบคาย ในพื้นที่สังคมออนไลน์ของนาย ก. โดยหวังผลให้นาย ข. เสื่อมเสีย

ลักษณะที่ 2 นาย ข. แสดงข้อความที่ไม่เป็นจริง ด้วยการโจมตี ใส่ร้าย กระหุกกระเทียบ ด่าทอด้วยถ้อยคำหยาบคาย ในพื้นที่สังคมออนไลน์ของนาย ก. โดยหวังผลให้นาย ก. เสื่อมเสีย

ลักษณะที่ 3 นาย ก. และนาย ข. แสดงข้อความที่ไม่เป็นจริง ในพื้นที่สังคมออนไลน์ของตนเอง เพื่อโจมตี ใส่ร้าย พาดพิงกันไปมา โดยมีเจตนาให้ฝ่ายตรงข้ามเสื่อมเสีย

ลักษณะที่ 4 นาย ก. และนาย ข. แสดงข้อความที่ไม่เป็นจริง ในพื้นที่สังคมออนไลน์ของนาย ค. เพื่อโจมตี ใส่ร้าย พาดพิงกันไปมา โดยมีเจตนาให้ฝ่ายตรงข้ามเสื่อมเสีย

สรุปความขัดแย้งในสังคมออนไลน์เป็นไปได้ใน 4 ลักษณะ คือ **ลักษณะที่ 1** นาย ก. กระทำต่อนาย ข. ในพื้นที่ของนาย ก. **ลักษณะที่ 2** นาย ข. กระทำต่อนาย ก. ในพื้นที่ของนาย ก. **ลักษณะที่ 3** นาย ก. กับนาย ข. ต่างกระทำต่อกันในพื้นที่ของตนเอง และ **ลักษณะที่ 4** นาย ก. กระทำต่อนาย ข. และนาย ข. กระทำต่อนาย ก. ในพื้นที่ของนาย ค. แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ยังมิได้ถูกผูกขาดการกระทำว่าเป็นของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเท่านั้น โดยผู้ที่เริ่มต้นความขัดแย้งอาจเป็นไปได้ทั้ง 2 ฝ่าย

จะเห็นได้ว่าแม้วัตถุประสงค์ของสังคมออนไลน์จะถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นพื้นที่สานเสวนา แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นแต่ก็ยังมีบุคคลจำนวนไม่น้อยในสังคมที่พยายามใช้พื้นที่สังคมออนไลน์ในรูปแบบของการปลุกปั่น โฆษณา สร้างความเกลียดชัง โดยมีเจตนาสร้างความขัดแย้งด้วยการโจมตีตัวบุคคล ส่งผลให้สังคมเกิดปรากฏการณ์ในการบัญญัติคำใหม่ขึ้นใช้อยู่ตลอดเวลา เช่น คำว่า ทัวร์ลง ที่หมายถึง การแสดงความคิดเห็นเชิงลบต่อบุคคลต้นเรื่องที่มีผู้แสดงความคิดเห็นไม่เห็นด้วยกับการแสดงออกของบุคคลนั้น หรือคำว่า ละครมา ที่หมายถึง เรื่องราว หรือ ประเด็นทางสังคม ที่ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์กันไปในทางเสียๆ

กรณีตัวอย่างความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ข้อมูลเท็จเพื่อสร้างความขัดแย้งและมีเจตนาจงใจให้ผู้ถูกพาดพิงได้รับความเสียหาย เช่น บริษัททัวร์พล จำกัด (เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ) ได้ดำเนินคดีฟ้องร้องนักเลงคีย์บอร์ด (คู่กรณี) ฐานโพสและแชร์ข้อความอันเป็นเท็จในเชิงใส่ร้าย โดยหนังสือพิมพ์ไทยรัฐถูกคู่กรณีโพสและแชร์ข้อความอันเป็นเท็จเกี่ยวกับการจี้รางวัลตายแชมป์ฟุตบอลโลก 2018 ซึ่งเป็นกิจกรรมที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐจัดขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ไทยรัฐได้ร่วมสนุกลุ้นโชค ในช่วงการแข่งขันฟุตบอลโลก 2018 โดยคู่กรณีได้โพสข้อความในเชิงว่า มีการลือครายชื่อผู้โชคดีในการตายแชมป์ฟุตบอลโลก 2018 นอกจากนี้ ยังเผยแพร่ภาพจากบางมุมกล้องในขณะที่ถ่ายทอดสดการจี้รางวัล เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจคล้อยตามว่าเกิดความไม่โปร่งใสขึ้นจริงในการจี้รางวัล (ไทยรัฐออนไลน์, 2563)

การที่คู่กรณีได้ทำการโพสและแชร์ข้อความ ลงบนสื่อสังคมออนไลน์ โดยมีเจตนาให้ผู้ที่ เป็นเพื่อนและไม่ได้เป็นเพื่อนทางสื่อดังกล่าวเกิดความเข้าใจผิดนั้น ส่งผลกระทบให้หนังสือพิมพ์ไทยรัฐได้รับความเสียหายชื่อเสียงและถูกดูหมิ่นเกลียดชังจากสังคม ต่อมา หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เข้าแจ้งความดำเนินคดีกับคู่กรณีถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และคู่กรณีได้ทำการรับสารภาพในชั้นศาลว่า สิ่งที่ตนกระทำลงไปด้วยการโพสและแชร์ข้อความกล่าวหาหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเป็นความเท็จท้ายที่สุด ศาลตัดสินว่าคู่กรณีมีความผิดฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา ลงโทษด้วยการจำคุก 1 ปี และปรับเงิน 1 แสนบาท

ความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ดังตัวอย่างที่ยกมาที่เกิดขึ้นตรงกับลักษณะที่ 2 โดยสาเหตุอาจเกิดได้จากหลายปัจจัย เช่น 1) คู่กรณีมีความไม่พึงพอใจต่อหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเป็นการส่วนตัว 2) คู่กรณีต้องการให้ผลรางวัลเป็นโมฆะ เพื่อตนเองจะได้มีสิทธิ์ลุ้นการจับรางวัลใหม่ 3) คู่กรณีกระทำการไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ แต่เลือกใช้วิธีการสะท้อนปัญหาที่ไม่ถูกต้อง 4) คู่กรณีเกิดความคึกคะนอง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ และ 5) คู่กรณีต้องการให้ตนเป็นที่รู้จัก จึงสร้างเรื่องราวขึ้นมาเพื่อให้ตนกลายเป็นกระแสทางสังคม เป็นต้น กล่าวโดยสรุป การกระทำดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ และเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง และเกิดเป็นผลกระทบโดยตรงต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ

ในมุมมองทางพุทธศาสนาได้รับรู้ให้บุคคลพึงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นดังปรากฏในหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ หมวดวจีกรรม 4 อย่าง หมายถึง การกระทำทางวาจา โดยพระพุทธเจ้าตรัสให้ละเว้นจากการกระทำชั่วทางวาจา 4 ลักษณะ ประกอบด้วย เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ โดยโทษที่พุทธองค์ตรัสเตือนไว้ถึงผลแห่งความชั่วที่เกิดจากวจีกรรมจะส่งผลให้ ผู้ที่ทำแบบนั้นในขณะที่เกิดตาย จะไม่มีสติ หรือความรู้สึกตัวแบบปกติ (พระไตรปิฎกออนไลน์ภาษาไทย, 2560ข)

การกล่าวคำเท็จที่เกิดจากความคิดฝ่ายอกุศลนั้นล้วนให้โทษทำลายล้างทั้งต่อตัวผู้ถูกระทำและตัวผู้กระทำไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น กรณีแชร์ลูกโซ่ FOREX-3D ที่มีหัวหน้าขบวนการออกอุบายให้คนเข้าร่วมเป็นสมาชิกนำเงินมาลงทุนในลักษณะเก็งกำไรจากอัตราแลกเปลี่ยนเงินสกุลภายนอกเพื่อแลกกับคำตอบแทนจำนวนมาก โดยหัวหน้าขบวนการมีการวางแผนด้วยการสร้างภาพลักษณ์ของตนด้วยการใช้สินค้าแบรนด์เนม มีการตั้งสำนักงานใจกลางย่านธุรกิจ ประกอบกับการออกสื่อร่วมกับคนในวงการบันเทิงจำนวนมาก เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น จนมีผู้หลงเชื่อนำเงินมาลงทุนจำนวนมาก ท้ายที่สุด ขบวนการแชร์ลูกโซ่ FOREX-3D ก็ไม่สามารถนำจ่ายเงินปันผลกำไรให้ผู้ลงทุนได้ตามกำหนด เพราะไม่สามารถหาสมาชิกใหม่เข้ามาเพิ่มได้ จนนำมาสู่การโกง และหัวหน้าขบวนการได้นิวยอร์กนอกประเทศ ก่อให้เกิดการฟ้องร้องดำเนินคดีตัวอย่าง แสดงถึงผลที่เกิดจากการพูดเท็จของหัวหน้าขบวนการแชร์ FOREX-3D ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงจัดให้การกล่าวคำเท็จเป็นสิ่งที่ควรดเว้น เพราะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลเสียอย่างสำคัญ

ครั้งพุทธกาลก็มีเรื่องราวในทำนองเดียวกัน เช่น ในอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ยมกวรรคที่ 1 เรื่องที่ 5 ว่าด้วยภิกษุชาวเมืองโกสัมพีที่ถกเถียงกันด้วยเรื่องพระวินัย ใจความระบุไว้ว่า ครั้งหนึ่ง พระธรรมกถึกได้เข้าห้องน้ำเพื่อทำกิจธุระส่วนตัวและได้เหลือน้ำไว้ในภาชนะ เมื่อ

พระวินัยธรมาท้องน้ำเพื่อทำกิจธุระจึงพบว่ามีน้ำเหลือไว้ในภาชนะ พระวินัยธรจึงถามพระธรรมกถึกว่าท่านเหลือน้ำไว้ใช้หรือไม่ พระธรรมกถึกตอบว่าใช่ พระวินัยธรจึงอธิบายว่า การทำเช่นนั้นถือเป็นอาบัติ แต่ด้วยความที่พระธรรมกถึกไม่ทราบว่าการกระทำดังกล่าวเป็นอาบัติ จึงกล่าวแก่พระวินัยธรว่าตนไม่ทราบข้ออาบัตินี้ดังกล่าว และพร้อมจะปองอาบัติ เพื่อทำให้ถูกต้อง พระวินัยธรจึงกล่าวว่า หากไม่มีเจตนาในการกระทำดังกล่าวก็ไม่ถือเป็นอาบัติ

ต่อมา พระวินัยธรได้เล่าเรื่องนี้ให้พระนิสิตของตนฟังว่า พระธรรมกถึกเป็นผู้อาบัติแต่ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ เหล่าพระนิสิตได้ฟังเช่นนั้น จึงไปบอกเล่าแก่พระนิสิตของฝ่ายพระธรรมกถึกว่า อาจารย์ท่านเป็นผู้อาบัติแต่ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ เมื่อฟังเช่นนั้น พระนิสิตฝ่ายพระธรรมกถึกจึงไปเล่าให้อาจารย์ของตนฟัง พระธรรมกถึกจึงอธิบายให้พระนิสิตฟังว่า พระวินัยธรเป็นผู้บอกตนเองว่า หากไม่มีเจตนาในการกระทำผิดก็ไม่ถือเป็นอาบัติ ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดการโต้เถียงกันไปมาระหว่างพระนิสิตฝ่ายพระธรรมกถึกกับพระนิสิตฝ่ายพระวินัยธร ผลของการโต้เถียงกันในเรื่องนี้ลุกลามบานปลายจนเกิดการแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การไม่ยินยอมฉันอาหารร่วมกัน การแบ่งสังฆทานที่ได้รับออกเป็น 2 ฝ่าย และเป็นสาเหตุให้พระพุทธรูปเจ้าเสด็จออกไปจำพรรษา ณ ป่ารักขิตวัน เนื่องด้วยพระสงฆ์ต่างไม่สามัคคีกัน และยอมเชื่อฟังสิ่งที่พระพุทธรูปเจ้าทรงสั่งสอน จากเหตุการณ์ทำให้ทราบว่า การกล่าวคำเท็จลวงเป็นโทษ ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่พระวินัยธรกล่าวคำเท็จต่อพระธรรมกถึก ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพระธรรมกถึก และภาพลักษณ์คณะสงฆ์โดยรวมที่แตกสามัคคีกัน

ท่านพุทธทาสภิกขุและแนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม

พุทธทาสภิกขุ เป็นที่รู้จักในหมู่ของผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากที่สุดรูปหนึ่ง ก็มีความสนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งทางสังคม แต่วิธีการจัดการความขัดแย้งของพุทธทาสภิกขุ คือ การนำเสนอแนวคิดผ่านการตีความคำสอนในพระพุทธศาสนา มาใช้จัดการปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้น แนวคิดที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของพุทธทาสภิกขุ เช่น ภาษาคน ภาษาธรรม อัมมิกสังคมนิยม สลฺยาต ฯลฯ แนวคิดหนึ่งที่ผู้เขียนเห็นควรว่ามีความน่าสนใจและน่าจะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางสังคม โดยเฉพาะในสังคมออนไลน์ซึ่งถือเป็นเรื่องของปัจเจกชนโดยตรง โดยแนวคิดของพุทธทาสภิกขุหนึ่งที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคมผ่านการพัฒนาบุคคลในระดับต้นน้ำแบบปัจเจกชนเพื่อไปเปลี่ยนแปลงสังคมในระดับปลายน้ำแบบโครงสร้างทางสังคม แนวคิดนี้เรียกว่า แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม เป็นแนวคิดที่เกิดจากการตีความคำสอนในพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ ที่เน้นกระตุ้นเตือนให้คนในสังคม

ให้ลึกลงถึงการมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างถูกวิธี ด้วยการสร้างความตระหนักในสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติ ตามที่มันเป็นจริงอย่างแท้จริง พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป., หน้า 3) กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า มนุษย์มักเข้าใจความจริง ที่หมายถึงสิ่งที่ปรากฏแก่ความรู้สึกของบุคคลนั้น และสำหรับบุคคลนั้น ๆ ในขณะนั้นเท่านั้น

จากทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หากเชื่อมโยงเข้ากับสถานการณ์ความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ ทำให้ทราบในเบื้องต้นว่า มนุษย์จำนวนไม่น้อยพร้อมเลือกเข้าใจความจริงในแบบใดแบบหนึ่งเสมอ และในเวลาเดียวกัน มนุษย์ก็พร้อมเลือกที่จะปฏิเสธหรือปิดกั้นการเข้าถึงความจริงที่อยู่ตรงข้ามด้วยเช่นกัน สมภาร พรหมทา และปรีชา ช่างขวัญยืน (2549, หน้า 25-26) อธิบายเสริมแนวคิดของพุทธทาสภิกขุว่า การที่มนุษย์เลือกเข้าใจความจริงด้านเดียว เพราะมนุษย์เกิดมาพร้อมสิ่งที่เรียกว่า อหังการ แปลว่า สัญชาติญาณว่านี่คือตัวฉัน โดยหน้าที่ของอหังการคือการออกคำสั่งบงการให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการบงการให้มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างแนบแน่น พุทธทาสภิกขุจึงเปรียบเทียบการยึดมั่นถือมั่นกับภูเขาที่ขวางกั้นการเข้าถึงความจริงที่แท้จริงของมนุษย์ อันอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ที่พบเบื้องหน้า เช่น เด็กเล็กมักจะเข้าใจว่าพระพุทธเจ้า หมายถึง พระพุทธรูปที่ก่อด้วยอิฐปูนมากกว่าจะเข้าใจว่า พระพุทธเจ้า หมายถึงบุคคลที่เคยมีชีวิตจริงและท่องเที่ยวเทศนาสั่งสอนผู้คนไปในดินแดนชมพูทวีปเมื่อครั้งอดีต ฉะนั้นพระพุทธรูปตามมุมมองของเด็กเล็กก็เปรียบได้กับภูเขาที่บดบังขวางกั้นความจริงที่ว่าพระพุทธรูปที่เห็นเป็นเพียงสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่งของพระพุทธเจ้าในแบบโลกบัญญัติเท่านั้น มิใช่พระพุทธเจ้าที่แท้จริง

ดังนั้น ผู้เขียนจึงต้องการเสนอกรอบแนวคิดการจัดการความขัดแย้งทางสังคมในประเด็นการแสดงความคิดเห็นของคนในสังคมที่ปรากฏในสังคมออนไลน์ ด้วยการประยุกต์ใช้แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเสนอแนวทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้น โดยบทความนี้ นำแนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมจากปาฐกถาธรรมของพุทธทาสภิกขุ ณ พุทธสมาคม กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2490 เป็นแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ใน 3 ประเด็น กล่าวคือ 1) พุทธทาสภิกขุวางหลักการแนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมไว้อย่างไร 2) อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ และ 3) จะสามารถประยุกต์ใช้แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ได้เช่นใด

หลักการแนวคิดภูเขาแห่งวิถิปุทธธรรม

ผลงานของพุทธทาสภิกขุเรียกว่าทรงคุณค่าและมีความแปลกใหม่ในเชิงชั้นการตีความ อันแตกต่างจากการนำเสนอแนวคิดของปราชญ์ร่วมสมัยท่านอื่น ทั้งนี้ แนวคิดภูเขาแห่งวิถิปุทธธรรม จัดเป็นปาฐกถาธรรมหมายเลข 3 ของพุทธทาสภิกขุว่าด้วยเครื่องกีดกันขัดขวางการบรรลุธรรม แนวคิดนี้มีความสำคัญเพราะส่งผลกระทบให้เกิดการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางใน สังคมยุคนั้นซึ่งบางคนเชื่อว่าสิ่งที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอเป็นสิ่งที่ถูกต้องและมาก่อนกาล แต่บางคนก็ เชื่อว่าการแสดงปาฐกถาธรรมครั้งนั้นมีจุดประสงค์เพื่อชักจูงให้คนเลิกปฏิบัติตามคำสอนใน พระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ แนวคิดภูเขาแห่งวิถิปุทธธรรมจึงอาจมิใช่เพียงแนวคิดที่ส่งผลกระทบต่อ วงการพระพุทธศาสนาเท่านั้นแต่ยังอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐอีกด้วย ผู้เขียนจึงเห็นควร ว่าต้องทำความเข้าใจกรอบแนวคิดภูเขาแห่งวิถิปุทธธรรมเสียก่อน เพื่อสร้างกรอบแนวคิดได้ตรงตาม วัตถุประสงค์ของพุทธทาสภิกขุ

ทั้งนี้ พุทธทาสภิกขุได้วางกรอบแนวคิด โดยตามทัศนะผู้เขียนขอใช้คำว่า หลักปฏิเสธ 3 ประกอบด้วย การปฏิเสธพระพุทธรูป การปฏิเสธคัมภีร์ และการปฏิเสธพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม พุทธทาสภิกขุมิได้แสดงนัยถึงการปฏิเสธแบบถอนรากถอนโคนในพระรัตนตรัย แต่จากกรอบ หลักการดังกล่าว จึงเป็นเรื่องที่ชวนให้มิผู้แสดงความคิดเห็นคัดค้านแนวคิดของพุทธทาสภิกขุเป็น จำนวนมาก เพราะแนวคิดกลับตาลปัตรกับคำสอนกระแสหลักที่ให้มุ่งยึดพระรัตนตรัยเป็นสิ่งสูงสุด ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงตั้งคำถามถึงมูลเหตุของแนวคิดดังกล่าวว่าเป็นมาอย่างไร พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป., หน้า 2) อธิบายว่า การที่สังคมมีปัญหาความขัดแย้งกันอยู่เนื่อง ๆ ก็เนื่องด้วยการที่คนในสังคมมี ความเข้าใจเกี่ยวกับความจริงที่ไม่ตรงกัน เพราะต่างก็ยึดถือว่าสิ่งที่เข้าใจคือความจริงตามทัศนะของ ตน ซึ่งอาจตรงกับความจริงแห่งความเชื่อหรือความจริงแห่งปัญญาก็ได้ สิ่งนี้จึงเป็นข้อเท็จจริง ประการหนึ่งของสังคมที่ทำให้คนในสังคมมีความคิดที่ไม่ตรงกัน เพราะต่างถือเอาความหมายไปคน ละทิศทาง เช่น หากตั้งคำถามว่าความจริงหมายถึงสิ่งใด ผู้คนก็มักจะอธิบายความจริงตามที่ตนมี ประสบการณ์ ซึ่งอาจเกิดจากการที่ศาสนาในศาสนาที่ตนนับถือบอกไว้ หรืออาจเชื่อถือความจริงตาม แนวคิดของผู้ที่มีอิทธิพลทางสังคม เป็นต้น

ฉะนั้น ความขัดแย้งพื้นฐานของสังคมมนุษย์ จึงเกี่ยวข้องกับการเข้าใจไม่ถึงความจริงตาม ธรรมชาติได้อย่างแท้จริง โดยต่างฝ่ายก็พยายามยึดถือยกย่องเอาความจริงที่ตนเข้าใจเป็นสิ่งสูงสุด พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป., หน้า 2) กล่าวว่า มนุษย์มักเลือกยึดถือความจริงในรูปแบบความเชื่อ มากกว่า ความจริงในรูปแบบปัญญา ซึ่งตามทัศนะผู้เขียนพิจารณาว่า อาจเป็นเพราะการยึดถือความจริงใน รูปแบบความเชื่อ ต้องการเพียงศรัทธาเท่านั้น ซึ่งง่ายกว่าความจริงในรูปแบบปัญญา ที่เรียกร้อง

การตรวจสอบหาความจริงเรื่อง ๆ ดังนั้น จึงเป็นไปได้หรือไม่ว่า การจัดการความขัดแย้งทางสังคมที่ดีที่สุด ควรจัดการด้วยวิถีทางแห่งประชาธิปไตย กล่าวคือ การเน้นสร้างกรอบการยอมรับความแตกต่างทางความคิดของกันและกันด้วยแนวทางแห่งสันติวิธี ซึ่งสิ่งนี้ หากเชื่อมโยงมุมมองของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อปมความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ จึงเกี่ยวข้องกับการยึดมั่นถือมั่นในควมมีตัวตนเป็นสำคัญ ฉะนั้น จุดตั้งต้นของการยอมรับความแตกต่างอาจเริ่มจากการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการลดการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนเสียก่อน ดังสภาพสังคมไทยที่มีกบฏยึดถือพระพุทธรูปมากกว่าแนวทางการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า ยึดถือคัมภีร์ที่เป็นสัจธรรมปฏิรูปมากกว่าเรื่องของทุกข์ และการดับทุกข์ รวมถึงยึดตัวบุคคลในผ้าเหลืองมากกว่าการกระทำที่สอดคล้องต่อหลักคำสอน พุทธทาสภิกขุ (2508, หน้า 17) วิจารณ์ว่า การยึดมั่นถือมั่นของพุทธศาสนิกชนลักษณะนี้ มีความขัดแย้งกับหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่นพุทธพจน์ว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ (พระไตรปิฎกออนไลน์ภาษาไทย, 2560ก) นี่จึงเป็นสาเหตุที่พุทธทาสภิกขุ (2508, หน้า 32) เสนอให้พุทธศาสนิกชนละทิ้งพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ เนื่องจากพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาด้วยจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยอัตตา แต่การกำจัดอัตตานี้ไม่ได้มีนัยให้ไม่เคารพ หากแต่ควรต้องละวางให้เป็น หากมนุษย์ละวางตัวตนเป็น สังคมมนุษย์ก็จะไม่ขัดแย้ง และจะสามารถก้าวล่วงพ้นความทุกข์ไปได้

สภาพปัญหาและสาเหตุความขัดแย้งในสังคมออนไลน์

ความขัดแย้งในสังคมออนไลน์โดยส่วนใหญ่อาจเกิดจากการแสดงความคิดเห็นเชิงรุกรานสิทธิส่วนบุคคลโดยการกระทำของบุคคลดังกล่าวอาจได้รับแรงผลักดันบางอย่างที่เรียกว่า แรงงูใจ ในเชิงจิตวิทยาอธิบายว่า การกระทำของมนุษย์เป็นไปตามแรงผลักดันและการกระตุ้นที่เกี่ยวข้องกับชีววิทยา ทั้งด้านสังคมและด้านจิตใจ ซึ่งก่อให้เกิดจากแรงงูใจทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก (บัตเลอร์และแม็กมานัส, 2557, หน้า 104) มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของแรงงูใจดังนี้

Susana (2018) กล่าวว่า แรงงูใจ หมายถึง ความต้องการของบุคคลที่ต้องการปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างที่พิจารณาว่าไม่ดี ไม่เหมาะสม ให้ดีขึ้น เหมาะสมขึ้น มีคุณภาพขึ้น

Tonnette (2019) กล่าวว่า แรงงูใจ หมายถึง แรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำ และส่งผลต่อการตัดสินใจทั้งโดยรู้ตัว และไม่รู้ตัว ที่ส่งผลในระยะเวลาคงที่ จัดเป็นพลังที่เสริมสร้างกำกับ และรักษาพฤติกรรมในช่วงเวลาหนึ่ง

Tara (2020) ให้ความหมาย แรงจูงใจ ว่าเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลว่าจะเข้าใจสถานการณ์อย่างไร อาจเกิดขึ้นทั้งจากผลแง่บวก หรืออาจเกิดจากผลแง่ลบก็ได้

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว สามารถตั้งข้อสังเกตประการหนึ่งได้ว่า แรงจูงใจเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ในลักษณะที่บุคคลรู้ตัว และไม่รู้ตัว ซึ่งอยู่เบื้องหลังของการกระทำทั้งหมด ทั้งในทางที่ดีและไม่ดี ดังนั้น แรงจูงใจที่นำไปสู่การกระทำ สามารถอธิบายได้ 2 แนวทาง คือ

1. การกระทำเกิดจากแรงจูงใจที่รู้ตัว กล่าวคือ เป็นกลไกตามธรรมชาติของสมองที่สั่งการให้บุคคลกระทำบางสิ่งบางอย่าง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างให้ เป็นไปตามสิ่งที่บุคคลต้องการ เช่น กรณีหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ สิ่งนี้สะท้อนปัญหาได้หลายแนวทาง เช่น คู่กรณีอาจมีความไม่พึงพอใจต่อหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเป็นการส่วนตัว ฯลฯ ฉะนั้น คำสั่งทางสมองของคู่กรณีจึงบงการให้คู่กรณีแสดงความคิดเห็นด้วยการแสดงข้อความเท็จ เพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ อันเนื่องมาจากสาเหตุเบื้องต้นที่กล่าวแล้ว เพื่อเป็นสัญญาณเตือนให้หนังสือพิมพ์ไทยรัฐปรับเปลี่ยนท่าทีของตนเสียใหม่ ให้สอดคล้องกับแนวทางที่คู่กรณีเชื่อว่าดี

2. การกระทำเกิดจากแรงจูงใจที่ไม่รู้ตัว กล่าวคือ เป็นกลไกตามธรรมชาติในระดับที่หยั่งลึกกว่าคำสั่งทางสมอง คือเกิดจากการสั่งการโดยจิต ที่บงการให้บุคคลแสดงพฤติกรรมบางอย่างออกไปโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น การกระทำของมนุษย์จึงไม่อิสระ เพราะถูกควบคุมโดยจิต ผลที่เกิดจากการกระทำ จึงเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการควบคุม ซึ่งคำว่า จิต หมายถึง สิ่งที่เคลื่อนไหว ด้วยเหตุนี้ การกระทำที่ดี หรือไม่ดี ย่อมเท่ากับการกระทำที่เคลื่อนไหวในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง อาจดีหรือไม่ดีก็ได้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขข้อมูลที่ได้รับการส่งสมมาตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ จากกรณีหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ คู่กรณีอาจแสดงความคิดเห็นไปโดยไม่รู้ตัวก็เป็นได้ เนื่องจากสภาพจิตของคู่กรณีบงการการกระทำขณะทำ เพราะคู่กรณีอาจได้รับข้อมูลบางอย่างที่ตรงกันข้ามกับสภาพความจริงที่เป็นจริงมาเพียงด้านเดียว ส่งผลให้คู่กรณียึดมั่นและเชื่อถือในความจริงนั้นตามที่ตนเข้าใจ การแสดงความคิดเห็นเชิงรุกราน จึงเป็นเสมือนกลไกปกป้องสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าดี เชื่อว่าแท้จริง ให้ได้รับการยอมรับและแสดงนัยตามที่ตนเชื่อ ให้ผู้ที่อยู่ตรงข้ามเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ความจริงที่แท้จริง

ทั้งนี้ แรงจูงใจ อาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น จากประสบการณ์ว่าทำสิ่งนี้จะได้สิ่งนั้นตอบแทน หรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในระดับที่บุคคลเชื่อได้ว่า ตนสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปสู่การวินิจฉัยชี้ขาดในประเด็นต่าง ๆ ที่พบในสังคมออนไลน์ได้ และเชื่อว่าเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้อง ซึ่งหากประเด็นที่พบสอดคล้องไม่ขัดแย้งกับแนวคิดของตน การแสดงความคิดเห็นก็จะแสดงออกใน

เชิงสนับสนุน ชมเชย แต่หากประเด็นที่พบไม่สอดคล้อง หรือขัดแย้งกับแนวคิดของตน ผลที่ได้รับก็จะตรงข้ามกัน และนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ได้ง่าย ด้วยเหตุนี้ จุดเริ่มต้นของความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ จึงเริ่มต้นจากการที่บุคคลมีอคติทางความคิด จนบดบังการใช้เหตุผลในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

จากการพิจารณาข้อเท็จจริงที่พบ ผู้เขียนเห็นความสอดคล้องระหว่างสาเหตุความขัดแย้งในสังคมออนไลน์กับแนวคิดของพุทธทาสภิกขุที่เสนอว่า มนุษย์มักยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่พึงพอใจ จนปฏิเสธการรับรู้ในสิ่งที่อยู่นอกเหนือขอบฟ้าทางความคิดของตน แม้สิ่งนั้นอาจให้ผลดีกว่า และแรงผลักดันจากความยึดมั่นถือมั่นนั้น ได้กลายเป็นสิ่งที่บดบังการให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมบางอย่างออกมา อย่างการแสดงความคิดเห็นในรูปแบบของข้อความเท็จในสังคมออนไลน์ อันมีนัยของการรุกราน ดูหมิ่นเหยียดหยาม เป็นต้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้นจากการที่บุคคลตั้งเจตจำนงในความคิดของตนว่า ฉันทถูก เธอผิด ฉันทดี เธอเลว

ฉะนั้น ปัญหาความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ที่เกิดขึ้น ผู้เขียนจึงสนใจ และชวนตั้งคำถามถึงแนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุ ในฐานะแนวคิดทางพุทธปรัชญาว่า จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้จัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์อย่างไรบ้าง

การประยุกต์แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์

กรอบแนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม มีสาระสำคัญโดยเน้นปฏิเสธ 3 สิ่ง ได้แก่ การปฏิเสธพระพุทธรูป การปฏิเสธพระธรรม และการปฏิเสธพระสงฆ์ แต่สิ่งที่พุทธทาสภิกขุเสนอมิได้เป็นไปเพราะว่า การนับถือพระรัตนตรัยเป็นสิ่งไม่มีดี หากแต่เป็นการเรียกร้องให้ผู้นับถือปลดปล่อยสิ่งที่ตนยึดติดจนเกินขอบเขต พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป., หน้า 32) เสนอว่า การจะก้าวข้ามความหลุดพ้นจากการยึดมั่นตัวตน หมายถึง ตัวตนแห่งพระรัตนตรัย ต้องรู้จักการละวางการยึดถือทุกสิ่งทุกอย่างตามลำดับ และสิ่งที่ยึดถือ ควรยึดเพียงในฐานะเครื่องมือ หรือเครื่องนำทางเท่านั้น เปรียบพระรัตนตรัยเป็นแพ เมื่อถึงฝั่งก็ไม่ควรแบกแพนั้นขึ้นฝั่งไปด้วย เพราะไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ พุทธทาสภิกขุ (2538, หน้า 67) กล่าวต่ออีกว่า การยึดมั่นถือมั่นเป็นโทษ เพราะบุคคลจะมัวเมาแต่สละวนอยู่กับทางที่จะทำให้เกิดตนเด่นดัง คือ จะนึกถึงแต่เกียรติ หรือความมีหน้าตาของตนยิ่งกว่านึกถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ ด้วยเหตุนี้ ตามทัศนะผู้เขียนจึงพิจารณาว่า หลักปฏิเสธ 3 ทั้งการปฏิเสธพระพุทธรูป ปฏิเสธพระธรรม และปฏิเสธพระสงฆ์ มีจุดร่วมที่มุ่งเน้นการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางสังคม ด้วยการชักชวนให้ลดละวางการยึดมั่นถือมั่นอคติ

ในตัวตน อันจะก่อให้เกิดผลดี ในด้านการไม่ละเมิดในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นอย่างสำคัญตามลำดับชั้น เพราะการยึดมั่นถือมั่นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดกับทั้งระดับปัจเจกชนและระดับโครงสร้างสังคม หากยังยึดมั่นถือมั่น ก็ยิ่งเป็นการต้อยอดความทุกข์ทั้งเชิงปัจเจกชนและเชิงโครงสร้างสังคมให้มากขึ้น

ฉะนั้น ประเด็นสำคัญคือ บุคคลจะสามารถพัฒนาตนเองให้สลัดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นนี้ได้อย่างไร ซึ่งพุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป., หน้า 33) เสนอแนวทางเคร่งครัด โดยมีนัยออกคำสั่งให้บุคคลจงเพ่งกำลังความคิดทั้งหมดของตน ตรงไปยังความหลุดพ้นของจิตที่กำลังถูกทรมานด้วยการถูกห่อหุ้มจากบางสิ่งบางอย่าง และจงค้นหาจนกว่าจะพบความจริงว่าสิ่งใดกำลังห่อหุ้มจิตใจของบุคคลให้เป็นทุกขอยู่ หากบุคคลพบแล้วก็ให้ละสิ่งนั้นเสีย ความทุกข์ก็จะจางคลาย

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้เขียนจึงพอสรุปได้ว่า แนวคิดภูเขาแห่งวิสุทธิธรรมที่นอกจากจะเรียกร้องให้บุคคลละวางสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นอันหมายถึง พระรัตนตรัยแล้ว ในทิศทางเดียวกัน บุคคลก็จำเป็นต้องทำความเข้าใจในหลักที่ผู้เขียนเรียกว่า หลักยอมรับ 2 ประการด้วย

1. ยอมรับว่าจิตของบุคคล กำลังถูกบางสิ่งบางอย่างห่อหุ้มรุ่มล้อมอยู่
2. ยอมรับว่าความจริงแท้เป็นสิ่งมีอยู่ ซึ่งรอการค้นพบ

จากหลักการยอมรับตามที่พุทธทาสภิกขุเสนอ ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า เป็นแนวทางที่พุทธทาสภิกขุกำหนดไว้เพื่อส่ง 2 สัญญาณเตือนให้กับบุคคล ได้แก่ 1) เตือนให้บุคคลหยุดและถอยคิดเพื่อทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์บางอย่าง มากกว่าใจเร็วด่วนสรุป หมายถึง มนุษย์มีวิเศษเป็นพื้นฐาน มนุษย์จึงไม่ควรแสดงความเขลาด้วยการด่วนตัดสินใจ 2) เตือนให้บุคคลอาศัยความเพียรในการทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่พบอย่างถ่องแท้ เพื่อการเข้าถึงความจริงที่แท้จริง หมายถึง บุคคลต้องไม่ย่อท้อต่อปัญหา หรืออุปสรรค เช่น คำสรรเสริญ คำดูถูก นินทา ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในระหว่างที่กำลังสืบสวนค้นหาความจริงนั้น

กรอบแนวคิดภูเขาแห่งวิสุทธิธรรม จึงเป็นกระบวนการที่มุ่งยกระดับคุณภาพจิตใจเพื่อถ่วงถ่วงการยึดมั่นถือมั่นการมีอยู่ของตัวตน ทั้งนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551, หน้า 58) ได้ศึกษายานของพุทธทาสภิกขุ และตีความว่าการยึดมั่นถือมั่นเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ และการจะขจัดความทุกข์ได้ บุคคลต้องวางจิตให้ว่างใน 2 นัย ได้แก่ 1) ว่างจากการมีอยู่ของตัวตน 2) ว่างจากการยึดมั่นถือมั่นในการมีอยู่ของตัวตน และด้วยวิธีการดังกล่าว พุทธทาสภิกขุมีมุมมองว่า จะช่วยเป็นหนทางที่นำพาชีวิตมนุษย์ไปสู่ความพ้นทุกข์ (ความว่าง) ได้ ดังนั้น ปัญหาความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ อาจตีความเชื่อมโยงปัญหาเข้ากับแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ

ได้ว่า สาเหตุแท้จริงจากกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมออนไลน์ เกิดขึ้นจากสาเหตุ 2 ประการ คือ

1. มนุษย์เชื่อในการมีอยู่ของตัวตน มนุษย์ในโลกแห่งประสาทสัมผัส จึงสถาปนาตัวตนที่ 2 ของตนขึ้นใหม่แทนที่ตัวตนเดิมในโลกแห่งประสาทสัมผัส เพื่อประกาศให้ตัวตนอื่นทราบว่า ตนมีตัวตนอยู่ หมายถึง บุคคลสถาปนาตัวตนที่ 2 ของตนขึ้นในโลกที่เรียกว่า สังคมออนไลน์หรือสังคมโลกเสมือนจริง (virtual world) ซึ่งตัวตนที่ 2 มีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้น คือ ความเป็นตัวตนที่อิสระกว่าเดิม แสดงออกได้มากกว่า มีความกล้ากว่าการเผชิญหน้ากันในโลกแห่งความเป็นจริง สิ่งนี้จึงนำไปสู่ความขัดแย้งในโลกออนไลน์ตามที่ปรากฏในสื่อโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม สังคมออนไลน์หรือสังคมโลกเสมือนจริง (virtual world) เป็นดินแดนที่ไม่มีอาณาเขตในลักษณะสัณฐานกว้างยาว ฉะนั้น สังคมออนไลน์หรือสังคมเสมือนจริง (virtual world) จึงเกิดขึ้นที่ใดก็ได้ และมีตัวตนที่ 2 เป็นผู้คอยจัดระเบียบสังคมภายในดินแดนของตนเอง นอกจากนี้ ตัวตนที่ 2 ก็มักต้องเกี่ยวพันในดินแดนของตัวตนอื่นด้วย ดังนั้น มนุษย์จึงพยายามสร้างคุณค่าของตัวตนที่ 2 ให้เพิ่มขึ้นด้วยการสถาปนาความมีอยู่ของตนในสังคมออนไลน์ให้เป็นที่ประจักษ์ ด้วยการแสดงความคิดเห็นเพื่อได้รับการยอมรับจากตัวตนอื่นให้มากที่สุด

2. มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในการมีอยู่ของตัวตน ด้วยการเชื่ออย่างสนิทใจว่า พฤติกรรมที่ตนแสดงออกเป็นสิ่งถูกต้อง บุคคลจึงพยายามประกาศการมีอยู่ของตน อาจด้วยภาพ แสง สี เสียง หรือข้อความที่ตนคิดว่าถูกต้อง ซึ่งการประกาศตัวตนลักษณะดังกล่าว เป็นเหมือนการย้าให้เห็นว่าตัวตนของตนเป็นใหญ่ และฉันทันทีในสิ่งที่ฉันทันทีแสดงความคิดเห็นว่าความถูกต้อง ซึ่งหากใครเห็นผิดจากฉันทันที ก็เรียกว่าเป็นความไม่ถูกต้อง

ด้วยเหตุนี้ การประยุกต์แนวคิดทฤษฎีแห่งวิถีพุทธธรรม เพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ อาจสามารถนำหลักสำคัญของแนวคิดมาใช้งานผ่านหลักการที่ผู้เขียนเสนอ เรียกว่า RCF โมเดล ประกอบด้วย R (Revolution) หมายถึง การปฏิวัติความคิด C (Change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการกระทำ และ F (Formulation) หมายถึง การบัญญัติผลใหม่ อนึ่ง แนวคิด RCF โมเดล ถูกอ้างอิงฐานคิดมาจากแนวคิดทฤษฎีแห่งวิถีพุทธธรรม ในแง่ของการชักชวนให้บุคคลหลุดพ้นออกจากอคติส่วนตน ที่เป็นไปในเชิงของการก่อให้เกิดความขัดแย้ง อย่างการปลงใจเชื่อในอคติของตนโดยปราศจากการใช้ปัญญาในการไตร่ตรอง ทั้งนี้ ผู้เขียนขอขยายความแนวคิด RCF โมเดล ดังนี้

1. การปฏิวัติ (Revolution) หมายถึง ขั้นนำ ซึ่งหากกล่าวในเชิงโครงสร้างทางสังคม ความจริงแท้ของสังคมอาจไม่ได้มีเพียง 1 เดียว เหตุนี้ การยอมรับแนวคิดของกันและกัน จึงเป็น

สิ่งที่ควรนำมาพิจารณาในการจัดการความขัดแย้งทางสังคม แต่หากมองในเชิงปัจเจกชน ก็ควรเริ่มต้นจากการปฏิบัติความคิดของบุคคลเสียก่อน ให้ตระหนักในความจริงตามธรรมชาติประการหนึ่ง คือ ภาวะการมีอยู่ของตัวตนเป็นสิ่งไม่มี ตัวอย่างเช่น ก้อนน้ำแข็ง โดยคุณสมบัติของก้อนน้ำแข็ง มีความแข็ง ความเย็น ความชื้น และมีน้ำเป็นส่วนประกอบหลัก สังคมจึงสมมติให้สิ่งนี้ว่า ก้อนน้ำแข็ง เพราะเรียกตามลักษณะที่เกิดขึ้น เมื่อผ่านไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ก้อนน้ำแข็งละลาย เพราะได้รับความร้อนจากภาวะเบียดเบียนรอบข้าง จึงลดทอนเหลือเพียงน้ำและความชื้น คุณสมบัติของความแข็ง และความเย็นหายไป ในส่วนนี้ สังคมสมมติให้ชื่อว่า น้ำ เพราะกลายสภาพจากวัตถุของแข็งเปลี่ยนเป็นของเหลว ต่อมาคุณสมบัติของน้ำ และความชื้นหายไปจากการระเหย และหายไปเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอีกทอดหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงต้องการสื่อว่า ความจริงตามธรรมชาติในแนวทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึง การมีอยู่ของตัวตนเท่ากับความว่าง ซึ่งสามารถลดทอน และมีภาวะอึดตาอยู่เพียงชั่วคราว ในท้ายที่สุด ต้องถูกลดทอนลงไปตามธรรมชาติ และเปลี่ยนจากภาวะอึดตาไปเป็นสัจญตา ฉะนั้น หากนำแนวคิดกุหาแห่งวิสุทธิธรรมมาใช้ในการขั้นที่ 1 (ขั้นนำ) ผู้เขียนมีทัศนะว่า ต้องเริ่มต้นจากการปฏิบัติ หมายถึง การกลับมามองความคิดของบุคคลให้เข้าใจเสียก่อน หรือบุคคลต้องรู้จักยอมรับว่า การมีอยู่ของตัวตนเป็นเพียงธรรมระดับสมมติเท่านั้น และไม่ควรยึดเป็นสาระ ในทำนองเดียวกัน พุทธทาสภิกขุ จึงเสนอให้เริ่มต้นจากการขัดเกลาศรัทธาของคนในสังคม โดยเริ่มจากการลดละปล่อยวางพระรัตนตรัย เพราะเป็นสิ่งที่คนจำนวนมากวางใจเชื่อ และยึดเป็นที่พัก จนบดบังความจริงที่จริงกว่า ซึ่งอยู่เบื้องหลังพระรัตนตรัย เฉกเช่นในระดับโครงสร้างทางสังคม ความจริงแท้ของคนในสังคมอาจไม่ได้มีเพียง 1 เดียว หากแต่มีหลายด้าน ฉะนั้น การยอมรับความแตกต่างทางความเชื่อของกันและกัน จึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะช่วยจัดการความขัดแย้งทางสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งรวมถึงความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ด้วยเช่นกันที่มักมีจุดเริ่มต้นแห่งความขัดแย้ง จากการที่บุคคลเชื่อว่าตนมีอยู่ จึงนำไปสู่การสร้างตัวตนใหม่ แล้วเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองเชื่อคือความจริงสูงสุด ความเชื่อนี้อาจเกิดขึ้นโดยปราศจากการไตร่ตรองอย่างแยบคาย จนนำไปสู่การแสดงความคิดเห็นที่เกินขอบเขตจนละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญต่อผู้ที่ถูกพาดพิง การใช้กรอบคิด R (Revolution) จึงมีความสำคัญในแง่ของการจัดการความขัดแย้งในขั้นต้น ด้วยการหยุดยั้งทางความคิดของบุคคลให้เกิดการไตร่ตรองหาข้อมูลมาพิจารณาให้รอบครอบเสียก่อน ซึ่งถือเป็นการลดทอนเมล็ดแรกของการจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์

2. การเปลี่ยนแปลง (Change) หมายถึง ขั้นปฏิบัติ จัดเป็นการลงมือปฏิบัติด้วยการเปลี่ยนแปลงการกระทำของตนเอง ที่แสดงออกในเชิงพฤติกรรมอันเกิดจากการยึดมั่นถือมั่นใน

ความมีอยู่ของตัวตน แต่เมื่อบุคคลสามารถที่จะสลัดความคิดความเชื่อในการมีอยู่ของตัวตนได้ บางส่วนแล้วในขั้นนำ บุคคลก็ต้องปฏิบัติต่อเนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงการกระทำของตนในสิ่งที่ไม่ดี ให้ดีขึ้น ซึ่งข้อเท็จจริงจากสาเหตุความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ที่พบ เกิดจากการละเมิดสิทธิเสรีภาพ ของผู้อื่น ด้วยการแสดงความคิดเห็นเชิงรุกรานพื้นที่สังคมออนไลน์ของผู้อื่น ซึ่งการรุกรานนี้ เป็นไป เพื่อการโจมตี ใส่ร้าย ส่งผลให้ผู้อื่นได้รับความเสื่อมเสีย สิ่งนี้เป็นผลจากการยึดมั่นถือนั่นความจริง ของตนในแง่การรับรู้เชิงประสบการณ์ และเลือกปฏิเสธความจริงด้านอื่น ฉะนั้น เมื่อบุคคลเห็นว่า ผู้อื่นมีความคิดแตกต่างจากตน จึงทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ ในขั้น ปฏิบัติ ผู้เขียนจึงเห็นควรว่า ต้องเน้นประยุกต์หลักยอมรับของพุทธศาสนิกชนที่เสนอให้บุคคลยอมรับ ในข้อจำกัดด้านสติปัญญา และต้องอาศัยความเพียรของตนในการค้นหาความจริงให้ปรากฏเปิดเผย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งหากบุคคลยึดความจริงที่ถูกต้องตามธรรมชาติ ความขัดแย้งใน สังคมออนไลน์จะลดลง เช่น กรณีหนังสือพิมพ์ไทยรัฐที่คูร์ณีกกล่าวคำเท็จให้โทษ โดยสิ่งนี้จะ ไม่นำไปสู่การแสดงความคิดเห็นเชิงรุกราน หากคูร์ณีกเลือกที่จะเปิดใจรับ และพร้อมค้นหาความจริง อย่างที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ

ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงการกระทำ จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ใช้สังคม ออนไลน์ที่มักแสดงความคิดเห็นแบบด่วนสรุป ไปสู่ข้อควรกระทำ คือ การศึกษาข้อเท็จจริงจนมั่นใจ อย่างรอบด้านแล้วว่า ข้อเท็จจริงที่พบเป็นความจริงอันรอบคอบ จึงค่อยแสดงความคิดเห็น มิด่วน สรุปแสดงความคิดเห็นจากอคติส่วนตัวตนเพียงอย่างเดียว

3. บัญญัติใหม่ (Formulation) หมายถึง ขั้นตอนของการตรวจสอบ ในสิ่งที่ตนกระทำว่ามีความถูกต้อง หรือเข้าข่ายละเมิดสิทธิของผู้อื่นหรือไม่ หากไม่ก็แสดงว่าผลที่ เกิดจากการบัญญัติ (แสดงความคิดเห็น) เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ เพราะไม่ได้แสดงออกในเชิงการ รุกรานพาดพิงผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน กระบวนการในการบัญญัติใหม่ จึงเป็นแนวทางชักจูง ให้บุคคลตระหนักถึงผลดี และผลเสียที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้น หลังจากการแสดงความคิดเห็นถึง ผู้อื่น แม้ข้อความที่บุคคลแสดงออกจะไม่เห็นด้วย แต่ก็ควรต้องเป็นการแสดงความคิดเห็นที่วาง อยู่บนฐานของข้อเท็จจริง และมีท่าทีประนีประนอมในลักษณะของการชี้ให้เห็นข้อเท็จจริง มากกว่า เป็นการแสดงความคิดเห็นด้วยข้อความเท็จ หรือแสดงคำเพื่อเจตจำนงที่ไม่สามารถหาแก่น สารใดในประเด็นได้

สรุป

ความขัดแย้งในสังคมออนไลน์มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกวัน เนื่องด้วยเป็นปัญหาที่เกิดจากการแสดงความคิดเห็นตามคติความเชื่อที่ตรงกับความคิดของตน และเมื่อพบว่า ผู้อื่นมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนก็จะส่งผลให้บุคคลพยายามแสดงความคิดเห็นในเชิงรุกรานแบบที่มีได้ให้เหตุผลเชิงอธิบาย แต่อาศัยวิธีการกล่าวคำเท็จและทำลายความน่าเชื่อถือของผู้ที่ถูกพาดพิงโดยหวังให้เปลี่ยนท่าทีตามแบบฉบับที่ผู้กล่าวต้องการ

แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่เสนอแนะให้บุคคลลดการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนซึ่งสอดคล้องกับสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากสาเหตุความขัดแย้งในสังคมออนไลน์เกิดขึ้นจากการที่บุคคลยึดมั่นในอคติส่วนตนจนบดบังเรื่องการอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน ผู้เขียนจึงเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักแนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมมาใช้ในการจัดการปัญหาความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ โดยอ้างอิงฐานคิดจากหลักปฏิเสศ 3 และหลักยอมรับ 2 ในแนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมเป็นจุดตั้งต้นของการนำหลักคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เป็นหลักคิด RCF Model ประกอบด้วย ชั้น 1) Revolution หมายถึง การเริ่มต้นปฏิบัติความคิดของตนเองด้วยการทำความเข้าใจในความมีอยู่ของตัวตน ว่าเป็นสิ่งที่ไม่จริง ดังข้อเสนอของพุทธทาสภิกขุที่ชักชวนให้พุทธศาสนิกชนละจากศรัทธาในการมีอยู่ของพระรัตนตรัยที่ไม่ถูกต้อง ชั้น 2) Change หมายถึง บุคคลต้องเปลี่ยนแปลงการกระทำของตนเองจากการยึดมั่นในความคิดของตนเอง ให้เป็นผู้รู้จักการเป็นผู้ยอมรับในความไม่รู้ของตนเอง ด้วยการเปิดใจกว้าง พร้อมทั้งอาศัยความเพียรของตนเองในการศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่ตนไม่รู้ เพื่อเข้าถึงความจริงได้อย่างถูกต้องและไม่พึงรีบด่วนสรุปในเรื่องที่ยังไม่มั่นใจ ชั้น 3) Formulation หมายถึง การบัญญัติใหม่ กล่าวคือเป็นการกำหนดผลที่อาจได้รับหลังการปฏิบัติว่า เมื่อลงมือกระทำแล้ว จะเกิดผลใดติดตามมา ซึ่งหากผลลัพธ์มีแนวโน้มว่าจะให้ผลในทางที่ไม่ดี ก็พึงหลีกเลี่ยง แม้เป็นความจริงก็พึงแสดงออกด้วยท่าทีประนีประนอม ในแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา

เพราะฉะนั้น การประยุกต์แนวคิดภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรมเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ผ่านแนวคิด RCF โมเดล จึงให้ความสำคัญกับการถ้อยถอนอัตตาของตนเอง และการได้ตระหนักในผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ผู้เขียนหวังใจว่า แนวคิดดังกล่าวจะช่วยเป็นหนึ่งทางออกที่บุคคลในสังคมสามารถนำหลักดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มต้นจากการเป็นผู้ฟังที่ดีในทุกเรื่อง และหากมีสิ่งที่ไม่ตรงใจ ก็ขอให้บุคคลแสดงความคิดเห็นนั้นอย่างจริงใจด้วยเหตุผล ถูกกาลเทศะ ปราศจากอคติ และประนีประนอม ซึ่งการแสดงความคิดเห็นในแนวทางดังกล่าว จะช่วยจัดการความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ให้ลดลงได้ไม่มากก็น้อย

รายการอ้างอิง

- จำนง อติวัฒนสิทธิ์. (2548). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2563). ศาลจำคุก 1 ปีนักเลงคีย์บอร์ดหมิ่นไทยรัฐใช้ข้อมูลเท็จแพร่โซเชียล. <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1994859>
- บัตเลอร์และแม็กมานัส. (2557). *จิตวิทยาความรู้ฉบับพกพา* (ณัฐสุดา เต็มพันธ์, แปล). โอเพ่นเวิลด์.
- เปลโต้. (2534). *ใครโตโสกราตีสในคุก* (ส.ศิริลักษณ์, แปล). ปาจารย์สาร.
- พระไตรปิฎกออนไลน์ภาษาไทย. (2560ก). พระสูตรตันตปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 10 ข้อ 213-215 หน้า 212. https://84000.org/tipitaka/read/m_siri.php?B=18&siri=165
- พระไตรปิฎกออนไลน์ภาษาไทย. (2560ข). พระสูตรตันตปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 16 ข้อ 213 หน้า 351. https://84000.org/tipitaka/read/m_siri.php?B=24&siri=188
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2551). *เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาตรี*. สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2508). *แก่นพุทธศาสตร์*. ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2538). *ชุมนุมข้อคิดอิสระ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). *ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม*. <http://www.namjaidham.net/forum/index.php?topic=940.0>
- วรารพ คำจับ. (2562). สื่อสังคมออนไลน์กับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 7(2), 143-159.
- สมภาร พรมทา และปรีชา ช่างขวัญยืน. (2549). *มนุษย์กับการใช้เหตุผล*. อรุณการพิมพ์.
- สุจิตา ผิวขาว. (2563). การหมิ่นประมาททางสื่อสังคมออนไลน์. *วารสารนันทวงแหวนพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(1), 97-111.
- Aristotle. (1999). *Politics* (Jowett, Trans). n.p.
- Marx K., & Engels F. (2010). *Manifesto of the communist party* (Moore, Trans). n.p.
- Spring Life. (2565). *ตำรวจ ปอท. เปิดสถิติ CyberCrime ประจำปี 2564 พร้อมเผยแนวโน้มปี*. <https://www.springnews.co.th/spring-life/819659>
- Susana, G. (2018). *Percieved motivations of educators applying and volunteering in edtech ambassador programs within McClelland's achievement*

motivation theory. [Doctoral dissertation of Education in Educational Leadership, Lamar University].

Tara, N. (2020). *Self-reported feelings of shame and fear of failure among high ability undergraduates*. [Doctoral dissertation of Philosophy, University of North Texas].

Tonnette, M. (2019). *Consumer purchase motivation in digital environments: The effect of intrinsic motivation on banner advertisement effectiveness*. [Doctoral dissertation of Business Administration, Jacksonville University].

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

อิทธิพลของระบอบอาณานิคมในมณฑลพายัพ ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20

The Influence of Colonial Regimes in Monthon Payap between the 19th and 20th Centuries

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ (Chaiwat Pasuna)¹

Received: September 9, 2022

Revised: December 7, 2022

Accepted: December 13, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาอิทธิพลของระบอบอาณานิคมบริเวณพื้นที่มณฑลพายัพในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 วัตถุประสงค์ในการศึกษามี 2 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาการเผชิญกับระบอบอาณานิคมอังกฤษ และ 2) ศึกษาการเผชิญกับระบอบอาณานิคมฝรั่งเศส โดยใช้กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับบริบทด้านเวลา คือ ลัทธิอาณานิคมและการล่าอาณานิคมภายใน ศึกษาจากหลักฐานชั้นปฐมภูมิประเภทรายงานการปกครองอาณานิคม หนังสือพิมพ์อาณานิคม และบันทึกของรัฐบาลสยาม รวมทั้งเอกสารจากงานวิจัยชั้นทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องด้วยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า ระบอบอาณานิคมส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับมณฑลพายัพ โดยรัฐบาลสยามเข้ามาจัดการปกครองอย่างรัดกุมเพื่อแก้ไขปัญหาในการจัดการผลประโยชน์ป่าไม้และการจัดการกับคนในบังคับอาณานิคม นอกจากนี้ยังมีความพยายามของเจ้าอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศสในการขยายอิทธิพลผ่านการสร้างกงสุลทั้งในเมืองเชียงใหม่และหัวเมืองสำคัญ จากการศึกษานำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของมณฑลพายัพที่เผชิญกับอิทธิพลระบอบอาณานิคม และความพยายามของรัฐพื้นเมืองในการสร้างอำนาจเพื่อต่อรองผ่านกลไกต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับมาตรฐานระบอบอาณานิคมช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20

คำสำคัญ: ระบอบอาณานิคม, อาณานิคมอังกฤษ, อาณานิคมฝรั่งเศส, สยาม, มณฑลพายัพ

¹ หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Master Program in History, Department of History, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Abstract

This paper studied the influence of colonialism in Monthon Payap during the nineteenth and twentieth centuries. Its objective was to examine the Monthon's encounter with British and French colonialism. The analysis focused on the relations between colonialism and internal colonization based on the temporal context. The data were collected from both primary sources, including colonial administration reports, colonial newspapers, Siamese government records, and secondary sources, such as research papers related to historical methods. The findings showed that colonialism brought about changes in Monthon Payap, with the Siamese government playing a role in tackling issues related to the profits in the forestry sector and dealing with colonial subjects. The evidence also demonstrated the efforts of the British and French colonial regimes to extend their influence by establishing consuls in Chiang Mai and in major cities. The study brought about an understanding of the changing of Monton Payap under colonial influence, and the efforts of indigenous states to develop bargaining power by a variety of means to meet the colonial standards during the nineteenth and twentieth centuries.

Keywords: Colonial Regime, British Colony, French Colony, Siam, Monthon Payap

บทนำ

มณฑลพายัพเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจในฐานะศูนย์กลางการค้าตอนในภูมิภาคและยังเป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสไว้ซึ่งอยู่ท่ามกลางอิทธิพลของระบอบอาณานิคม (พระยาประชาภิจักรจักร, 2499, หน้า 4) เหตุผลที่ทำให้ระบอบอาณานิคมของอังกฤษเกี่ยวข้องกับมณฑลพายัพ เนื่องจากอังกฤษเข้ามามีบทบาทและปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 และเกิดกรณีพิพาทที่สร้างผลกระทบต่อมณฑลพายัพก่อน แตกต่างจากการแผ่ขยายอาณานิคมของฝรั่งเศสที่มณฑลพายัพได้รับผลกระทบจากฝรั่งเศสก็ล่วงมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 กระนั้นก็ตามอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมทั้งสองได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อมณฑลพายัพในการเผชิญกับระบอบอาณานิคมอย่างเข้มข้น

ตั้งแต่อังกฤษเริ่มขยายอาณานิคมในพม่าก็ปรากฏความสนใจในการแสวงหาและสำรวจพื้นที่ทางตอนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้ปรากฏการแผ่อิทธิพลโดยการเชื่อมโยงให้มณฑลพายเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้าของอังกฤษ ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งอังกฤษสามารถครอบครองพม่าบริเวณภูมิภาคตะนาวศรี มิสเตอร์อี. เอ. บลันเดลล์ (Mr. E. A. Blundell) ข้าหลวงอังกฤษประจำภูมิภาคตะนาวศรีมีคำสั่งในวันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 1836 ให้ร้อยเอกดับเบิลยู. ซี. แมคลีออด (Captain W. C. McLeod) กับดอกเตอร์ดี. ริชาร์ดสัน (Dr. D. Richardson) ออกเดินทางเพื่อสำรวจทางที่จะเปิด “เส้นทางการค้าสายเงินสายทอง” (the gold and silver road of trade) จากต้นทางเมืองมะละแหม่ง (Moulmein) โดยเดินทางผ่านเข้าเมืองเชียงใหม่เพื่อเชื่อมเส้นทางการค้าดั้งเดิมกับหัวเมืองไทใหญ่ (รัฐฉาน) โดยก่อนหน้านั้นดอกเตอร์ดี. ริชาร์ดสัน เคยเดินทางสำรวจเส้นทางไปสู่เมืองเชียงใหม่ถึง 3 ครั้ง (Mangrai, 1965, p. 59)

ความพยายามของรัฐบาลอาณานิคมในการสำรวจดินแดนภายในครั้งนี้ยังสะท้อนถึงจุดเริ่มต้นของการสำรวจเส้นทางการค้า รวมถึงความสนใจของอังกฤษในพื้นที่หัวเมืองลาวล้านนาของสยาม การสำรวจเป็นกระบวนการสำคัญในการผนวกเส้นทางการค้าและเศรษฐกิจของเมืองตามเส้นทางดังกล่าวนี้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของอาณานิคม อีกทั้งการค้ายังเป็นส่วนสำคัญของการแผ่ขยายอิทธิพลระบอบอาณานิคมของอังกฤษควบคู่กับเศรษฐกิจการค้าที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ดังบันทึกของมิสเตอร์จอห์น สจ๊วต แบล็ค (Mr. John Stewart Black) ผู้ช่วยกงสุลอังกฤษ ได้เดินทางขึ้นมาสำรวจทางตอนเหนือของกลุ่มแม่น้ำโขง ได้ระบุถึงเส้นทางการค้าท้องถิ่นตามชายแดนตอนในทวีประหว่างรัฐฉานกับมณฑลยูนนานเชื่อมกับเส้นทางการค้าเมืองเชียงใหม่กับพม่าโดยอาศัยการค้าแบบกองคาราวาน (A Journey Round Siam, 1896, p. 15)

ขณะเดียวกันช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสเริ่มเข้ามามีท่าทีในการรุกรานดินแดนประเทศราชของสยามบริเวณอินโดจีนมากขึ้น ภายใต้การรวมข้อมูลจากการสำรวจของนักเดินทางโดยเฉพาะมองซิเออร์โอกุสต์ ปาวี (M. August Pavie) ซึ่งเสนอต่อรัฐบาลสยาม ค.ศ. 1886 ให้ตั้งกงสุลฝรั่งเศสประจำเมืองหลวงพระบาง อันเป็นรากฐานที่จะนำไปสู่การสถาปนาอำนาจโดยใช้วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 (ค.ศ. 1893) เข้าครอบครองดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง พร้อมกำหนดแนวอาณาเขตปลอดทหารในระยะ 25 กิโลเมตรจากแนวแม่น้ำโขงเข้ามา ซึ่งกระทบสิทธิ์และอธิปไตยของรัฐบาลสยามอย่างมาก โดยเฉพาะในมณฑลพายัพจึงเกิดความไม่สะดวกในการดำเนินนโยบายด้านปกครอง เช่น การจับโจรผู้ร้ายซึ่งมักจะหลบหนีเข้ามายังบริเวณเขตดังกล่าวหรือหนีเข้าไปยังฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ส่งผลให้รัฐบาลสยามไม่สามารถจัดการยับยั้งมูลเหตุแห่งปัญหาหลายประการได้อย่างแท้จริง

เงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการรับรู้เรื่องการครอบครองพื้นที่มณฑลพายัพเป็นผลมาจากระบอบอาณานิคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของเรื่องการสร้างรัฐและการกำหนดขอบเขตอิทธิพลอำนาจ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประเด็นที่เจ้าอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศสตระหนักเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการแสวงผลประโยชน์ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้บซ้อนโดยเฉพาะบริเวณมณฑลพายัพ เช่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (สัมปทานป่าไม้) การปกครองคนในบังคับ การทำธุรกิจและจัดเก็บรายได้ ฯลฯ โดยปราศจากข้อตกลงร่วมกันจึงเกรงว่าจะเกิดปัญหากระทบกันอันนำไปสู่การเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด กระทั่งมีการเปิดเจรจาระหว่างเจ้าอาณานิคมทั้งสองอย่างเป็นทางการในการหาแนวทางจัดการกับดินแดนอาณานิคมบนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอยู่ภายใต้การตัดสินใจระหว่างมหาอำนาจเป็นหลัก มีความพยายามหาทางออกเป็นต้นว่าจะให้แบ่งเขตอิทธิพลโดยใช้ลำแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่งหรือแม้แต่การกำหนดแนวสมมติที่บ่งบอกเขตอิทธิพล เช่น แผนที่เดอะเซ็นจูรี ค.ศ. 1897 (The Century Atlas of the World) ฉบับตีพิมพ์ ค.ศ. 1901 ปรากฏเส้นสมมติที่ลากผ่านประเทศสยามจากเมืองเชียงของคดเคี้ยวลงไปจรดเมืองจันทบุรี พร้อมกับข้อความกำกับพื้นที่ด้านตะวันออกว่า “France Sphere” (Mith, 1901, p. 106) แต่ท้ายที่สุดหลังจากแสวงหาแนวทางลดความขัดแย้งและละการเผชิญหน้าในการขยายอาณานิคม จึงแก้ปัญหาโดยกำหนดพื้นที่กันชนขึ้นมา โดยใช้ประเทศสยามในแถบกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นพื้นที่ปลอดจากการขยายอาณานิคมใน ค.ศ. 1896

ปฏิญญาระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ค.ศ. 1896 (Declaration between Great Britain and France with regard to the Kingdom of Siam and Other Matters) ลงนามในเดือนมกราคม ค.ศ. 1896 มีผลสำคัญอันเป็นปฐมเหตุในการก่อร่างเขตแดนรัฐสมัยใหม่เนื่องจากส่งผลต่อความชัดเจนในการแบ่งเขตอิทธิพลตามแนวชายฝั่งแม่น้ำโขงและไม่กระทบต่อเขตแดนอาณานิคมของอังกฤษในพม่า ท่าทีของรัฐบาลอังกฤษให้คำมั่นสัญญาต่อรัฐบาลสยามดังเอกสารที่ลอร์ดซอลส์บรี (Lord Salisbury) ทำสำเนาส่งมาให้ผู้แทนอังกฤษประจำเมืองปะลิสระบุอย่างตรงไปตรงมาว่า “...พวกเราตระหนักโดยแท้ถึงสิทธิ์ของสยาม...” นอกจากนี้รายงานของเขาระบุว่า “...จะไม่รบกวนความสงบสุขดินแดนทุกส่วนของสยาม และจะไม่มี การกระทำอันใดของอังกฤษในปัจจุบัน ที่จะลดทอนสิทธิ์ของกษัตริย์สยามในดินแดนทุกส่วนของพระองค์ ซึ่งจะไม่ได้รับผลกระทบจากสัญญาฉบับนี้...” แม้ว่าสารัตถะของปฏิญญาให้ความสำคัญกับการแบ่งเขตอิทธิพล (sphere of influence) กระทั่งต่อมาีผลต่อการกำหนดแนวเขตแดนทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส สยาม และจีน (Siam's Independence, 1899, p. 3)

แต่กระนั้นต้องทำความเข้าใจว่าสาระสำคัญของปฏิญญาดับ ค.ศ. 1896 คือ การทำความเข้าใจคำจำกัดขอบเขตการขยายอิทธิพลของแต่ละฝ่ายเพื่อจะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในภายหน้า หากแต่ไม่ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องการปักปันเขตแดนไว้เลย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามมาหลังลงนามปฏิญญาดับนี้จึงเป็นปฐมเหตุให้สยามดำรงสถานะเป็นรัฐอิสระแห่งหนึ่ง อาจเรียกว่าสยามพลอยได้รับผลประโยชน์ภายใต้ข้อตกลงระหว่างเจ้าอาณานิคมทั้งสอง ฉะนั้น มณฑลพายัพในฐานะแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยาจึงเป็นพื้นที่ส่วนที่ได้รับความสนใจจากเจ้าอาณานิคมทั้งสอง ดังกล่าวเช่นกัน ประเด็นที่น่าสนใจจากพระราชดำรัสสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียพระราชทานไว้เมื่อครั้งเปิดประชุมรัฐสภา ได้หยิบยกกรณีของปฏิญญาระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ค.ศ. 1896 ย้ำเตือนข้าราชการอังกฤษว่ายังมีประเด็นสำคัญอื่นอีกที่อังกฤษควรต้องให้ความสนใจมากกว่าเรื่องการสถาปนาเอกราชแก่ประเทศสยาม (The Queen's Speech, 1896, p. 16) เนื่องจากผลประโยชน์และกิจการส่วนใหญ่ในสยามเกี่ยวข้องกับคนในบังคับอังกฤษ และสยามเป็นพันธมิตรที่อยู่ภายใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจของรัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษ ฉะนั้น ธรรมชาติของอังกฤษจึงมีความกังวลถึงผลกระทบจากสัญญาดับดังกล่าว และเกรงจะเสียพื้นที่เอาอิทธิพลของอังกฤษในดินแดนสยาม (Crawford, 1830, p. 472)

จะเห็นได้ว่าอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมซึ่งส่งผลกระทบต่อมณฑลพายัพมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นพื้นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวอธิปไตยของรัฐซึ่งเกิดจากการตกลงระหว่างเจ้าอาณานิคมทั้งสองดินแดนที่อยู่ภายใต้อธิปไตยของรัฐบาลสยามจึงเป็นส่วนที่นอกเหนือจากที่เจ้าอาณานิคมแต่ละฝ่ายกำหนด เมื่อพิจารณาเหตุการณ์การเจรจาตกลงปฏิญญาดับ ค.ศ. 1896 จะสังเกตว่ารัฐบาลสยามไม่ได้ถูกกล่าวถึงหรือให้ความสนใจในการเจรจาขอบเขตการขยายอาณานิคม ความร่วมมือดังกล่าวเป็นเพียงการกำหนดขอบเขตและการจำกัดพื้นที่สำหรับครอบครองหรือขยายอาณานิคมเท่านั้น แต่ทว่า การกระทำที่ไม่กระทบต่ออธิปไตยสยามยังสามารถทำได้ เช่น การลงทุนหรือประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในประเทศสยามโดยเฉพามณฑลพายัพ ดินแดนแห่งนี้ได้รับการยอมรับให้เป็นดินแดนที่เจ้าอธิราชทั้งสามประเทศ (อังกฤษ ฝรั่งเศส และสยาม) มองว่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ

การขยายอิทธิพลของอาณานิคมในมณฑลพายัพเกิดขึ้นจากเจ้าอาณานิคมอังกฤษและเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสอันมีบทบาทต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของมณฑลพายัพ และปัจจัยเร่งเร้าให้รัฐบาลสยามเข้ามาดำเนินการจัดการปกครองมณฑลพายัพอย่างรัดกุม ฉะนั้นจึงถือว่าระบอบอาณานิคมเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้รัฐบาลสยามพยายามดำเนินนโยบายปฏิรูปการเมืองการปกครองในพื้นที่มณฑลพายัพเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐาน

จากเจ้าอาณานิคมอังกฤษอีกด้วย ดังนั้นประเด็นศึกษาของบทความจึงเน้นความสำคัญระบอบอาณานิคมของอังกฤษ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องและเป็นปัจจัยสำคัญที่เร่งให้เกิดพัฒนาการของมณฑลพายัพระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20

ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตเชิงเวลา (Time) ศึกษาความเปลี่ยนแปลงในช่วงระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ซึ่งสัมพันธ์กับบริบทการขยายตัวเพื่อครอบครองดินแดนอาณานิคมของเจ้าอาณานิคมตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงเป็นช่วงเวลาที่มีมณฑลพายัพเผชิญกับระบอบอาณานิคมอย่างเข้มข้น

2) ขอบเขตเชิงพื้นที่ (Space) ศึกษาผลพวงในฐานหน่วยทางการเมืองหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับผลกระทบจากการเผชิญระบอบอาณานิคม ความสำคัญของมณฑลพายัพสามารถสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เจ้าอาณานิคมอังกฤษ ฝรั่งเศส และรัฐบาลสยาม ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในพื้นที่ดังกล่าวระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20

การเผชิญอิทธิพลระบอบอาณานิคมของอังกฤษ

เมื่อกล่าวถึงการเผชิญอิทธิพลจากระบอบอาณานิคมของอังกฤษในหัวเมืองลาวล้านนาจากมุมมองประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ลำดับเรื่องโดยใช้มุมมองประวัติศาสตร์สยามมักให้ความสำคัญกับการลงนามสนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่ ค.ศ. 1874 เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สยามเข้ามามีบทบาทเมื่อต้องเผชิญกับอิทธิพลจากเจ้าอาณานิคมอังกฤษ (เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว, 2553, หน้า 2) แต่ทว่าเมื่อพิจารณาในบริบทของเหตุการณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า การเผชิญอิทธิพลจากระบอบอาณานิคมของอังกฤษในหัวเมืองลาวล้านนาเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงหลังสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งแรกใน ค.ศ. 1826

มูลเหตุที่อังกฤษสามารถยึดครองพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันบริเวณภูมิภาคตะนาวศรีบริเวณดังกล่าวนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงอิทธิพลของอังกฤษที่จะขยายไปยังรัฐพื้นเมืองที่อยู่ข้างเคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งราชสำนักสยามซึ่งคุ้นเคยกับดินแดนในส่วนดังกล่าว นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบไปถึงหัวเมืองลาวล้านนาอีกด้วย อันเนื่องมาจากการต้องการของอังกฤษที่ต้องการทราบพื้นที่ในกรรมสิทธิ์ของฝ่ายตนจึงออกสำรวจ พบว่าดินแดนภูมิภาคตะนาวศรีส่วนบนเป็นพื้นที่คาบเกี่ยวกับอาณาจักรล้านนาเชียงใหม่ ฉะนั้นระหว่าง ค.ศ. 1834-1836 รัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษในพม่าจึงได้ส่งคณะข้าราชการอังกฤษมายังเมืองเชียงใหม่ เพื่อเจรจาเรื่องการแบ่งแนวเขตแดนกับพระยาพุทธวงศ์ (เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ระหว่าง ค.ศ. 1826-1846) เนื่องจาก

เป็นพื้นที่เขตติดต่อป่าไม้สักในพม่าตอนล่างอันได้กลายเป็นแนวพรมแดนล้านนาและภูมิภาคตะนาวศรีของอังกฤษแล้ว

ร้อยเอกดับเบิลยู. ซี. แมคลีออด (Captain W. C. McLeod) ซึ่งได้รับคำสั่งจากรัฐบาลอังกฤษให้สำรวจพื้นที่ทางตอนใต้ของจีนภายใต้ภารกิจเปิด “เส้นทางการค้าสายเงินสายทอง” เริ่มเดินทางออกจากเมืองเชียงตุงตั้งแต่วันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1837 และเดินทางมาถึงเมืองเชียงใหม่วันที่ 19 เมษายน เขาใช้เวลาสำรวจเชียงใหม่และเมืองโดยรอบก่อนจะเดินทางกลับวันที่ 11 พฤษภาคม ลงมาทางทิศใต้ไปยังเมืองระแหง (เมืองตาก) ก่อนจะเข้าสู่เมืองมะละแหม่งอันเป็นดินแดนของอังกฤษ เขาได้กล่าวถึงเมืองเชียงใหม่นอกจากจะมีมีความสำคัญทางด้านเส้นทางการค้าท้องถิ่น และยังอุดมด้วย “...ภูเขาล้วนปกคลุมด้วยป่าไม้เนื้อแข็งอย่างหนาที่บีบเกินที่จักพรรณนาได้ อีกทั้งยังเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด...” (Maulmain, 1837, p. 1)

เมื่อ ค.ศ. 1834 เจ้าอาณานิคมอังกฤษเคยเข้ามาเจรจาเพื่อกำหนดแนวอาณาเขตกับพระยาพุทธวงศ์ (เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ระหว่าง ค.ศ. 1826-1846) แต่ยังไม่เริ่มดำเนินการใด ๆ กระทั่งถึง ค.ศ. 1847 ฝ่ายเจ้าอาณานิคมอังกฤษได้เข้ามาเจรจาเรื่องเขตแดนอีกครั้งเพื่อยืนยันย้ำตามที่เคยได้ตกลงกันไว้ ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้ามโหตรประเทศ (เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ระหว่าง ค.ศ. 1847-1854) พระองค์จึงได้มอบหมายภาระงานดังกล่าวแก่ฝ่ายเจ้าอาณานิคมอังกฤษเป็นผู้ดำเนินการตามแต่เห็นสมควร เช่นเดียวกับที่ราชสำนักสยามก็ไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในเขตแดนของหัวเมืองลาวล้านนาขณะนั้น (Winichakul, 1994, p. 86) อนึ่ง พิจารณาได้ว่าการกำหนดแนวอาณาเขตเป็นเรื่องที่รัฐพื้นเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้ให้ความสนใจ เนื่องจากที่ดินมีความสำคัญน้อยกว่าการควบคุมกำลังไพร่พล อีกทั้ง การกำหนดแนวอาณาเขตฝ่ายอังกฤษขณะนั้นยังไม่ได้สร้างผลกระทบต่อนัยกึ่งกลางอำนาจและการจัดการปกครองที่เมืองเชียงใหม่อีก ยังไม่สร้างการตระหนักรู้ถึงผลกระทบอย่างแท้จริงมากนัก กระทั่งต่อมาเกิดปัญหาขัดแย้งด้านการอ้างสิทธิ์ครอบครองหัวเมืองไทใหญ่และหัวเมืองกะเหรี่ยงระหว่างอังกฤษและล้านนา อันมีพื้นฐานมาจากการเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากป่าไม้และการจัดการโจรผู้ร้ายตามแนวป่าชายแดน เจ้าอาณานิคมอังกฤษจึงเรียกร้องมายังรัฐบาลสยามให้ดำเนินการเรื่องกำหนดเขตแดนอย่างเป็นทางการกระทั่งเกิดการลงนามเป็นสนธิสัญญาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1874 (โตม ไกรปกรณ์, 2557, หน้า 22-23)

เมื่อ ค.ศ. 1868 มีการกำหนดแนวเขตแดนของประเทศสยามในหัวเมืองลาวล้านนาอยู่บริเวณตั้งแต่เหนือสเบยขึ้นไป โดยอังกฤษใช้แม่น้ำสาละวินเป็นพรมแดนธรรมชาติ ส่งผลให้บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินยังคงเป็นดินแดนภายใต้อธิปไตยของสยาม หรือเป็นพื้นที่

ในปกครองของเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ แนวอาณาเขตดังกล่าวได้รับการรับรองจากรัฐบาลอาณานิคม อังกฤษดังปรากฏได้จากการลงนามในสนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่ทั้ง 2 ฉบับ ดังข้อตกลงใน สนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่ฉบับที่ 2 ค.ศ. 1883 ความว่า

“...ข้อ 5 ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้านครเชียงใหม่ตั้งด่านกอง
ตระเวน แลให้มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสะวิ่นที่пенเขตแดนเมืองนครเชียงใหม่
ซึ่งเป็นของฝ่ายสยาม แล้วให้มีโปลิศตั้งอยู่พอสมควร จะได้ระงับห้ามโจรผู้ร้ายแลการ
อื่น ๆ ที่เป็นสำคัญ...” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2554, หน้า 64)

นอกจากนี้ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างอาณานิคมของอังกฤษในพม่าและ
หัวเมืองลาวล้านนาคำเนินด้วยดีเสมอมา ปัญหาความขัดแย้งในการแย่งดินแดนโดยการอ้างสิทธิ์
ครอบครองทั้งหลาย กลับสามารถเจรจาไม่ให้เกิดความสูญเสียจึงไม่นำไปสู่ความบาดหมางใด ๆ
ฉะนั้น อังกฤษและสยามสามารถรักษามิตรภาพระหว่างกันได้อย่างยาวนาน ส่วนหนึ่งเนื่องด้วย
การยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขตามที่รัฐบาลอาณานิคมเสนอ ภายหลังจากที่อังกฤษเข้ายึดครองพม่า
ได้ทั้งประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1885 อังกฤษเริ่มสำรวจดินแดนทางตอนในซึ่งยังมีรูปแบบการปกครอง
แบบจารีตกระจัดกระจาย กระทั่งราว ค.ศ. 1888 อังกฤษเริ่มขยายอำนาจเข้าไปในหัวเมือง
กะเหรี่ยง และ ค.ศ. 1889 ซึ่งเป็นปีถัดมาอังกฤษสามารถขยายอำนาจเข้าไปในหัวเมืองไทใหญ่
โดยวิธีการต่อรองของอังกฤษ คือ เริ่มแรกเป็นการเจรจาต่อรองกับผู้ปกครองพื้นเมืองให้รัฐ
เหล่านั้นอยู่ภายใต้การอารักขา แต่ทว่าในที่สุดอังกฤษกลายเป็นผู้ปกครองสูงสุดเหนือรัฐพื้นเมือง
ขนาดเล็ก และได้แสดงศักยภาพหลายประการที่บ่งชี้ว่าอังกฤษทำหน้าที่คอยปกป้องผลประโยชน์
ของรัฐพื้นเมืองขนาดเล็ก ทั้งนี้ หากพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วค่อนข้างเข้าใจได้ว่าเป็นการรักษา
ผลประโยชน์ของอังกฤษเองโดยมาก

รัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษในพม่านั้นเมื่อเข้าไปยังรัฐฉานแล้ว ได้นำกองกำลังทหาร
และตำรวจสมัยใหม่ พร้อมกับสร้างป้อมสเต็ดแมน (Fort Stedman) ตั้งอยู่ใกล้ทะเลสาบอินเล
บริเวณเมืองตองจี สำหรับเป็นฐานกำลังสำคัญที่คอยควบคุมดูแลกิจการชายแดนของรัฐบาล
อาณานิคมของอังกฤษในพม่า เช่น กรณีเกิดปัญหาเมื่อ ค.ศ. 1889 กองทัพอังกฤษได้เคลื่อนกำลัง
เข้ามายังหัวเมืองกะเหรี่ยง (ยางแดง) ซึ่งขณะนั้นยังเป็นดินแดนของสยาม เมืองเชียงใหม่จึงได้เรียก
กำลังเสริมจากกรุงเทพฯ แต่อังกฤษได้ยอมถอนกำลังออกจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสะวิ่นตั้งแต่วันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1889 (Crosthwaite, 1968, p. 205) โดยเหตุครั้งนี้ ฝ่ายอังกฤษต้องการจะ
สื่อสารมายังสยามโดยยกเหตุผลว่า เมืองเชียงตุง เมืองเชียงรุ่ง เมืองเชียงแขง และเมืองเลินต่างก็
เคยเป็นรัฐบรรณาการของกษัตริย์พม่า ฉะนั้นจึงเห็นสมควรที่จะเป็นดินแดนในเขตอิทธิพลของ

อังกฤษ ดังจะเห็นได้ว่าอังกฤษนั้นเมื่อถึงคราวที่ต้องดำเนินนโยบายแข่งกร้าวกับสยาม ฝ่ายอังกฤษก็ได้ประเมินท่าทีแล้วว่าจะไม่ได้รับการตอบโต้จาก “...พันธมิตรเก่าแก่อย่างสยาม...” (The Anglo Siamese Mission, 1889, p. 693)

“...ดินแดน (สาละวิน) ที่ครอบครองโดยสยามสำคัญยิ่งต่อชาวกะเหรี่ยง (ยางแดง) ผืนป่าอันสมบูรณ์และกว้างใหญ่เป็นแหล่งทรัพยากรอันมั่งคั่ง วิธีการเดียวสำหรับนำไม้ขอนสักออกจากป่าไปสู่ตลาดค้าไม้ คือ การล่องแม่น้ำสาละวินลงมาสู่ปากแม่น้ำซึ่งอยู่ในดินแดนอังกฤษตรงข้ามกับเมืองมะละแหม่ง...” (Crosthwaite, 1968, p. 207)

ข้อความข้างต้นเป็นงานนิพนธ์ของมิสเตอร์ครอสส์เวส (Mr. Crosthwaite) กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำสาละวินในฐานะแหล่งทรัพยากรป่าไม้สำคัญ ดังจะเห็นได้ว่าเป็นพื้นที่เหมาะสำหรับทำป่าไม้ของเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ หรือแม้แต่ความสนใจของบริษัทสัมปทานป่าไม้ของอังกฤษ มักจะให้ความสนใจอย่างยิ่งแก่ป่าแถบแม่ฮ่องสอนและตาก เนื่องจากเป็นป่าไม้ลุ่มแม่น้ำสาละวินผืนใหญ่มีไม้สักต้นใหญ่สมบูรณ์ และเป็นสินทรัพย์ที่สร้างความมั่งคั่งให้เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ แตกต่างจากการสำรวจช่วงต้นทศวรรษที่ 1880 พบว่าไม้สักบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงมีขนาดลำต้นแคระแกร็น จึงไม่เหมาะแก่การลงทุนและนำมาใช้ประโยชน์ทางอุตสาหกรรม (Among the Shans, 1884, p. 11) การเข้ามาเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ป่าไม้จากรัฐบาลสยามจึงทำให้ผู้ปกครองในหัวเมืองกะเหรี่ยง (ยางแดง) แสดงท่าทีไม่พอใจและกระตือรือร้นที่จะรับความช่วยเหลือจากอังกฤษ แต่ทว่าท้ายที่สุดแล้วดินแดนที่ได้รับการพิพาทกับสยามเหล่านี้กลับค่อย ๆ ถูกผนวกกลืนเข้ากับอาณานิคมของอังกฤษในพม่าอย่างค่อยเป็นค่อยไป (The Anglo Siamese Mission, 1889, p. 693) นั่นคือเจตนารมณ์อันแท้จริงของอังกฤษที่ซ่อนอยู่ภายใต้การสนับสนุนให้ความช่วยเหลือผู้ปกครองรัฐพื้นเมืองขนาดเล็ก

การขยายอิทธิพลของอังกฤษเข้ามาในดินแดนภายใต้อธิปไตยของสยาม เกิดขึ้นพร้อมกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนเป็นหลักซึ่งรัฐบาลอาณานิคมจำเป็นต้องรักษาเสถียรภาพของหัวเมืองลาวล้านนาไว้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับความสนใจอย่างยิ่งจากอังกฤษ รัฐบาลสยามประจักษ์ถึงอิทธิพลของอังกฤษตั้งแต่ครั้งที่มีการลงนามสนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่ ค.ศ. 1874 อันเป็นฉบับแรกที่เกิดขึ้นภายใต้ความพยายามในการควบคุมเหตุรุนแรงบริเวณชายแดน และปกป้องคนในบังคับอังกฤษที่เดินทางและอาศัยอยู่ใน 3 หัวเมือง ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน และเมืองลำปาง อีกทั้งยังสะท้อนความพยายามของรัฐบาลสยามในการเข้าไปข้องเกี่ยวกับกิจการหัวเมืองประเทศราชอีกด้วย

หลังจากได้ลงนามสนธิสัญญาฉบับแรก ค.ศ. 1874 รัฐบาลอาณานิคมประเมินว่าผลของสนธิสัญญาฉบับดังกล่าวยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร จากรายงานเมื่อ ค.ศ. 1878 พันตรีซี. ดับเบยู. สตรีท (Major C. W. Street) ข้าหลวงจากพม่าได้เดินทางมาเยี่ยมเมืองเชียงใหม่และกรุงเทพฯ เพื่อสำรวจสภาพข้อเท็จจริงและความคุ้มครองตามสนธิสัญญาจากรัฐบาลสยาม การกิจการออกสำรวจของเขาครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง กล่าวคือทำให้ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับความไม่พร้อมของหัวเมืองลาวล้านนาในการปฏิบัติตามเงื่อนไขตามสัญญา ฉะนั้นรัฐบาลอาณานิคมได้รับข้อมูลที่น่าสนใจไว้ประกอบการตัดสินใจในการจัดตั้งสถานกงสุลที่เมืองเชียงใหม่ใน ค.ศ. 1884 (Report on the Administration of Burma during 1892-93, 1893, p. 9)

การเจรจาเรื่องสนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่และเมืองข้างเคียงฉบับแรกระหว่างรัฐบาลสยามกับอังกฤษ ซึ่งใช้เวลาดำเนินการมาเนิ่นนานบัดนี้จบลงและสัญญาฉบับใหม่ ค.ศ. 1883 สนธิสัญญาครอบคลุมเนื้อหาเช่นเดียวกับที่ทำเมื่อ ค.ศ. 1874 โดยมีสาระสำคัญ คือ การให้สิทธิพิเศษด้านการชำระความผู้ทำผิด และเพื่อปกป้องคนในบังคับอังกฤษในรัฐเชียงใหม่และคนในบังคับสยามในพม่า นอกจากนี้ การปกป้องผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษตามข้อบัญญัติที่ให้ไว้ในสัญญาจึงได้สร้างสถานกงสุลอังกฤษที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งกงสุลอังกฤษจะมีอำนาจในการชำระคดีความแก่คนในบังคับอังกฤษ โดยมีมิสเตอร์เอ็ดเวิร์ด เบล็นคาว์น โกลด์ (Mr. Edward Blencown Gould) เป็นกงสุลคนแรกกำลังเดินทางไปถึงเมืองเชียงใหม่โดยเร็วหลังจากเขียนปิดรายงานประจำปีของพม่า ค.ศ. 1884 (Report on the Administration of British Burma during 1883-84, 1884, p. 3)

โดยธรรมชาติของอังกฤษมองว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการใช้อำนาจของเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ ในการตัดสินคดีความในกิจการสัมปทานป่าไม้ โดยกล่าวโทษเจ้าผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ว่าไม่เที่ยงธรรมในการดำเนินนโยบายแก่เหล่าผู้ซึ่งเกี่ยวในกิจการตัดไม้ (Border Question Between Burmah and Siam, 1883, p. 4) ทั้งนี้ ธรรมชาติของรัฐบาลสยามที่มีความเห็นในการจะสร้างกงสุลอังกฤษประจำเมืองเชียงใหม่ พร้อมกับภารกิจในเมืองเชียงใหม่ของรัฐบาลสยามได้ให้ความสนใจกับกรณีดังกล่าวอย่างยิ่ง ดังความในจดหมายเหตุ พระราชกิจรายวัน ประจำวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ. 1878 รายงานว่า

“...ข้อ 1 ที่จะตั้งไว้ซึ่งกงสุลเมืองเชียงใหม่ นั้น ปรีกษาเห็นพร้อมกันว่าจะขัดขวางเขาไปไม่ได้ ด้วยเขามีความปรารถนามาหลายครั้งแล้ว แต่บัดนี้ยังจำอยู่ด้วยสัญญาอันเดียวยังหาสิ้นคำโต้ตอบกันไม่ จึงยังไม่ได้ข้อความที่จะบอกขึ้นมา ข้อความเรื่องแสนพันบุ่งนั้น พระยาเทพยาหาครจะบอกส่งตัวมันลงมา ไม่น่ากลัวจะเกิดใหญ่ ฝ่ายจีนเต้าซึ่งถือหนังสือขึ้นไปก็มีความชอบอยู่จึงตั้งเป็นหลวงภาชีวิเศษ แต่เป็นคนพุดมาก

เกือบชักให้เกิดความขึ้นเรื่องพูดกัน แสนพันบุง หลวงสิงหพรธาอยู่แล้วรอดไปเป็นดี
อนึ่ง ข้าหลวงที่ 2 ไม่มี พระยาเทพจะขอเบิกเงินเดือนละ 300 รูเปียนั้นตามเถด
สะพานข้ามแม่น้ำเมืองเชียงใหม่ซึ่งส่งไปบอกลงมา หลวงสิงหพรได้ทำแบบมาให้ดู ก็เห็น
มันคงดี ถ้าทำได้ก็จะเป็นเกียรติยศชอบแล้ว...” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว, 2514, หน้า 63-64)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนว่ารัฐบาลสยามไม่อาจปฏิเสธความปรารถนาของเจ้าอาณานิคม
อังกฤษได้ ทั้งจากความหวั่นเกรงสถานภาพและไม่อาจมีข้อโต้แย้งในการพิสูจน์ความพยายามของ
สยาม ฉะนั้น รัฐบาลสยามจึงตระหนักได้อย่างดีว่า ควรหาวิธีการจัดการควบคุมให้เจ้านาย
พื้นเมืองปฏิบัติตามสนธิสัญญากับอังกฤษเป็นส่วนหนึ่งตามหลักกฎหมาย โดยการส่งพระนรินทร
ราชเสนี (พุ่ม ศรีไชยยันต์) ปลัดบัญชาการโหมมาเป็นข้าหลวงคนแรกประจำ 3 หัวเมือง โดยรับคำ
สั่งจากรัฐบาลกรุงเทพฯ แต่ทว่าการปฏิบัติหน้าที่กลับไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร เนื่องมาจากปัญหา
ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนในบังคับอังกฤษมีอยู่หลายกรณี ตั้งแต่การลงนามสนธิสัญญา
ฉบับแรก กระทั่งสิ้นสุดสัญญาแล้วได้ลงนามอีกครั้งในสนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่ ค.ศ. 1883
อันเป็นฉบับที่ 2 โดยมีสาระถึงเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำหนักรถเดินทาง การส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดน คดีความที่
เกี่ยวข้องกับคนในบังคับอังกฤษ และการทำป่าไม้ในสยามของคนในบังคับอังกฤษ ต่อมาในวันที่
3 พฤศจิกายน ค.ศ. 1885 มีการลงนามสนธิสัญญาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการส่งตัวอาชญากรข้ามแดน
ระหว่างอาณานิคมของอังกฤษในพม่าและสยาม (Report on the Administration of Burma
during 1892-93, 1893, pp. 9-10)

ในรายงานการปกครองพม่าระบุว่าใน ค.ศ. 1885 สถานกงสุลอังกฤษที่เมืองเชียงใหม่
(Vice Consulate) ได้ก่อสร้างสำเร็จแล้ว (Report on the Administration of British Burma
during 1884-85, 1885, p. 3) โดยมีทำเลที่ตั้งบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงด้านตะวันตก อยู่นอกเขตกำแพง
เมืองเชียงใหม่ลงไปทิศใต้ตามแนวแม่น้ำปิง ถือเป็นครั้งแรกในมณฑลพายัพที่มีสิ่งปลูกสร้างอัน
เป็นที่ตั้งมั่นของอิทธิพลจากชาวตะวันตก ส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการสยามรวมถึง
เจ้านายท้องถิ่นที่จะต้องหวั่นเกรงความรอบคอบยิ่งขึ้น ความขัดแย้งในการอ้างกรรมสิทธิ์ป่าไม้ในกลุ่ม
แม่น้ำสาละวินทวีความรุนแรงขึ้นอีกครั้ง

กระทั่งวันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 1892 อังกฤษอ้างกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนฝั่งตะวันออก
ของแม่น้ำสาละวิน โดยเดิมที่อังกฤษยอมรับแนวอาณาเขตดังกล่าวว่าเป็นหัวเมืองที่อยู่ภายใต้
อิทธิพลของเมืองเชียงใหม่ แต่ด้วยความเกี่ยวพันกับผลประโยชน์ด้านป่าไม้ที่อังกฤษต้องการ
เข้าถึงเพื่อเปิดพื้นที่จากการครอบครองป่าลุ่มแม่น้ำสาละวิน และล่องซุงลงมายังท่าไม้และท่าเรือ

ซึ่งตั้งอยู่ที่ปากแม่น้ำสาละวิน “...พวกอังกฤษตั้งโรงเรียนขึ้นที่เมืองเมาะลำเลิง (มะระแหม่ง) ตัดต้นสักทางลุ่มแม่น้ำสาละวินในแดนเมืองมอญเอาลงไปเลื่อยทำเป็นไม้เหล็ยมและไม้กระดานส่งไปขายต่างประเทศ...” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2495, หน้า 64) ภายหลังรัฐบาลสยามยอมรับให้อังกฤษเข้ามาครอบครองพื้นที่ดังกล่าวของเจ้านายเมืองเชียงใหม่

ภาพ 1

การพบปะของบรรดาคนในบังคับอังกฤษ ณ กงสุลอังกฤษประจำเมืองเชียงใหม่ ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20



หมายเหตุ. จาก “The Chiang Mai British Consulate” by F. Betgem, 2019 (<https://travel-and-history.com/wp-content/uploads/2018/06/British-Consulate-Chiang-Mai-many-Shan-people.jpg>)

อังกฤษให้ความสนใจชนพลพม่าโดยพยายามส่งนักสำรวจและรวบรวมบันทึกเกี่ยวกับพื้นที่ทางตอนในภาคพื้นทวีป โดยประเมินว่านอกจากเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชที่สำคัญ ยังอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ ดังนั้นทีกของมิสเตอร์คาร์ล บ็อค (Mr. Carl Bock) ระบุสิ่งที่ได้พบใน ค.ศ. 1881-1882 โดยเฉพาะอย่างยิ่งสายแร่สำคัญ อีกทั้งมีการค้นพบแร่ทองคำที่ไหลปะปนมากับธารน้ำ บางพื้นที่มีการทำเหมืองเหล็กและเหมืองตะกั่ว นอกจากนี้บริเวณตอนเหนือ

ยังพบบ่อน้ำมันคุณภาพดี (Among the Shans, 1884, p. 11) และเป็นแหล่งอุตสาหกรรมป่าไม้ที่ต่อเนื่องกันกับพม่า จึงส่งผลให้มณฑลพายัพต้องเผชิญกับอิทธิพลจากระบอบอาณานิคมของอังกฤษอยู่เสมอ ประกอบกับอังกฤษสามารถแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามายังส่วนเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ การขยายอาณานิคมของอังกฤษส่งผลอย่างยิ่งต่อการกำหนดแนวอาณาเขตของรัฐพื้นเมือง โดยเฉพาะเจ้านายในมณฑลพายัพสูญเสียอำนาจและกรรมสิทธิ์ในการตัดสินใจเรื่องเขตแดนไปอยู่ภายใต้อำนาจรัฐบาลสยาม ตั้งแต่ช่วงที่รัฐบาลสยามเข้ามามีบทบาทในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 กิจกรรมที่เกิดขึ้นของคนในบังคับอังกฤษและคนในบังคับสยามรวมทั้งคนพื้นเมืองในมณฑลพายัพ ล้วนแต่ตกอยู่ภายใต้การตัดสินใจระหว่างเจ้าอธิราช คือ รัฐบาลอาณานิคมบริติชราชและรัฐบาลสยาม

การเผชิญอิทธิพลระบอบอาณานิคมของฝรั่งเศส

สถานการณ์ด้านฝรั่งเศสเริ่มขยายอาณานิคมอย่างเป็นทางการตั้งแต่การลงนามสนธิสัญญาเว้ (Hué Treaty) เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1884 เพื่อย้ายสนธิสัญญาอารักขา (Protectorate Treaty) ซึ่งเคยร่วมลงนามตั้งแต่เดือนสิงหาคม ค.ศ. 1883 ส่งผลให้ฝรั่งเศสได้ครอบครองอาณานิคมตั้งเกี่ยทางตอนเหนือของเวียดนาม โดยมีสถานะเป็นอาณานิคมในช่วงปลาย ค.ศ. 1884 เมื่อฝรั่งเศสนำกองทหารราว 16,500 นาย เข้ามาประจำการในตอนเหนือของเวียดนาม (Cima, 1989, p. 32) ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1886 ได้แต่งตั้งผู้ตรวจราชการไปประจำที่ตั้งเกี่ยและอันนัมทำหน้าที่ภายใต้ผู้ตรวจราชการใหญ่ ถัดมาในเดือนกุมภาพันธ์ตั้งคณะผู้ตรวจการร่วมกันในดินแดนทั้งสอง (ฮอลล์, 2549, หน้า 662) และเมื่อ ค.ศ. 1887 สามารถผนวกอาณานิคมอันนัม (Annam) บริเวณตอนกลางของเวียดนามและอาณานิคมโคชินจีนบริเวณปากแม่น้ำโขง โดยรวมทั้ง 3 ดินแดนเข้าเป็นส่วนเดียวกันภายใต้การปกครองเรียกว่า “อาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีน” หลังจากนั้นรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศสเริ่มขยายอาณานิคมเข้ามายังด้านตะวันตกของประเทศสยาม

รัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศสพยายามคานอำนาจกับรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษ ดังจะสังเกตได้ว่า ภายหลังจากที่ได้ตั้งกงสุลอังกฤษประจำเมืองเชียงใหม่ ค.ศ. 1884 ในปีถัดมารัฐบาลอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีนได้พยายามรบเร้ารัฐบาลสยาม เพื่อให้เปิดโอกาสในการสร้างสถานกงสุลฝรั่งเศสประจำเมืองหลวงพระบาง (Vice Consulate) โดยมีข้ออ้างว่าเป็นการเข้ามาดูแลคนในบังคับฝรั่งเศสที่อยู่ในดินแดนสยาม และให้คำมั่นว่าจะยกมอบอธิปไตยของประเทศสยามเหนือดินแดนลาว จากเหตุผลดังกล่าวน่าสังเกตว่าจำนวนคนในบังคับฝรั่งเศสที่อาศัยในดินแดนลาวหลวงพระบางมีไม่มาก ฉะนั้น การอ้างเหตุผลดังกล่าวจึงแอบแฝงด้วยวัตถุประสงค์ในการเข้ามา

ปกครองดินแดนลาวฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง รัฐบาลสยามตระหนักเป็นอย่างดีถึงการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสส่งผลให้ตั้งแต่ ค.ศ. 1885 รัฐบาลสยามจึงให้ความสนใจและส่งข้าราชการเข้ามาปกครองดินแดนลาวอย่างรัดกุม (Laos, 1973, p. 8)

การขออนุญาตก่อตั้งสถานกงสุลฝรั่งเศสประจำเมืองหลวงพระบางนั้น รัฐบาลสยามใช้แบบอย่างการตั้งกงสุลอังกฤษในเมืองเชียงใหม่ ใช้สำหรับเป็นต้นแบบประยุกต์เข้ากับกรณีของกงสุลฝรั่งเศสที่กำลังจะขออนุญาตจัดตั้งที่เมืองหลวงพระบาง เนื่องจากมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันหลายประการ เช่น เป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับเจ้าอาณานิคมในหัวเมืองประเทศราช รัฐบาลสยามวางระเบียบแบบแผน และวิธีการมีความคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้การใช้กรณีณฑลพายัพเป็นบทเรียนเนื่องจากเพิ่งเกิดเหตุการณ์ขึ้นไม่นานดังพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 21 มกราคม ค.ศ. 1886 ความว่า

“...ถ้าฝ่ายฝรั่งเศสจะยอมทำหนังสือสัญญาให้เหมือนอย่างเมืองเชียงใหม่ ฝ่ายเราก็จะยอมให้ตั้งกงสุล ด้วยเห็นว่าข้อซึ่งจะขัดขวางไม่ให้เขาตั้งนั้นไม่ได้แล้ว ถ้าได้ทำหนังสือเหมือนเมืองเชียงใหม่ได้ ก็เหมือนให้ฝรั่งเศสออกปากรับในหนังสือสัญญาว่าเมืองหลวงพระบางเป็นของเราฝ่ายเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับญวน เหมือนอย่างเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ และกงสุลก็จะไม่มีอำนาจอะไรมาก เพราะไม่มีศาลชำระความได้เอง ได้ส่งสำเนาหนังสือสัญญาเมืองเชียงใหม่ขึ้นมาในตอนนี้ด้วย 4 ฉบับ เพื่อจะให้ตรวจให้เข้าใจ และแนะนำพระยาสุโขทัย หรือผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งจะอยู่รับราชการเป็นข้าหลวงให้เข้าใจรู้เค้าไว้พลาง ๆ...” (อช บุญยานนท์, ม.ป.ป., หน้า 62-63)

อนุสัญญาเมืองหลวงพระบาง ค.ศ. 1886 ลงนามที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม ค.ศ. 1886 รัฐบาลฝรั่งเศสได้เลือกมองซิเออร์โอกุสต์ ปาวี เป็นกงสุลฝรั่งเศสประจำเมืองหลวงพระบาง การขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสส่งผลให้รัฐบาลสยามต้องเข้าพึ่งพาอำนาจอังกฤษ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับเหตุผลที่ฝ่ายสยามยกมาใช้เป็นข้อพิสูจน์เกี่ยวกับพรมแดน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการประธานสภามณฑลแ่งมณฑลลาวเฉียงและลาวบ่อ ค.ศ. 1886 ความว่า “...กรมหลวงเทวะวงศ์ฯ ได้ทรงรับรองกับข้าพเจ้าว่า พระเจ้าแผ่นดินสยามเข้าพระทัยว่าเขตแดนของสยามขึ้นไปถึงเขตแดนจีน ความข้อนี้ ฝ่ายจีนเป็นผู้ยืนยันเอง เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1866 ท่านมารควิสเจง (Tseng) (ขุนนางฝ่ายทูตจีน) ได้บอกแก่ราชทูตสยามที่กรุงลอนดอนว่า จีนกับสยามมีเขตแดนประชิดกัน และกล่าวว่าเขตแดนจีนจดอาณาเขตต์เหนือเมืองเชียงตุง...” (อช บุญยานนท์, ม.ป.ป., หน้า 70)

ลักษณะร่วมของการขยายอาณานิคมเข้ามายังบริเวณตอนในภาคพื้นทวีปของเจ้าอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศส นอกเหนือจากปรารถนาดินแดนและทรัพยากรแล้ว ยังมีความประสงค์ด้านการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดการค้าสู่ดินแดนลาวเป็นเป้าหมายของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งถูกขัดขวางโดยอิทธิพลอำนาจของสยามที่ครองครองดินแดนลาวฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงอยู่ และเป็นปัญหาอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงที่ฝรั่งเศสสำรวจลาวตอนเหนือ (หลวงพระบาง) โดยได้รับความช่วยเหลือในการสำรวจจากคนลาวท้องถิ่นพวกเขมืพรคนะเชิงลบต่อสยาม (French Indo-China, 1890, p. 8) มองซิเออร์โอกุสต์ ปาวี กงสุลฝรั่งเศสประจำเมืองหลวงพระบางมีพรคนะในเหตุการณ์ ค.ศ. 1893 เห็นควรว่าดินแดนลาวฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงในฐานะอดีตรัฐบรรณาการของอันนัม สมควรอยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิฝรั่งเศสในอินโดจีนมากกว่าสยาม (Laos, 1973, p. 8)

ค.ศ. 1891 ฝรั่งเศสอ้างพันธกรณีการเข้าครอบครองดินแดนลาวฝั่งตะวันออก (ฝั่งซ้าย) ของแม่น้ำโขงว่า รัฐบาลอาณานิคมไม่ได้มีเจตนาที่จะผนวกลาวหลวงพระบาง โดยอ้างว่าเนื่องจากลาวหลวงพระบางเป็นรัฐบรรณาการของอาณาจักรอันนัม 80 ปีก่อนที่สยามจะเข้ามาครอบครองโดยสิทธิ์จากการทำสงคราม จึงมีความจำเป็นที่ฝรั่งเศสต้องรับหน้าที่แทนอันนัมในฐานะผู้อารักขา ทั้งนี้ยังได้วิจารณ์การปฏิบัติราชการของข้าราชการสยามว่า ข้าราชการหลวงสยามและกองทหารที่อยู่ในดินแดนหลวงพระบาง เพียงแค่เข้ามาตรึงกำลังเสียมากกว่าทำหน้าที่จัดการปกครอง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับฝรั่งเศสสร้างความกังวลอย่างยิ่งต่อเจ้าอาณานิคมอังกฤษ (France and Siam, 1891, p. 13)

ภูมิหลังความทรงจำของรัฐบาลสยามต่อฝรั่งเศส ค.ศ. 1893 เกิดสถานการณ์การปิดปากอ่าวสยามโดยเรือรบฝรั่งเศส 2 ลำ ได้แก่ 1) เรือปืนแองกอสตอง (Inconstant) และ 2) เรือโกเมต์ (Comète) รัฐบาลสยามเป็นฝ่ายยอมจำนนด้วยต้องรับภาระจ่ายค่าปฏิกรรมสงคราม 2 ล้านฟรังก์ และยอมยกดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง เพื่อแลกกับเมืองตราดและเมืองจันทบุรี ทั้งนี้มีข้อยุติวิกฤตการณ์ด้วยการลงนามสนธิสัญญาสยามและฝรั่งเศส ร.ศ. 112 (The Franco-Siamese Treaty of 1893) ลงนามวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1893 โดยมีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีต่างประเทศเป็นผู้แทนฝ่ายรัฐบาลสยาม และชาร์ล เล มียร์ เดอ วิลเลส์ (Charles Le Myre de Vilers) เป็นผู้แทนฝ่ายรัฐบาลอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีน

สนธิสัญญาดังกล่าวมีสาระสำคัญ คือ รัฐบาลสยามต้องยอมยกกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงให้แก่รัฐบาลรัฐอินโดจีน (ฝรั่งเศส) รวมถึงเกาะแก่งตลอดลำน้ำโขงอยู่ภายใต้อธิปไตยของรัฐบาลอินโดจีน กระทั่งเป็นมูลเหตุให้รัฐบาลอินโดจีนเสนอแนวคิดสร้างพื้นที่ 25 กิโลเมตร หรือพื้นที่เป็นกลาง (neutral zone) อันเป็นเขตที่ปราศจากอิทธิพลระหว่าง

สยามกับฝรั่งเศส โดยนับจากชายฝั่งด้านตะวันตกเข้ามาในดินแดนสยาม 25 กิโลเมตรตลอดลำแม่น้ำโขง กลายเป็นแนวกันชนปราศจากอาวุธและปราศจากกองกำลัง อีกทั้งสยามต้องยอมให้คนในบังคับฝรั่งเศสเดินทางไปมาและค้าขายได้โดยเสรีในอาณาเขตดังกล่าว รวมถึงยอมให้ฝรั่งเศสตั้งสถานกงสุล เช่น เมืองน่าน เมืองนครราชสีมา ฯลฯ (The Siamese Problem, 1902, p. 2)

สำหรับมณฑลพายัพนั้นได้รับผลกระทบโดยตรงจากการลงนามสนธิสัญญาระหว่างสยามและฝรั่งเศส ร.ศ. 112 (ค.ศ. 1893) กล่าวคือ กำเนิดเส้นเขตแดนสมมติตลอดริมฝั่งแม่น้ำโขง 25 กิโลเมตร เมื่อพิจารณาตามเนื้อหา “...ข้อ 3 คอเวอนเมนต์สยามจะไม่ก่อสร้างด่าน ค่ายคู ฤๅที่อยู่ของพลทหารในแขวงเมืองพระตะบอง แลเมืองนครเสียมราฐ แลในจังหวัด 25 กิโลเมตร (625 เส้น) บนฝั่งขวาปากตะวันตกแม่น้ำโขง...” ฉะนั้น ตามหลักกีดกันดินแดนดังกล่าวยังคงอยู่ภายใต้อธิปไตยของรัฐบาลสยาม แต่โดยพฤตินัยเป็นพื้นที่ควบคุมโดยรัฐบาลอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีน แนวอาณาเขตดังกล่าวยังเป็นพื้นที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้กระทำความผิดในการเข้าไปหลบหนี และเสมือนเป็นแนวปราการที่ขัดขวางกระบวนการทำงานของอำนาจรัฐสยามที่บังคับใช้ต่อพลเมืองในแนวอาณาเขต 25 กิโลเมตร อนึ่ง ผู้เขียนบทความมีทรรศนะว่าการวางแนวอาณาเขตดังกล่าวเข้ามาในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง เป็นการเตรียมเพื่อรอจังหวะโอกาสในการขยายขอบเขตอาณานิคมด้วย ดังปรากฏความพยายามของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสอยู่หลายครั้งที่ปรารถนาจะเข้ามาครอบครองพื้นที่ทางตอนในทวีป

ดังที่กล่าวไปข้างต้นว่าเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะขยายอาณานิคมเข้ามาทางตอนในภูมิภาคจากฝั่งตะวันตก เมื่อ ค.ศ. 1892 ปรากฏการณ์ที่ฝ่ายฝรั่งเศสมีความพยายามหิบบกประเด็นการนิยามพื้นที่ใช้คำกำกับว่า “Laos States” จากแผนที่ซึ่งวาดโดยฝ่ายอังกฤษระบุว่า มีอาณาเขตครอบคลุมทั้งหัวเมืองฉาน หัวเมืองลาวล้านนา และหัวเมืองลาวหลวงพระบาง (The Protection of Siam, 1892, p. 2) โดยฝรั่งเศสต้องการใช้สำหรับอ้างสิทธิ์ที่จะขยายอาณาเขตจากหลวงพระบาง เข้าไปยังพื้นที่ส่วนอื่นโดยเชื่อมโยงกับสถานะหลวงพระบางในฐานะรัฐบรรณาการของอินัม นอกจากนี้ เหตุการณ์ที่เน้นย้ำความปรารถนาของฝรั่งเศส คือ เมื่อ ค.ศ. 1894 ฝรั่งเศสได้รุกร้าเข้ามายังเมืองเชียงตุง และเมืองเชียงรุ่งซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง เป็นการกระทำความผิดเงื่อนไขที่ฝรั่งเศสแสดงเจตจำนงไว้ว่าอังกฤษจะครอบครองฝั่งตะวันออกทั้งหมดของแม่น้ำโขง (Telegrams, 1894, p. 3) กระทั่งต้องมีการร่วมตกลงกันกำหนดเป็นสนธิสัญญาใน ค.ศ. 1896 เพื่อหาข้อยุติการจัดแบ่งเขตอิทธิพลระหว่างเจ้าอาณานิคมทั้งสอง

กรณีเมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงห์ที่แม่น้ำโขงไหลผ่านกลางเมือง ก่อนที่เจ้าอาณานิคมอังกฤษจะอ้างสิทธิ์นั้นเดิมทีเคยเข้ามาเป็นเมืองประเทศราชสยามภายใต้การดูแลของเมืองน่าน เมื่อวันที่ 21 มีนาคม ค.ศ. 1895 อังกฤษส่งกองทหารกูรข่า (Gurkhas) จำนวน 150 นาย ข้ามไปยังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงเพื่ออารักขาศูนย์กลางเมืองเชียงแขง ภายหลังจึงยกให้ฝรั่งเศสปกครอง พร้อมกำหนดใช้แนวแม่น้ำโขงเป็นพรมแดนระหว่างอาณานิคมทั้งสอง (Jeshurun, 1970, p. 118) กรณีของเมืองเชียงแขงสะท้อนถึงการเข้ามากำหนดเขตแดนของเจ้าอาณานิคมอันสร้างผลกระทบต่อรัฐพื้นเมือง โดยผู้ปกครองพื้นเมืองไร้อำนาจต่อรองและเจรจา ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าผู้มีสิทธิ์ขาดจะมีเพียงเจ้าอธิราชชาวตะวันตก คือ อังกฤษและฝรั่งเศส บางครั้งอนุโลมเจ้าอธิราชพื้นเมืองอย่างสยามอีกด้วยสำหรับแสดงเจตจำนงในการสนทนาระดับระหว่างประเทศ

ตั้งแต่ ค.ศ. 1903 ฝรั่งเศสเริ่มขยายอาณานิคมเข้ามายึดเมืองเชียงแขง และขยายอาณาบริเวณสู่แขวงไซยะบุรีซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นดินแดนที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน เมื่อพิจารณาตามปฏิกณียะระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ค.ศ. 1896 เรื่องการจำกัดขอบเขตอิทธิพลอำนาจ โดยใจความประการหนึ่งกล่าวถึงว่า อังกฤษและฝรั่งเศสจะต้องไม่เข้าไปมีอิทธิพลด้านทหารบกและทหารเรือในพื้นที่ต้นแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากจะเพื่อรักษาประโยชน์สำหรับดำรงอิสรภาพของประเทศสยามให้ดำรงอยู่สืบไป (รายงานกระทรวงการต่างประเทศ, 2439, หน้า 449, 452) ฉะนั้น กรณีการขยายขอบเขตอาณานิคมฝรั่งเศสข้ามมาฝั่งตะวันตก ได้ใช้ข้ออ้างว่าเมืองเหล่านี้มีแม่น้ำไหลลงสู่แม่น้ำโขง จึงยังถือว่าไม่ได้ละเมิดปฏิกณียะอีกด้วย

เมื่อ ค.ศ. 1890 เจ้านันทวรฤทธิเดช (เจ้าหลวงเมืองน่านระหว่าง ค.ศ. 1852-1892) มีคุณอักษรเรื่องเมืองเชียงแขงหรือเมืองสิงห์ว่าเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ใกล้อาณาเขตของเมืองน่าน ได้ขอเข้ามาเป็นประเทศราชโดยมีพระเจ้า่าน่านเป็นผู้ดูแลและได้เดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการ โดยมีพระยาราชไมตรีและราชาพรหมลือ พร้อมกับเจ้านายเมืองน่าน คือ เจ้าสุริยพงษ์ว่าที่เจ้าราชวงศ์ นายน้อยบัวเรียว และพระยาหลวงอำมาตย์ เข้าเฝ้าฯ โดยกล่าวว่า “...เจ้าเมืองเชียงแขงกับท้าวพระยา มีความยินดียอมเปนข้าขอบขัณฑ์สยามกรุงเทพฯ แล้ว เจ้าเมืองเชียงแขงจัดได้ต้นไม้ทองต้นหนึ่ง สูงตอกคืบ 8 นิ้ว 4 ชั้นต้นไม้เงินต้นหนึ่ง สูงต่ำเท่ากัน แลมีผู้สืขวลายคำ 3 ม้า แต่งให้พระยาราชไมตรี ราชาพรหมลือ แสนราชวัง ท้าวพระยาเชียงแขง นายไพร่ 12 คน คุมลงมาขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย...” (เลดีจออกแขกเมืองประเทศราช, 2433, หน้า 389) ภายหลังเมื่อฝรั่งเศสรุกรานได้ผนวกเมืองเชียงแขงส่วนหนึ่งให้อยู่ภายใต้อธิปไตยฝรั่งเศส ซึ่งรัฐบาลสยามกลับไม่อาจใช้อ้างดังกล่าวโต้แย้งกับอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสและอังกฤษ

ได้ กระทั่งเมื่อ ค.ศ. 1896 อังกฤษยอมยกเมืองเชียงแขงฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงให้เป็นของฝรั่งเศส

เมื่อ ค.ศ. 1904 (ร.ศ. 122) บริเวณแขวงไชยะบุรีซึ่งเดิมมีหัวเมืองบริวารน้อยใหญ่ เช่น เมืองคอบ เมืองเงิน (เมืองกุสาวดี) เมืองเชียงฮ่อน ฯลฯ เมืองเหล่านี้อยู่ภายใต้การดูแลของหัวเมืองน่าน ในการจัดการปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ค.ศ. 1900 เรียกว่า “บริเวณน่านเหนือ” (ข้อบังคับสำหรับการปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. 119, 2443, หน้า 178) ต่อมาจำต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณานิคมฝรั่งเศส หลังจากลงนามสนธิสัญญาระหว่างสยามและฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 (Franco-Siamese Treaty of 1904) เนื่องจากฝรั่งเศสใช้ข้ออ้างว่าเมืองในแขวงไชยะบุรีเป็นเมืองที่มีแม่น้ำไหลลงสู่แม่น้ำโขง และรัฐบาลสยามไม่สามารถใช้กองกำลังเข้าไปตั้งอยู่ในแนวอาณาเขต 25 กิโลเมตรตลอดลำแม่น้ำโขงได้

อนึ่ง ตามสนธิสัญญาระหว่างสยามและฝรั่งเศส ค.ศ. 1893 ได้ระบุเกี่ยวกับข้อบังคับการใช้กำลังทหารตามข้อที่ 3 และข้อที่ 4 ซึ่งรัฐบาลสยามถือปฏิบัติโดยถอนกำลังกองทหาร โดยให้คงเหลือเฉพาะข้าราชการพลเรือนคอยรักษาการณ์ประจำในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเท่านั้น แต่ทว่าฝรั่งเศสตีความหมายรวมถึงการปฏิบัติราชการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายข้าราชการพลเรือนด้วย จึงเป็นเหตุให้ฝรั่งเศสนำมาอ้างเป็นเหตุผลในการผลักดันให้รัฐบาลสยามถอนอิทธิพลออกจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอีกด้วย จึงส่งผลให้อิทธิพลของฝรั่งเศสประชิดกับอาณาเขตของมณฑลพายัพ และชาวอาณานิคมฝรั่งเศสเริ่มเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพตามลำดับ

ผู้เขียนบทความตั้งข้อสังเกตประการหนึ่งถึงอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสในมณฑลพายัพจะมีการทำกิจกรรมที่เกิดบริเวณชายแดนด้านตะวันออก ด้วยเหตุนี้อิทธิพลของฝรั่งเศสจึงส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อดินแดนภายใต้การปกครองของหัวเมืองน่าน ต่อมาฝรั่งเศสได้ทำหนังสือขอเช่าพื้นที่ดังกล่าวสัญญา 50 ปี บริเวณหลายส่วนในประเทศสยาม รวมถึงบริเวณที่เป็นแขวงไชยะบุรีเพื่อทำประโยชน์เชิงพาณิชย์ และตกลงจะจ่ายค่าเช่าให้แก่รัฐบาลสยามทุกปีตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1908 (สุวิทย์ พิทักษ์, 2518, หน้า 51-52)

ประเด็นเรื่องการกำหนดเขตแดนถือเป็นหนึ่งในปัญหาอิทธิพลทับซ้อนระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีนในแนวเขต 25 กิโลเมตร โจรและผู้ร้ายมักจะเลือกที่จะหลบหนีจากมณฑลพายัพเข้าไปพักอาศัยยังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง พระยานริศรราชกิจข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพมีใบบอกส่งมายังกรุงเทพฯ ลงวันที่ 18 ธันวาคม ค.ศ. 1902 เกี่ยวกับพวกเงี้ยวซึ่งเป็นผู้ร้ายจากเมืองเชียงคำ และเมืองเทิง ได้หลบหนีไปอยู่ในดินแดนฝรั่งเศส นอกจากนี้ เจ้าอุปราชเมืองเชียงของรายงานข่าวว่า พวกเงี้ยวที่หลบหนีเหล่านี้ได้รับการช่วยเหลือจากมองซิเออร์ วาลี

ข้าราชการอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศสในเขตแดน 25 กิโลเมตร และเขาก็ได้ใช้ให้คนเหล่านี้ไปเรียกเก็บส่วยภาษี เช่น การมอบหมายให้จัดเก็บส่วยข้าวสารกับกลุ่มม้ง กลุ่มเมี่ยน และกลุ่มข่าในเขตแดนฝรั่งเศสบ้านละ 1 ถัง แต่พวกเงี้ยวเรียกเก็บถึงบ้านละ 3 ถัง ทำให้บรรดากลุ่มชาติพันธุ์ไม่พอใจ จึงเกิดการต่อต้านและโยกย้ายหนีเข้ามาในมณฑลพายัพ นอกจากนั้นยังทราบอีกว่าพวกเงี้ยวเหล่านี้กำลังเกลี้ยกล่อมชาวพม่ากับชาวลื้อที่อาศัยในเมืองบ่อแก้ว รวมไพร่พลได้ราว 300 คน สมทบกองกำลังเดิมอีก 1,000 คน มีปืนใหญ่ 2 กระบอก คาดว่าจะเข้าโจมตีเมืองเชียงแสน เมืองเชียงรายได้ เมืองน่าน และเมืองแพร่ (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2446)

หัวเมืองในมณฑลพายัพซึ่งตั้งอยู่ในแนวอาณาเขต 25 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ซึ่งมีความอ่อนไหวทางการเมืองอย่างสูง ผู้ปกครองเมืองในแนวเขตดังกล่าวถูกจับจ้องจากทั้งการคุมเชิงของรัฐบาลสยามและการเกลี้ยกล่อมจากฝรั่งเศส โดยเฉพาะเมืองเชียงแสนและเมืองเชียงของ ซึ่งตั้งอยู่ในอาณาเขตคาบเกี่ยวภายใต้แนวอาณาเขต 25 กิโลเมตรจากลำแม่น้ำโขง ดังจดหมายของพระเจ้านองยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ถึงพระยาสุรัสสีหวิชัยศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ ลงวันที่ 20 พฤษภาคม ค.ศ. 1904 ความว่า

“...เรื่องการรักษาเชียงแสนเชียงของนั้น เห็นว่าไม่ลำบากอย่างเจ้าคุณวิตกกอก เพราะการที่ตกลงกับฝรั่งเศสคราวนี้ไม่ใช่ว่าเอาทหารเข้าไปปราบผู้ร้ายคนเดียว แล้วถ้าผู้ร้ายกลับมามีจะต้องขออนุญาตกันใหม่ ความจริงเราควรจะเข้าใจว่าถ้าทหารเราเข้าไปปราบแล้วจะตั้งอยู่ในนั้นไม่ได้นานก็จริง เราถอยออกมาอยู่นอก 25 กิโลเมตร ถ้าผู้ร้ายเข้ามาอีกทหารเรากลับเข้าไปอีกก็ได้ ไม่จำเป็นต้องขออนุญาตใหม่ เพราะที่ตกลงกันนั้นว่าเราจะปราบผู้ร้ายแล้วเราจะไม่ตั้งทหารอยู่ในนั้นนาน ถ้าผู้ร้ายยังไม่หมดก็เชื่อว่ายังปราบไม่แล้ว เข้าไปอีกก็ไม่ผิดการที่ตกลงกันกับฝรั่งเศส อีกประการหนึ่งสัญญาใหม่ที่ทำกับฝรั่งเศสก็งานจะเรติไฟอยู่แล้ว ถ้าสัญญาเรติไฟแล้วเมื่อใดเรื่อง 25 กิโลเมตรก็หมดความขัดข้อง ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเห็นว่าจำเป็นจะต้องหาคนเมืองอื่นเข้าไปอยู่ เว้นไว้แต่จะหาคนในเมืองนั้นเองเป็นโปลิศไม่ได้ เรื่องสายโทรเลขนั้นกระทรวงโยธาได้งบประมาณจะต่อจากเมืองนครลำปางขึ้นไปทางเมืองพญาไปเชียงคำ...” (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2447ข)

นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างความพยายามหลบหนีออกจากคุกของนักโทษในเมืองเชียงของ ดังรายงานกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 28 พฤศจิกายน ค.ศ. 1904 ระบุเหตุการณ์นักโทษหลบหนีจากสถานที่คุมขังตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง นักโทษได้พากันหนีข้ามแม่น้ำโขงเข้าไปในเขตแดนอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งฝั่งตรงข้ามนั้นเป็นที่ตั้งของค่ายทหารฝรั่งเศส (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ,

2447ก) ฝ่ายรัฐบาลสยามไม่สามารถนำกำลังทหารหรือกองกำลังติดอาวุธเข้าไปยังพื้นที่ 25 กิโลเมตรจากลำแม่น้ำโขงตามสนธิสัญญา ค.ศ. 1893 ฉะนั้น พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นแหล่งหลบหนี และช่องสุ่มกำลังของโจร ดังจะเห็นได้จากกรณีพวกเงี้ยวที่ก่อความวุ่นวายรบกวนกิจกรรมการค้า และความสงบในหัวเมืองตอนในภาคพื้นทวีปช่วงต้นทศวรรษ 1900 มักจะหนีเข้าไปยังอาณาเขตของฝรั่งเศส ซึ่งคนเหล่านี้ได้รับความคุ้มครองในระดับหนึ่ง

ต่อมากลางทศวรรษ 1910 ปัญหาเงี้ยวเริ่มเป็นประเด็นถกเถียงอีกครั้งในหนังสือพิมพ์ บางกอกใหม่ ระหว่างเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ฝรั่งเศส และสยาม เนื่องจากยังคงมีการสร้าง สถานการณ์ความไม่สงบให้แก่กิจกรรมการค้าและการปกครองดินแดนทางตอนในภาคพื้นทวีป และมีแนวโน้มจะก่อจลาจลขึ้นอีกครั้ง ส่งผลให้รัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษในพม่าเตรียมการ รับมือ โดยส่งกองกำลังไปประจำการชายแดนบริเวณเขตแดนเมืองเชียงตุง (In Northern Siam, 1915, p. 4) เมื่อจะข้ามแดนเข้าไปติดตามผู้ร้ายจะต้องดำเนินตามธรรมเนียมระหว่างประเทศ คือ การออกหนังสือถึงรัฐบาลอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีน เพื่อขออนุญาตเข้าไปตรวจจับโจร และผู้ร้าย เป็นต้น

นอกจากนี้ อำนาจทางการศาลที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับฝรั่งเศส หากเกิดคดีความขึ้นก็ เกิดความไม่สะดวกในการเดินทางไปยังศาลต่างประเทศที่เมืองเชียงใหม่ จึงเกิดการทำข้อตกลง ระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสกับรัฐบาลสยาม เพื่อแก้ไขปัญหการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้สะดวก ยิ่งขึ้น โดยการลงนามว่าด้วยข้อบังคับศาลต่างประเทศระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1907 เสนอให้ยกสถานะศาลเดิม คือ ศาลประจำมณฑลพายัพ ยกให้มีสถานะเทียบเป็นศาล ต่างประเทศ มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลพายัพยกเว้นเมืองน่านและเมืองแพร่ และศาลประจำเมืองน่าน ยกให้มีสถานะเทียบเป็นศาลต่างประเทศ มีอำนาจทั่วไปทั้งในเมืองน่านและเมืองแพร่ (ข้อบังคับ สำหรับศาลต่างประเทศ, 2450, หน้า 599) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้อนุমানได้ว่าศาลต่างประเทศ เมืองเชียงใหม่เน้นอำนวยความสะดวกในการพิจารณาคดีแก่คนในบังคับอังกฤษ ส่วนศาล ต่างประเทศเมืองน่านเน้นอำนวยความสะดวกในการพิจารณาคดีแก่คนในบังคับฝรั่งเศส อนึ่ง ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 รัฐบาลสยามต้องดูแลเอาใจใส่พระเจ้าเมืองเชียงใหม่ควบคู่กับ พระเจ้าเมืองน่านด้วยท่าทีประนีประนอม พร้อมกับเผื่อระวังสถานการณ์อันจะนำไปสู่การพิพาท กับอิทธิพลเจ้าอาณานิคมทั้งสอง

บทสรุป

การเข้ามาขยายอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่รัฐพื้นเมืองทุกภาคส่วนในภูมิภาค รวมไปถึงพื้นที่ทางตอนในภูมิภาค อย่างเช่นหัวเมืองล้านนาหรือมณฑลพายัพ ซึ่งต้องเผชิญกับการปะทะอำนาจของเจ้าอาณานิคม ภายนอก คือ อังกฤษ และฝรั่งเศส รวมไปถึงการจัดการอาณานิคมภายในของรัฐบาลสยาม ส่งผลให้มณฑลพายัพเป็นกรณีศึกษาที่โดดเด่นในการเผชิญกับระบอบอาณานิคม โดยการตกอยู่ท่ามกลางสภาวะจำยอมทางภูมิศาสตร์ที่ชนาปไปด้วยด้านทิศตะวันตกประชิดดินแดนอาณานิคม อังกฤษ และด้านทิศตะวันออกประชิดดินแดนอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งทั้งสองล้วนแต่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่มณฑลพายัพในหลายรูปแบบ

ความสำคัญของมณฑลพายัพเป็นแหล่งการค้าและเมืองท่าทางบกที่มีความสำคัญตั้งแต่ครั้งอดีต จึงส่งผลให้เกิดการเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายจากพ่อค้าหลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งในสมัยอาณานิคมได้รับการกำหนดและแยกสถานะกลายเป็น “คนในบังคับ” รัฐบาลอาณานิคมจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในมณฑลพายัพมากขึ้น และสร้างความเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ เช่น การสร้างสถานกงสุล ศาลต่างประเทศ การใช้เงินสกุลอาณานิคม ฯลฯ สะท้อนได้ว่ามณฑลพายัพเป็นหนึ่งในสถานที่อยู่อาศัยของพลเมืองชาวอาณานิคม จึงส่งผลให้รัฐบาลสยามเริ่มเข้ามาเร่งรัดจัดการปกครองมณฑลพายัพอย่างใกล้ชิด

รัฐบาลสยามต้องเผชิญกับปัญหามากมายจากระบอบอาณานิคมในมณฑลพายัพ เช่น การจัดการกับคดีความในอุตสาหกรรมการทำไม้สัก การจัดการปัญหาทาสที่หลบหนีไปยังดินแดนอาณานิคม ฯลฯ ในช่วงดังกล่าวจึงทำให้รัฐบาลสยามต้องปฏิรูปประเทศแล้วรวมอำนาจจากเจ้านายพื้นเมืองเข้าสู่ศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ ผู้เขียนบทความพบว่า การเผชิญกับระบอบอาณานิคมส่งผลต่อการบริหารรัฐกิจของเจ้านายพื้นเมืองในพื้นที่ทางตอนในทวีปที่ค่อย ๆ ถูกลดบทบาทและไม่ได้รับการเน้นความสำคัญในเวทีระดับนานาชาติ การกำหนดชะตาและความเป็นไปของมณฑลพายัพรวมถึงรัฐพื้นเมืองอื่นโดยรอบ คงเหลือเพียงแต่การต่อรองของมหาอำนาจใหญ่ทั้ง 3 ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส และสยาม ดังสะท้อนได้จากสถานการณ์ทางการเมืองระดับนานาชาติเริ่มมีบรรยากาศผ่อนปรนตั้งแต่การร่วมลงนามในปฏิญญาระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ค.ศ. 1896 ส่งผลให้รับรองกรรมสิทธิ์พื้นที่มณฑลพายัพให้อยู่ภายใต้อธิปไตยของรัฐบาลสยาม

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับที่เรื่อง “ระบอบอาณานิคมของอังกฤษในพม่าและแหลมมลายู กับการจัดการมณฑลพายัพของรัฐสยาม ค.ศ. 1894-1933” สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิनาร์ บุญธรรม เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

รายการอ้างอิง

- ข้อบังคับสำหรับการปกครองมณฑลวันตงเฉียงเหนือ ร.ศ. 119. (2443, 22 กรกฎาคม).
- ราชกิจจานุเบกษา. ตอน 17 เล่ม 17, หน้า 177-194.
- ข้อบังคับสำหรับศาลต่างประเทศ. (2450, 16 กันยายน). ราชกิจจานุเบกษา, ตอน 24, เล่ม 0 ฉบับพิเศษ (16 กันยายน 2450), หน้า 597-603.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2514). *จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค 5 และ ภาค 6*. กรมศิลปากร. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตำรวจเอกเฟลิ้น ศรีสาคร และนางกัณหา ศรีสาคร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 21 ธันวาคม 2514).
- ชาลวิทย์ เกษตรศิริ, พิภพ อุดร, ศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี, อานันท์ บัวแสงธรรม, กิตสุณี รุจิขำนันทกุล, สุริยา ไสกันต์, ฉัตรศิริ เพียรพยุห์เขตต์ และพยงค์ ทับสกุล. (2554). *ประมวลสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง บันทึกความเข้าใจ และแผนที่ระหว่างสยามประเทศไทยกับประเทศอาเซียนเพื่อนบ้าน: กัมพูชา-ลาว-พม่า-มาเลเซีย*. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2495). *เทศาภิบาล*. คลังวิทยา.
- โตมร ไกรปรณ. (2557). กำเนิด “ภูมิภายา” และพื้นที่สมัยใหม่ของล้านนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. *วารสารหน้าจั่ว*, 11(1), 18-33.
- เนื่ออ่อน ขวี่ทองเขียว. (2553). *รัฐสยามกับล้านนา พ.ศ. 2417-2476*. [ดุชนิพนธ์อักษรศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- ประชากรจักรจักร, พระยา. (2499). *ประวัติของมหาอำมาตย์ตรี พระยาประชากรจักรจักร (ซุบโอสถานนท์)*. ลมุลจิตต์.
- รายงานกระทรวงการต่างประเทศ. (2439, กุมภาพันธ์ 16). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 12 ตอน 46, หน้า 447-454.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2446). *พวกเงี้ยวผู้ร้ายหนีไปอยู่กับฝรั่งเศส*. รหัสเอกสาร กต 98.1/1.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2447ก). *นักโทษเมืองเชียงของหนีกับการชำระผู้ร้าย*. รหัสเอกสาร กต 98.1/41.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2447ข). *สำเนาเรื่องผู้ร้ายเงี้ยวจลาจลที่เมืองเชียงของ*. รหัสเอกสาร กต 98.1/45.

- สุวิทย์ พักขาว. (2518). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสตั้งแต่ ร.ศ. 112 ถึง ร.ศ. 126 (ค.ศ. 1893-1907)*. [วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- เสด็จออกแขกเมืองประเทศราช. (2433, 25 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. ตอน 7 เล่ม 43, หน้า 389-390.
- อึ้ง บุญยานนท์. (ม.ป.ป.). *สังเขปเอกสารประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112*. ราชนาวิกสภา.
- ฮอลล์, ดี. จี. อี. (2549). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร* (วรุณยุพา ณ ออยุธยา, เพ็ชรี สุมิตร, ชุติรี จามรมาน, เพ็ญศรี ตึก, รสสุคนธ์ อิศรเสนา, วิลาสวงศ์ พงศบุตร, แฉมสุข นุ่มนนท์ และศรีสุข ทวีธาประสิทธิ์, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 3). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- A Journey Round Siam. (1896, May 26). *The Singapore free press and mercantile advertiser (weekly)*, p. 15.
- Among the Shans. (1884, January 19). *Straits times weekly issue*, p. 11.
- Betgem, F. (2019, January 13). *The Chiang Mai British consulate*. <https://travel-and-history.com/wp-content/uploads/2018/06/British-Consulate-Chiang-Mai-many-Shan-people.jpg>
- Border Question Between Burmah and Siam. (1883, November 24). *Straits times weekly issue*, p. 4.
- Cima, R. J. (1989). *Vietnam: A country study*. Library of Congress.
- Crawford, J. (1830). *Journal of an embassy from the Governor-General of India to the courts of Siam and Cochin China, exhibiting a view of the actual state of those kingdoms*, vol. 1. H. Colburn and R. Bentley.
- Crosthwaite, C. (1968). *The pacification of Burma*. Frank Cass.
- France and Siam. (1891, September 1). *The Singapore free press and mercantile advertiser (weekly)*, p. 13.
- French Indo-China. (1890, October 8). *Straits times weekly issue*, p. 8.
- In Northern Siam. (1915, December 11). *The Singapore free press and mercantile advertiser*, p. 4.

- Jeshurun, C. (1970). The Anglo-French declaration of January 1896 and the independence of Siam. *Journal of the Siam Society*, LVIII(2), 105-126.
- Laos. (1973, April 26). *New nation*, p. 8.
- Mangrai, S. (1965). *The Shan states and the British annexation*. Department of Asian Studies Cornell University.
- Maulmain. (1837, August 3). *The Singapore free press and mercantile advertiser*, p. 1.
- Mith, B. E. (1901). *The Century Atlas of The World*. Century.
- Report on the Administration of British Burma during 1883-84*. (1884). The Government Press.
- Report on the Administration of British Burma during 1884-85*. (1885). The Government Printing.
- Report on the Administration of Burma during 1892-93*. (1893). The Government Printing.
- Siam's Independence. (1899, January 25). *The Singapore free press and mercantile advertiser*, p. 3.
- Telegrams. (1894, August 1). *The Singapore free press and mercantile advertiser*, p. 3.
- The Anglo Siamese Mission. (1889, December 3). *The Singapore free press and mercantile advertiser (weekly)*, p. 693.
- The Protection of Siam. (1892, April 6). *The Singapore free press and mercantile advertiser*, p. 2.
- The Queen's Speech. (1896, February 18). *The Singapore free press and mercantile advertiser (weekly)*, p. 16.
- The Siamese Problem. (1902, September 17). *The straits times*, p. 2.
- Winichakul, T. (1994). *Siam mapped: A history of the geo-body of a nation*. University of Hawaii Press.

การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ติดต่อกันมา 3 ทศวรรษ การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฯ นั้นมีรายละเอียดหลักเกณฑ์และรูปแบบ ดังนี้

1. ประเภทของบทความที่รับพิจารณาต้องเป็นบทความวิชาการ หรือบทความวิจัย ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์ นักวิจัย และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

2. ขอบเขตเนื้อหาต้องเกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ/หรือ ข้อมูลท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สาขาภาษา ภาษาศาสตร์และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา สารสนเทศศาสตร์ หรือจิตวิทยา

3. บทความที่ส่งมาให้กองบรรณาธิการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และต้องไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น

รูปแบบการพิมพ์บทความ

ผู้เขียนต้องจัดบทความให้เป็นไปตามรูปแบบที่วารสารฯ กำหนด ดังนี้

1. การตั้งค่าหน้ากระดาษ ขนาดกระดาษ A4 ตั้งระยะขอบกระดาษบนและล่างซ้ายและขวา 2.5 ซม. (1 นิ้ว) ระยะบรรทัด 1 เท่า (single space) พร้อมกำหนดเลขหน้ามุมบนขวาของหน้ากระดาษความยาวของบทความ

2. ความยาวของบทความอยู่ระหว่าง 13-17 หน้า โดยรวมรูปภาพ ตาราง เอกสารอ้างอิง (ระบบ APA style ทั้งภายในและส่วนท้ายของบทความ)

3. รูปแบบตัวอักษรในบทความ คือ TH Sarabun PSK

ส่วนแรกของบทความ

1. ชื่อเรื่องภาษาไทย (TH Sarabun PSK 18 พอยท์ จัดข้อความกึ่งกลางหน้ากระดาษ ตัวอักษรตัวหนา)

2. ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK 18 พอยท์ จัดข้อความกึ่งกลางหน้ากระดาษ ตัวอักษรตัวหนา) โดยกำหนดตัวอักษรตัวแรกของคำเป็นตัวใหญ่
3. ชื่อผู้เขียน (TH Sarabun PSK 14 พอยท์ จัดข้อความชิดขวา) ระบุชื่อภาษาไทย และวงเล็บชื่อภาษาอังกฤษ และให้ใส่อ้างอิงเชิงบรรณของผู้เขียนแต่ละคน เพื่อใส่ข้อมูลข้อที่ 6
4. บทคัดย่อภาษาไทย (TH Sarabun PSK 16 พอยท์) และคำสำคัญ (จำนวน 3-5 คำ) (TH Sarabun PSK 12 พอยท์) ไม่เกิน 250 คำ
5. บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK 16 พอยท์) และคำสำคัญ (จำนวน 3-5 คำ) (TH Sarabun PSK 12 พอยท์) ไม่เกิน 250 คำ โดยคำสำคัญภาษาอังกฤษนั้นให้กำหนดตัวอักษรตัวแรกของคำเป็นตัวใหญ่
6. เชิงอรรถ ให้ระบุข้อมูลสถานที่ทำงาน หรือหลักสูตรและสถานศึกษา ถ้าผู้เขียนกำลังศึกษาอยู่ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

ส่วนเนื้อหาของบทความ

1. เนื้อหาบทความให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 16 พอยท์ และจัดข้อความชิดซ้ายทั้งหมด
2. บทความวิชาการ เนื้อหาประกอบไปด้วย
 - บทนำ
 - เนื้อหา
 - บทสรุป
 - รายการอ้างอิง
3. บทความวิจัย เนื้อหาประกอบไปด้วย
 - บทนำ
 - การทบทวนวรรณกรรม
 - วิธีการวิจัย ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับ 1) ประเภของการวิจัย 2) ประชากร ตัวอย่าง และการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (กรณีเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (กรณีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ) หรืออื่น ๆ 3) เครื่องมือในการวิจัย การพัฒนา และการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ 4) การเก็บรวบรวมข้อมูล 5) การวิเคราะห์ข้อมูล และการรายงานผล

- ผลการวิจัย
- อภิปรายผล
- ข้อเสนอแนะการวิจัย (ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต)
- กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)
- รายการอ้างอิง

ส่วนการอ้างอิง

ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ APA version 7.0 (American Psychological Association) ทั้งนี้ กองบรรณาธิการได้ทำตารางสรุปตัวอย่างวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา และการอ้างอิงในรายการอ้างอิงเบื้องต้นเพื่อช่วยในการเตรียมบทความ

วิธีการจัดส่งบทความ

ผู้เขียนส่งบทความเพื่อพิจารณาผ่านระบบออนไลน์ Thai Journals Online (Thaijo) ได้ที่ URL: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index> เท่านั้น บทความที่ผ่านการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน จะได้รับการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฯ ต่อไป

ตารางสรุปตัวอย่างวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา

จำนวน ผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
1 คน	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์) ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์,/หน้า/เลขหน้า) ชื่อ/สกุล/(สัมภาษณ์,/วัน/เดือน/ ปีที่สัมภาษณ์)	สกุล/(ปีพิมพ์) สกุล/(ปีพิมพ์,/p./เลขหน้า) สกุล/(ปีพิมพ์,/pp./เลขหน้า)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> กาญจนา แก้วเทพ (2557) xxx ขจีรัตน์ ดวงดาว (2555, หน้า 10) xxx เพชรรุ่งเทียน ปิวโรจน์ (2560, หน้า 123-126) xxx นงนารถ ชัยรัตน์ (สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2553) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) xxx (ขจีรัตน์ ดวงดาว, 2555, หน้า 10) xxx (เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์, 2560, หน้า 123-126) xxx (นงนารถ ชัยรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2553)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Kessler (2003) xxx Week (2003, p. 27) xxx Kidd (1987, pp. 15-16) xxx Paradis (personal communication, February 24, 2020) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Kessler, 2003) xxx (Week, 2003, p. 27) xxx (Kidd, 1987, pp. 15-16) xxx (Paradis, personal communication, February 24, 2020)

จำนวน ผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
2 คน	ชื่อ/สกุล/และ/ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)	สกุล/and/สกุล/(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> สุพร ชัยเดชสุริยะ และพัชรี วรจรัสรังสี (2554) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (สุพร ชัยเดชสุริยะ และพัชรี วรจรัสรังสี, 2554) xxx (เสรี วงศ์พิเชษฐ และพิศาล หมื่นแก้ว, 2556, หน้า 15) xxx (ชัชวาลย์ หลิวเจริญ และณิชชา โชคพิทักษ์กุล, 2559, หน้า 275-280)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Bernard and Krupat (1994) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Bernard & Krupat, 1994) xxx (Haynes & Rao, 2013, p. 12) xxx (Jaiswal & Kant, 2018, pp. 345-356)
3-5 คน	ชื่อ/สกุล,/ชื่อ/สกุล/และชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)	สกุล,/สกุล,/and/สกุล/(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> นักรบ hmeiแสน, จารุวรรณ สกุลคุ, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์ (2557) xxx xxx (นักรบ hmeiแสน, จารุวรรณ สกุลคุ, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2557)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Fisher, Bashyal, and Bachman (2012) xxx xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012)

จำนวนผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
3-5 คน (ต่อ)	การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (นักรบ หมีแสน, จารุวรรณสกุล, อรรถพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2557, หน้า 266) xxx (นักรบ หมีแสน, จารุวรรณสกุล, อรรถพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2559, หน้า 265-266)	การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012, p. 172) xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012, pp. 172-173)
6 คนขึ้นไป	ชื่อ/สกุลและคณะ/(ปีพิมพ์) <u>ตัวอย่าง</u> อวยพร เรื่องตระกูล และคณะ (2551) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (อวยพร เรื่องตระกูล และคณะ, 2551) xxx (ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์ และคณะ, 2560, หน้า 89) xxx (พวงพริกสสร วิริยะ และคณะ, 2560, หน้า 48-56)	สกุล/et al./ (ปีพิมพ์) <u>ตัวอย่าง</u> Eker et al. (2000) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Eker et al., 2000) xxx (Gleim et al., 2013, p. 118) xxx (Leary et al., (2011, pp. 35-42)
หมายเหตุ: 1) การอ้างอิงผู้เขียน 3-5 คน นั้น ให้ใส่ชื่อผู้เขียนทุกคนในการอ้างอิงในเนื้อหาครั้งแรก และเขียน “และคณะ” หรือ et al. ในการอ้างอิงครั้งต่อไป ในกรณีอ้างอิงผู้เขียนตั้งแต่ 6 คนขึ้นไป สามารถเขียนชื่อผู้เขียนคนแรก และตามด้วย “และคณะ” หรือ et al. ได้ตั้งแต่การอ้างอิงครั้งแรก 2) / หมายถึง เคาะ space bar 1 ครั้ง, // หมายถึง เคาะ space bar 2 ครั้ง		

การอ้างอิงในเนื้อหาในรูปแบบอื่น ๆ

- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความจากแหล่งข้อมูลระดับทุติยภูมิ ให้เขียนดังนี้

รูปแบบ ชื่อ/สกุล/(ปี/อ้างอิงใน/ชื่อ/สกุล,/ปี)

ตัวอย่าง เพิ่มพูน แพนศรี (2548 อ้างถึงใน ศรีวรรณ มีคุณ, 2551) xxx

Arnett (2000 cited in Claiborne & Drewery, 2010) xxx

- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความมากกว่า 1 แหล่ง ให้เรียงตามลำดับอักษร

ก-ฮ หรือ A-Z และอ้างอิงแหล่งข้อมูลภาษาไทยก่อนแหล่งข้อมูลภาษาอังกฤษ ดังนี้

รูปแบบ แหล่งข้อมูลภาษาไทย xxx (ชื่อ/สกุล,/ปี;/ชื่อ/สกุล,/ปี) xxx

แหล่งข้อมูลภาษาอังกฤษ xxx (สกุล,/ปี;/สกุล,/ปี) xxx

ตัวอย่าง xxx (เพิ่มพูน แพนศรี, 2551; ศรีวรรณ มีคุณ, 2548)

xxx (Embretson & Reise, 2000; Marvelde et al., 2006)

- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาที่แหล่งข้อมูลอ้างอิงไม่มีชื่อผู้แต่ง ให้เขียนดังนี้

รูปแบบ (ชื่อเรื่อง,/ปีที่เผยแพร่) หรือ (Title,/ปีที่เผยแพร่)

ตัวอย่าง (เส้นทางความสุข: การสัมผัสธรรมชาติ, 2559)

(Preschool Prep, 2010)

ถ้าไม่มีปีที่เผยแพร่ปรากฏ ถ้าแหล่งข้อมูลอ้างอิงเป็นภาษาไทยให้ใส่ ม.ป.ป.

หรือแหล่งข้อมูลอ้างอิงเป็นภาษาอังกฤษให้ใส่ n.d.

ตารางสรุปตัวอย่างการอ้างอิงในรายการอ้างอิง

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือทั่วไป	ชื่อ/สกุล./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์ ระบุครั้งที่ 2 เป็นต้นไป). สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย สุรางค์ โค้วตระกูล. (2544). <i>จิตวิทยาการศึกษา</i> (พิมพ์ครั้งที่ 5). ด้านสุขภาพการพิมพ์. ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ศุภร เสรีรัตน์, งามอาจ ปะวะวานิช, ปริญ ลักขิตานนท์ และสุพิศ ลิ้มไทย. (2543). <i>หลักการตลาด: Principles of marketing</i>. ดวงกลมสมัย. พิทยา ว่องกุล. (บรรณาธิการ). (2541). <i>ไทยยุควัฒนธรรมทาส. โครงการวิถิทรศน์</i>. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). <i>ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561)</i>. พรักหวาน กราฟิก. ชินวุฒิ เตชานุวัตร และธนัชพร นันทาภิวัฒน์. (2564). <i>ตีแผ่สมรภูมิ E-Commerce ไทย ตรงไหนคือโอกาส</i>. https://media.kkpf.com/document/2021/Aug/(ฉบับเต็ม)%0KKP%20Research_ecommerce.pdf <u>ในกรณีที่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง</u> ผู้หญิงอีสาน: <i>ทางเลือก คักยภาพและแนวทางการพัฒนา</i>. (2541). สถาบันและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Ritchie, B. W. (2003). <i>Managing educational tourism</i>. Channel View Publications. Ettinger, R. H., Crooks, R., & Stein, J. (1994). <i>Psychology: Science, behavior, and life</i> (3rd ed.). Harcourt Brace College Publishers.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือทั่วไป (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ (ต่อ) <u>ในกรณีหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีเลข DOI</u> Schmid, H. J. (Ed.) (2017). <i>Entrenchment and the psychology of language learning: How we recognize and adapt linguistic knowledge</i>. American Psychology Association; De Gruyter Mouton. https://doi.org/10.1037/15969-000 Brown, L. S. (2018). <i>Feminist therapy</i>. American Psychology Association. https://doi.org/10.1037/0000092-000
หนังสือแปล	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง/ (ชื่อผู้แปล, แปล)./ สำนักพิมพ์. โอเวน, ลินเนตต์. (2543). <i>คู่มือธุรกิจลิขสิทธิ์</i> (งามพรรณ เวชชาชีวะ, แปล). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ธอโร, เฮนรี เดวิด. (2562). <i>วอลเดน</i> (สุริยฉัตร ชัยมงคล, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 5). ภาพพิมพ์.
หนังสือ ต่างประเทศ ที่ไม่ใช่ภาษา อังกฤษ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่องภาษาต่างประเทศ/ [ชื่อเรื่องแปลเป็นภาษาอังกฤษ]./ สำนักพิมพ์. Hong, N. (1959). <i>Lịch sử truyền giáo Việt Nam [History of missionaries in Vietnam]</i>. Contemporary Publishing House. Launay, A. (1924). <i>Histoire de la Mission de Cochinchine 1658-1823 (Vol 3: 1771-1823) [History of the Cochinchina mission 1658-1823 (Vol 3: 1771-1823)]</i>. Documents Historiques Maisonneuve Frères.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
บทความ ในหนังสือ	ชื่อ/สกุลผู้เขียนบทความ/(ปีพิมพ์)/ชื่อบทความ/ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ) (ถ้ามี)/ชื่อหนังสือ/(เลขหน้า)/สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย จามะรี เชียงทอง. (2543). ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ศักยภาพและการต่อสู้ของท้องถิ่น. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), <i>พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย</i> (หน้า 1-51). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กาญจนา แก้วเทพ. (2557). ทฤษฎีการสื่อสารตามทัศนะของสำนักทฤษฎีวิพากษ์. ใน <i>ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญานิตยศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร</i> (หน้า 103-105). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Keyes, C. F. (1993). Why the Thai are not Christians: Buddhist and Christian conversion in Thailand. In R. W. Hefner (Ed.), <i>Conversion to Christianity: Historical and anthropological perspectives on a great transformation</i> (pp. 259-283). University of California Press.
วารสาร/นิตยสาร	ชื่อผู้เขียนบทความ/(ปีพิมพ์)/ชื่อบทความ/ชื่อวารสาร/ปีที่ (ฉบับที่)/เลขหน้า. ตัวอย่างภาษาไทย หฤทัยทิพย์ ตัณฑเทศ. (2563). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันของนักเรียนนายเรืออากาศต่อโรงเรียนนายเรืออากาศ นวมินทกษัตริยาธิราช. <i>วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา</i>, 28(3), 214-234.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
วารสาร/นิตยสาร (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาไทย (ต่อ) วิระ แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสาลโ. (2556). เครือข่ายสังคมออนไลน์: กรณีเฟสบุ๊ก (Facebook) กับการพัฒนาผู้เรียน. <i>วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์</i>, 5(197), 195-205. ณรงค์ นิตจันทร์. (2547). ปัญหาหญิงไทยในต่างแดน. <i>คู่สร้างคู่สม</i>, 24(464), 38. ดวงพร สุรพงษ์พิวัฒนนะ. (2562). พ่อแม่...ตัวแปรพัฒนาการของลูกรัก. <i>หมอชาวบ้าน</i>, 41(488), 61-64. ณิชาพร เจริญวานิชกูร และไพโรจน์ น่วมนุ้ม. (2562). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่เน้นแบบอย่างและกลวิธีตามแนวคิดของเมย์เนสและจูเลียน-ซูลต์ซ ที่มีต่อความรู้ทางคณิตศาสตร์และความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5. <i>วารสารครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</i>, 47(ฉบับเพิ่มเติม 2), 88-100. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/232424
	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). The link between competitive advantage and corporate social responsibility. <i>Harvard Business Review</i>, 84(12), 78-92. Sengupta, K. M. (2018). Community and neighborhood in a colonial city: Calcutta's para. <i>Sage Journals</i>, 38(1), 40-56. Barone, M. (2014, December 25). The experience factor. <i>U.S. News & World Report</i>, 141(24), 26.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
วารสาร/นิตยสาร (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ (ต่อ) Bucur, I. (2013). Managerial core competencies as predictors of managerial performance, on different levels of management. <i>Social and Behavioral Sciences</i>, 78, 365-369. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.312 Chunhachinda, P. (2017). FinTech: Towards Thailand 4.0. <i>Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning</i>, 7(1), 1-23. http://e-jodil.stou.ac.th/filejodil/14_0.pdf
หนังสือพิมพ์	ชื่อ/สกุล./ (ปี./วัน/เดือน)/ชื่อบทความ/ชื่อหนังสือพิมพ์./หน้า/(ระบุเลขหน้า). หมายเหตุ: กรณีที่บทความเป็นภาษาอังกฤษ ขอให้ใช้ (ปี./เดือน/วัน) ตัวอย่างภาษาไทย จิราวัฒน์ จารุพันธุ์. (2556, 3 มกราคม). โฆษณาดิจิทัล 56 กระแสยังแรงไม่เลิก. <i>เดลินิวส์</i>, หน้า 10. ทีมข่าวการเมือง. (2557, 24 กุมภาพันธ์). ปรีศนา “เสธ.น้ำเงิน” แนวรบโลกโซเชียล. <i>โพสต์ทูเดย์ออนไลน์</i>. https://www.posttoday.com/politic/report/279972 ไทยรัฐออนไลน์. (2563, 3 มกราคม). ล้อมคอกโรคซึมเศร้า ปฏิบัติการพิทักษ์สุขภาพคนไทยสู้พิษฆาตเงียบ ลดตายปีหนูท้อแท้ 2563. https://www.thairath.co.th/news/society/1738735 ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Schwartz, J. (1993, September 30). Obesity affects economic, social status. <i>The Washington Post</i>, pp. A1- A4.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือพิมพ์ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ (ต่อ) Belluck, P. (2018, July 26). New Alzheimer's drug slows memory loss in early trial results. <i>NY Times</i>, p. A1. Brody, J. E. (2007, December 11). Mental reserves keep brain agile. <i>The New York Times</i>. https://www.nytimes.com
วิทยานิพนธ์	ชื่อ/สกุล(ผู้เขียนวิทยานิพนธ์)/(ปีที่เผยแพร่)/(ชื่อวิทยานิพนธ์/วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิตหรือวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต/ชื่อมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา). ตัวอย่างภาษาไทย ปิติพัฒน์ ชีระวนิชชานนท์. (2555). การศึกษากลวิธีในการแปลมุกตลกไทยในภาษาอังกฤษ: กรณีศึกษาภาพยนตร์เรื่อง <i>หลวงพี่เท่ง ภาค 1 และรถไฟฟ้ามหานคร</i>. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. ชลวรินทร์ แป้นสุวรรณ. (2562). ลักษณะทางกายภาพ ความไว้วางใจ คุณภาพการให้บริการ คุณค่าที่รับรู้ และความพึงพอใจส่งต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำและการบอกต่อของลูกค้าที่รับประทานอาหารบุฟเฟต์โรงแรมระดับ 4 ดาวขึ้นไปในกรุงเทพมหานคร. [วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ].
	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Footrakoon, O. (1999). <i>Lived experiences of Thai war brides in mixed Thai-American families in The United States</i>. [Doctoral dissertation of Philosophy, University of Minnesota].

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
วิทยานิพนธ์ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ (ต่อ) Sehwised, W. (2007). <i>A study of conflict between mothers and daughters in The Joy Luck Club</i>. [Master's thesis, Srinakharinwirot University].
เอกสารการประชุมวิชาการ	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บรรณาธิการ)/(ถ้ามี), ชื่อการประชุม/(ระบุเลขหน้า)/สำนักพิมพ์.
	ตัวอย่างภาษาไทย บุญเขต หนูอ้อม. (2558). สภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมวิถีชุมชนปากคลองนางจอมเทียน. ใน สุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์ (บรรณาธิการ), <i>การประชุมวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2558</i> (หน้า 223-232). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. หัตยา ศรีวงษ์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะงาน ความสามารถในการทำงาน และบรรยากาศองค์การกับความสุขในการทำงานของพยาบาลส่วนงานอุบัติเหตุฉุกเฉินในโรงพยาบาลชุมชนในเขตภาคกลาง. ใน <i>การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ “ราชนครินทร์วิชาการและวิจัย ครั้งที่ 5”</i> (หน้า 1-13). สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Pojanapunya, P., & Todd, R. W. (2011). Relevance of findings in results to discussion sections in applied linguistics research. In R. W. Todd (Ed.), <i>Proceeding of the Internation Conference: Doing Research in Applied Linguistics</i>. (pp. 51-60). King Mongkut's University of Technology Thonburi.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
เอกสารการประชุมวิชาการ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ (ต่อ) Ramesh, S. (2012). Preparation and evaluation of nanoparticles for sustained delivery of ampicillin. In <i>Proceedings of the Burapha University International Conference 2012 Global Change Opportunity & Risk</i> (pp. 351-357). Burapha University.
ราชกิจจานุเบกษา	ชื่อกฎหมาย./ (ปีพิมพ์./วันที่/เดือน)/ราชกิจจานุเบกษา./หน้า/(ระบุเลขหน้า). ตัวอย่างภาษาไทย กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมและชุมชนแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี (ฉบับที่ 2). (2561, 16 สิงหาคม). <i>ราชกิจจานุเบกษา</i>. หน้า 1-2. ประกาศกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน (วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ อาคารพุทธสมาคม (ศาลเก่า) วัดบุปผาราม ศาลากลางจังหวัดตราด (หลังเก่า) ตึกมหาราช ตึกราชินี วัดชนะไชยศรี ปราสาทตาโอบ ปราสาทพุลผล ปราสาทหนองผักนึ่งใหญ่ คุกกี้เก้). (2539, 18 ธันวาคม). <i>ราชกิจจานุเบกษา</i>. หน้า 3, 7.
จดหมายเหตุ คำสั่ง ประกาศระเบียบ	ชื่อหน่วยงาน./ (ปี./วัน/เดือน)/ชื่อของเอกสาร./เลขที่ประกาศ/คำสั่ง/จดหมายเหตุ/ ระเบียบ. (ถ้ามี) ตัวอย่างภาษาไทย หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ. 1206). <i>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3</i>. เล่มที่ 12. ศรีสทเทพ,พระยา. (2451). <i>จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. 116 เล่ม 1</i>. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. มหาวิทยาลัยบูรพา. (2548, 13 กุมภาพันธ์). <i>ประกาศมหาวิทยาลัยบูรพา เรื่องกำหนดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนประจำปีการศึกษา 2548</i>.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
จดหมายเหตุ คำสั่ง ประกาศ ระเบียบ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาไทย (ต่อ) มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2549, 18 มีนาคม). <i>ระเบียบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี ว่าด้วยการออกหลักฐานแสดงผลการศึกษา พ.ศ. 2549</i> . จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2458). <i>พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2417 ถึง พ.ศ. 2453)</i> . ใน หนังสืออนุสรณ์ในงานศพ อำพัน มารดา พุทธศักราช 2458. โสภณพิพรรฒธนากร.
สื่อประเภทอื่น ๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพยนตร์ คลิปเสียง เป็นต้น	สื่อประเภทอื่น ๆ ชื่อหน่วยงาน./ (ปี)./ชื่อเอกสาร./รหัสเอกสาร (ถ้ามี)./ ประเภทของเอกสาร.
	ตัวอย่างภาษาไทย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). <i>การแสดงละครพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่องโพงพาง</i> . รหัสเอกสาร M7500037. ภาพถ่าย. หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน). (2564). 15 คำ เดือน 11 (Mekhong Full Moon Party). https://www.fapot.or.th/main/cinema/view/998 ภูวนาถ คุณผลิน. (2542). <i>เจ้าไม่มีศาล ใน แกรมมีโกลด์ซีรีส์</i> [ซีดี]. บริษัทจีเอ็ม เอ็มแกรมมี. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ BBC (Producer). (n.d.). <i>EYFS. Listening skills - 1: Weather</i> [Audio podcast]. BBC School Radio. https://www.bbc.co.uk/teach/school-radio/eyfs-listening-skills-weather/zvrcf4j

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
เว็บไซต์	ชื่อ/สกุล/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง./URL
	ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2560). <i>เขาดิน เดิมไม่ใช่สวนสัตว์ แต่เป็น botanical garden ไฮโซ ในพระราชวังสวนดุสิต</i> . https://thematter.co/thinkers/dusit-zoo/40695
สื่อโซเชียลมีเดีย	ชื่อเจ้าของผลงาน/(ปี,/วัน/เดือน)/ชื่อเรื่อง./[Video]/YouTube./URL
	IQD Media Official. (2561). <i>IQD Media Official</i> . [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/channel/UCBl1dBQ0n1ZW_pYqk7HLeTA
บทสัมภาษณ์	ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์/(ปี,/วัน/เดือน)/ตำแหน่ง/(ถ้ามี)/สัมภาษณ์.
	ตัวอย่างภาษาไทย นงนารถ ชัยรัตน์. (2553, 10 กรกฎาคม). ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดกลาง. สัมภาษณ์. ศักดิ์ศิริ (นามสมมติ). (2553, 10 กันยายน). สัมภาษณ์.

การอ้างอิงในรายการอ้างอิงรูปแบบอื่น ๆ

- กรณีผู้เขียนมีชื่อเรียก

รูปแบบ ชื่อ/สกุล,/ยศ./(ปี)/ชื่อหนังสือ/ชื่อสำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง นิศรานา วัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2552). *บันทึกความรู้เรื่องต่าง ๆ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป.

- กรณีผู้เขียนมีสมณศักดิ์

รูปแบบ สมณศักดิ์/(นาม)/(ปี)/ชื่อหนังสือ/ชื่อสำนักพิมพ์.

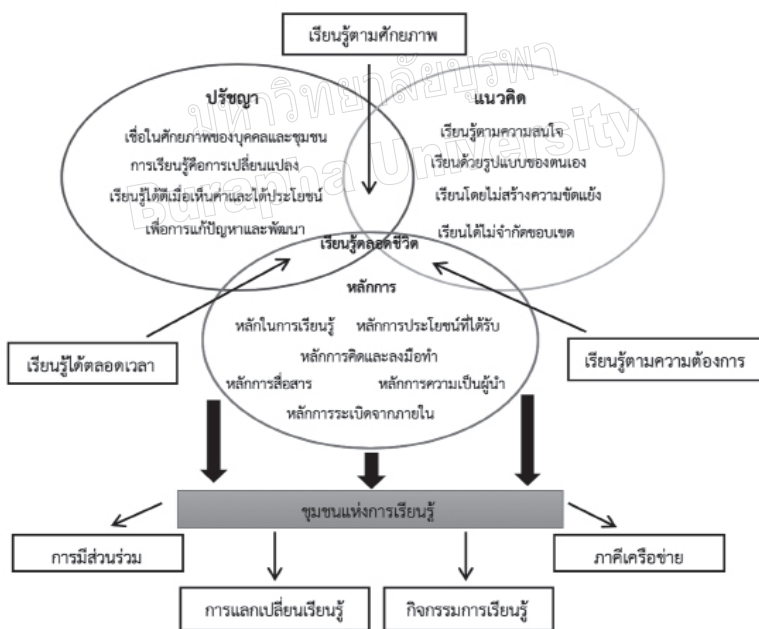
ตัวอย่าง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2549). *ชุดเพชร. อนุสัญญา*.

รูปแบบการทำภาพประกอบ การทำตาราง และการอ้างอิง

การอ้างอิงภาพและตารางจะใส่ในหมายเหตุ โดยมีลักษณะการอ้างอิงแตกต่างกัน ดังนี้

ภาพ 1

ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้



หมายเหตุ. จาก “การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้” โดย อาชญัญญา รัตนอุบล, 2562, วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 47(ฉบับเพิ่มเติม 2), หน้า 436 (<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/232667/>).

ภาพ 2

การแสดงเรื่องโพงพาง พ.ศ. 2463



หมายเหตุ. จาก การแสดงละครพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่อง โพงพาง, โดย สำนัก
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ป.ป., รหัสเอกสาร M7500037, ภาพถ่าย.

กรณีผู้เขียนสร้างหรือออกแบบด้วยตนเอง ให้เขียนอ้างอิงได้ภาพ ดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

หมายเหตุ. โดย เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2560

หมายเหตุ. โดย อัจริยา ตามัน, ออกแบบเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงตาราง

ในกรณีที่สร้างตารางรายงานผลด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องระบุแหล่งที่มา ยกเว้น ตารางดังกล่าวนั้นดัดแปลงมาจากงานของนักวิจัยท่านอื่น ๆ หรือนำมาจากหนังสือ ตำรา หรือบทความวิชาการใด ๆ จำเป็นต้องเขียนอ้างอิง

ตาราง 1

ความเที่ยงรายองค์ประกอบและค่าสถิติการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดล การวัด

ตัวแปร	คุณภาพด้านความเที่ยง		คุณภาพด้านความตรง เชิงโครงสร้าง
	องค์ประกอบการวัด	ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา	
ความร่วมมือใน การปฏิบัติงาน ของครู	การวางแผนการทำงานร่วมกัน	0.920	chi-square = 0.010, df = 1, p = 0.914, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	การแลกเปลี่ยนประสบการณ์	0.912	
	การทำงาน		
ปัจจัยเชิงสาเหตุ ของความร่วมมือ ในการปฏิบัติงาน ของครู	ทัศนคติที่มีต่อความร่วมมือ	0.886	chi-square = 0.330, df = 2, p = 0.747, RMSEA = 0.848, GFI = 0.999, AGFi = 0.995
	ในการปฏิบัติงาน		
	การรับรู้ความสามารถของตนเอง	0.919	
	บรรยากาศของโรงเรียน	0.923	
การเรียนรู้ของครู	ความผูกพันต่องานและองค์กร	0.910	chi-square = 0.000, df = 1, p = 0.947, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	การต่อยอดองค์ความรู้	0.904	
	การนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้	0.870	
	การปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน	0.865	
การปฏิบัติงาน ในชั้นเรียนของครู	ความสามารถในการสร้างนวัตกรรม	0.900	chi-square = 0.010, df = 1, p = 0.936, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	ความสามารถในการสอน	0.887	
	โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ		

หมายเหตุ. จาก “บทบาทการส่งผ่านของความร่วมมือของครูในการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติงานในชั้นเรียนของครู” โดย พงนา อาภาณูรักษ์ และ สุวิมล ร่องวาณิช, 2557, *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 9(2), หน้า 716 (<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/view/37280>).

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ (Publication Ethics)

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการที่มีคุณภาพต่อสาธารณะ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับแวดวงวิชาการ ดังนั้นเพื่อให้การเผยแพร่เป็นไปอย่างถูกต้อง มีคุณภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับมาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาจึงได้กำหนดแนวทาง วิธีปฏิบัติ และจริยธรรมการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการ โดยได้กำหนด บทบาทสำหรับผู้นิพนธ์ (authors) บรรณาธิการวารสาร (editor) และผู้ประเมินบทความ (reviewers) ไว้เพื่อให้ศึกษาและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อประโยชน์ต่อผู้อ่านและแวดวงวิชาการต่อไป

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิพนธ์ (Duties of Authors)

1. ผู้นิพนธ์ต้องยืนยันว่าผลงานของตนเองที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้นิพนธ์ทุกคนที่มีชื่อปรากฏในผลงานจะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการผลิตผลงานจริง
3. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าเนื้อหาในผลงานของตนเองไม่ได้คัดลอกผลงานของตนเองและผู้อื่น หรือมีการนำเนื้อหาที่ได้รับการตีพิมพ์อื่นมาใช้ซ้ำ (recycle) โดยไม่มีการอ้างอิงในรายการอ้างอิงท้ายบทความ หากพบว่ามีกรณีละเมิดลิขสิทธิ์ (plagiarism) ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรง
4. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าผลงานของตนเองนั้นได้มาจากข้อมูลที่ถูกต้อง ไม่บิดเบือนข้อมูล หรือให้ข้อมูลที่เกินจริง
5. ผู้นิพนธ์ต้องอ้างอิงแหล่งข้อมูลทุกครั้งที่มีการนำผลงานของผู้อื่นมาใช้ในผลงานของตน โดยมีการจัดทำรายการอ้างอิงถูกต้องครบถ้วน และต้องมีรายการอ้างอิงท้ายบทความ
6. ผู้นิพนธ์ต้องเขียนบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนดไว้ใน “คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์”
7. ผู้นิพนธ์ต้องระบุแหล่งทุน (financial support) ที่ได้รับสนับสนุนในการผลิตผลงาน รวมทั้งต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (conflicts of interest) ที่อาจมี

8. ในกรณีที่ผู้นิพนธ์ทำผิดข้อตกลงหรือจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ งานวารสารจะตัดสิทธิ์การตีพิมพ์เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 2 ปี และจะดำเนินการแจ้งหน่วยงานที่ผู้นิพนธ์สังกัด

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editor)

1. แสดงความรับผิดชอบต่อผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร บรรณาธิการจะต้องรับผิดชอบต่อทุกสิ่งที่ตีพิมพ์ในวารสาร ซึ่งครอบคลุมการดำเนินการดังต่อไปนี้
 - 1.1 บรรณาธิการมีหน้าที่พัฒนาวารสารให้ได้มาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล
 - 1.2 บรรณาธิการต้องรักษาความซื่อสัตย์สุจริตทางด้านวิชาการ
 - 1.3 บรรณาธิการต้องรับรองคุณภาพเนื้อหาของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสาร
 - 1.4 หากตรวจสอบพบการประพฤติทุจริตมิชอบใด ๆ ภายหลังจากดำเนินการตรวจสอบแล้ว บรรณาธิการต้องดำเนินการเพิกถอนบทความนั้นด้วยความโปร่งใส และสามารถพิสูจน์ได้
2. สนับสนุนความถูกต้องทางวิชาการ
 - 2.1 บรรณาธิการต้องควบคุมคุณภาพบทความโดยให้ความเห็นชอบในการตีพิมพ์หรือปฏิเสธการตีพิมพ์ผลงานของผู้นิพนธ์บนพื้นฐานของความถูกต้องทางวิชาการ ปราศจากอคติ
 - 2.2 บรรณาธิการต้องแจ้งรูปแบบและเกณฑ์การตีพิมพ์ของวารสารเพื่อให้การจัดทำบทความมีความถูกต้องทางวิชาการ
 - 2.3 บรรณาธิการต้องสนับสนุนให้ผู้นิพนธ์อ้างอิงข้อมูลอย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งแจ้งคำแนะนำที่ได้รับจากผู้ประเมินให้ผู้นิพนธ์ได้รับทราบเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงบทความ
 - 2.4 บรรณาธิการต้องสนับสนุนให้ผู้นิพนธ์มีความรู้และปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ
 - 2.5 บรรณาธิการควรมีแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประเมินบทความที่มีความสอดคล้องกับขอบเขตเนื้อหาของวารสาร เพื่อให้ได้ผู้ประเมินที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ และให้ข้อมูลหรือข้อคิดเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

3. คัดกรองข้อมูลส่วนบุคคล บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้นิพนธ์ (authors) และผู้ประเมินบทความ (reviewers) แก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ โดยจัดให้มีกระบวนการกลั่นกรองผลงานในลักษณะ double-blind peer review
4. ควบคุมและจัดการผลประโยชน์ทับซ้อน บรรณาธิการจะต้องไม่เป็นหนึ่งในผู้นิพนธ์ของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารเพื่อเป็นการควบคุมและจัดการผลประโยชน์ทับซ้อน อันอาจเกิดขึ้น

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Duties of Reviewers)

1. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินความเชี่ยวชาญและความรอบรู้ของตนเองว่าตรงกับศาสตร์ในบทความของผู้นิพนธ์อย่างแท้จริงเมื่อรับเป็นผู้ประเมิน
2. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินบทความด้วยความยุติธรรม (fair) ปราศจากอคติ (unbiased) เป็นประโยชน์กับผู้นิพนธ์ และส่งมอบผลการประเมินตรงเวลา (timely)
3. ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที หากพบว่ามีส่วนใดส่วนหนึ่งของบทความมีความเหมือนหรือซ้ำซ้อนกับบทความชิ้นอื่น หรือการกระทำใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนจริยธรรมของการวิจัยหรือการพิมพ์เผยแพร่
4. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลใด ๆ ของบทความที่ส่งมาเพื่อรับการประเมินแก่บุคคลอื่น ๆ



คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วิสัยทัศน์

บูรณาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สู่สากล

หมายถึง การที่คณะฯ มุ่งสร้างแบบอย่างที่ดีในการผสมผสานศาสตร์ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ได้มาตรฐานสากล ทางด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนด้านการวิจัย และด้านการบริการวิชาการ

พันธกิจ

1. ยกระดับคุณภาพบัณฑิตที่มีสมรรถนะสากล พร้อมทำงานได้ทันที
2. สร้างงานวิจัยและนวัตกรรมเชิงบูรณาการ
3. บริการวิชาการเชิงบูรณาการที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม
4. บริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ

ค่านิยม

คิดเชิงนวัตกรรม ทำงานจริงและเบิกบาน สมานฉันท์
ผูกพันสังคม ใจรื่นรมย์เปิดกว้าง

การสื่อสารความหมายของอาหารพื้นถิ่นของตำบลหนองหล่ม อำเภอดอกคำใต้
จังหวัดพะเยา

ณปภา สุวรรณรงค์

การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจภาคตะวันออก พ.ศ. 2525-2560: จาก ESB

มุ่งสู่ EEC

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์

Investigating Consumers' Apparel Retail Format Choice: The Roles of
Decision-making Styles and Retail Attributes

Phillip Frank and Kittichai Watchravesringkan

Towards the Phonology of Thai English

Suthinee Peerachachayanee

A Rising Soft Power: India and the Advantage of India-Vietnam Educational
Cooperation from 2014 to 2021

Trieu Huy Ha

การประยุกต์แนวคิดกฎแห่งวิถีพุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุเพื่อจัดการความขัดแย้ง
ในสังคมออนไลน์

ฉัตรชัย เนื่องพิมพ์ อีวัฒน์ แสงแก้ว และธเนศ ปานหัวไผ่

อิทธิพลของระบอบอาณานิคมในมณฑลพายัพ ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ



วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบุบผา

ที่อยู่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบุบผา

169 ถ.ลงหาดบางแสน ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

โทรศัพท์: 0 3810 2344 อีเมล: husojournal@buu.ac.th

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index>